

REVISTA DE ISTORIE MILITARĂ

Publicația este editată de Ministerul Apărării Naționale, prin Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, membru al Consorțiului Academicilor de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, coordonator național al Proiectului de Istorie Paralelă: NATO – Tratatul de la Varșovia

COLEGIUL DE REDACȚIE

• General-maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
• Academician DINU C. GIURESCU, Academia Română
• Dr. JAN HOFFENAAR, Președintele Comisiei Olandeze de Istorie Militară
• Prof. univ. dr. DENNIS DELETANT, London University
• Colonel (r) dr. PETRE OTU, directorul științific al Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
• Prof. univ. dr. MIHAI RETEGAN, Universitatea București
• Conferențiar univ. IULIAN FOTA, Academia Națională de Informații
• Dr. SERGIU IOSIPESCU, cc. șt., Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
• Prof. univ. dr. ALESDANDRU DUȚU, Universitatea „Spiru Haret”
• Prof. univ. dr. MARIA GEORGESCU, Universitatea Pitești
• Comandor (r) GHEORGHE VARTIC

SUMAR

• Istorie medievală și premodernă

- ALEXANDRU MADGEARU – Colonizarea secuiilor în estul Transilvaniei 1
- CLAUDIU NEAGOE – O categorie de mercenari din oștile românești mai puțin cunoscută: leventii (secolele (XVII-XVIII) 9
- ROBERT R. DENNDORF – Românii din armata suedeză în timpul regenței lui Carol al XII-lea (1697-1718) 16

• Istorie militară universală

- CSABA HORVÁTH – Cadrul instituțional al pregătirii ofițerilor habsburgici și austro-ungari 30
- General maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU – Alexandru Guran, un general român în armata austriacă 37

• Memorialistică

- IOAN BALAN – Jurnal. Note din campania anului 1916 și din prizonierat (document inedit) 42
- SORIN CRISTESCU – Epistolar inedit Alexandru Averescu – regina Maria 72

• Centenarul Marii Uniri din 1918 / Centenar Primul Război Mondial

- SORIN-VASILE NEGOIȚĂ – Problematika Primului Război Mondial în „Revista de Istorie Militară” editată de Centrul pentru istorie și științe sociale al Bundeswehr-ului (5) 83
- MANUEL STĂNESCU – Relațiile politico-militare româno-sârbe în perioada 1918-1919 95
- CARMEN RÎJNOVEANU – Inaugurarea cimitirului militar românesc de la Apșeronk, Federația Rusă 105

• Viața științifică

- Activități dedicate Centenarului Marii Uniri din 1918 – Redacția 108

• Publicații primite la redacție

- Revista de istorie militară – Caietul 2/2018 a Centrului pentru istorie militară și științe sociale al Bundeswehr-ului (ZMSBw)
- SORIN-VASILE NEGOIȚĂ 119

• Revista este inclusă în baza de date a Consiliului Național al Cercetării Științifice în Învățământul Superior, fiind evaluată la categoria „C”.

• Poziția revistei în lista-catalog a publicațiilor este la numărul 5017
ISSN 1220-5710

CONTENTS

• Medieval and Early Modern History

– ALEXANDRU MADGEARU – The Colonization of the Szeklers in the East of Transylvania	1
– CLAUDIU NEAGOE – A Less Known Category of Mercenaries in the Romanian Armies: The Levends (17 th -18 th Centuries)	9
– ROBERT R. DENNDORF – Romanians in the Swedish Army during the Regency of King Charles XII of Sweden (1697-1718)	16

• Universal Military History

– CSABA HORVÁTH – The Institutional Framework of Habsburg and Austro-Hungarian Officer Training	30
– Major General (ret.) Dr. MIHAIL E. IONESCU – Alexandru Guran, a Romanian General in the Austrian Army	37

• Memoirs

– IOAN BALAN – Journal. Notes from the Campaign of 1916 and from Captivity (unpublished document)	42
– SORIN CRISTESCU – Epistolary Alexandru Averescu – Queen Marie	72

• The Centenary of the Great Union

– SORIN-VASILE NEGOIȚĂ – World War 1 in the “Review of Military History” Published by the Center for Military History and Social Sciences of the Bundeswehr (5)	83
– MANUEL STĂNESCU – Romanian-Serbian Political-Military Relations in the Period 1918-1919	95
– CARMEN RÎJNOVEANU – The Inauguration of the Military Cemetery of Romanian Soldiers from Apsheronk, Russian Federation.....	105

• Scientific Life

– Activities dedicated to the Centenary of the Great Union.....	108
---	-----

• Publications Received at the Editorial Office

– The Review of Military History – Book 2/2018 of the Center for Military History and Social Sciences of the Bundeswehr (ZMSBw) – SORIN-VASILE NEGOIȚĂ	119
--	-----

- Responsabil de număr: PETRE OTU
- ALEXANDRU VOICU – redactor
 - ION MIHAIU – coperta
- ELENA LEMNARU – tehnoredactare computerizată

Adresa redacției: strada Constantin Mille nr. 6, cod 010142, București, sector 1,
telefon: 0213157827, telefax: 004021-3137955, <http://ispaim.mapn.ro/pages/view/88>

COLONIZAREA SECUIILOR ÎN ESTUL TRANSILVANIEI

ALEXANDRU MADGEARU *

Abstract

This population of Turkic origin belonging to the Hungarian confederation of tribes settled in Pannonia had always the mission to protect the borders, or to be the vanguard in the campaigns. The first territory occupied by Szeklers was in Crișana, in the 10th century. After the conquest of the Transylvanian duchy, the Szeklers were moved in several steps to the east, according to the expansion of the Hungarian kingdom. The natural limit of the Carpathians was reached by the middle of the 12th century. In the eastern part of Transylvania, the final settlement place, the Szeklers entered in contact with the preexistent Romanian population. Together with the other colonists, the Saxons, the Romanians and the Szeklers defended the eastern border of the kingdom. A part of the Romanian population was assimilated by the Szeklers in the following centuries.

Keywords: Szeklers, Romanians, Transylvania, Hungary, borders, fortifications

Încă de la începuturile istoriografiei maghiare, adică de la Anonymus și Simon de Kéza, secuilor li s-a atribuit o origine hunică, considerată dăătoare de prestigiu și de legitimitate. Ideea a devenit un mit al originilor care a supraviețuit fără a fi pus la îndoială până la apariția istoriografiei critice în secolul al XIX-lea, și care a renăscut uneori mai târziu, până recent, ca un element al mitologiei istorice promovate de diletanți¹. Cercetările științifice asupra originii secuilor au stabilit că ei reprezintă o etnie de origine turcică, diferită de maghiari, care s-a asociat cu aceștia și care ulterior a preluat limba lor. Discuțiile, care nu au ajuns la o concluzie unanim acceptată, se referă atât la originea numelui, cât și la populația din care descind

secuii. O teorie consideră că secuii sunt urmașii celor trei triburi de kavari care i-au însoțit pe unguri, ori că au fost un grup desprins dintre kavari². Numele *székely* (*Siculi*) provine din denumirea turcică *äskäl*, o populație menționată alături de unguri în mai multe surse arabe³. A doua teorie consideră că secuii provin dintr-un grup turcic din bazinul fluviului Volga, care s-a alăturat ungarilor ca trupe de avangardă, și care i-a însoțit în Pannonia. Secuii au rămas o comunitate militară auxiliară, destinată pazei hotarelor regatului Ungariei, iar în campaniile militare formau avangarda. Au păstrat modul de viață al războinicilor nomazi mai mult decât ungurii (preferând lupta cu arcul), precum și organizarea în clanuri (*nem*). Primele atestări

* Cercetător științific gr. I, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

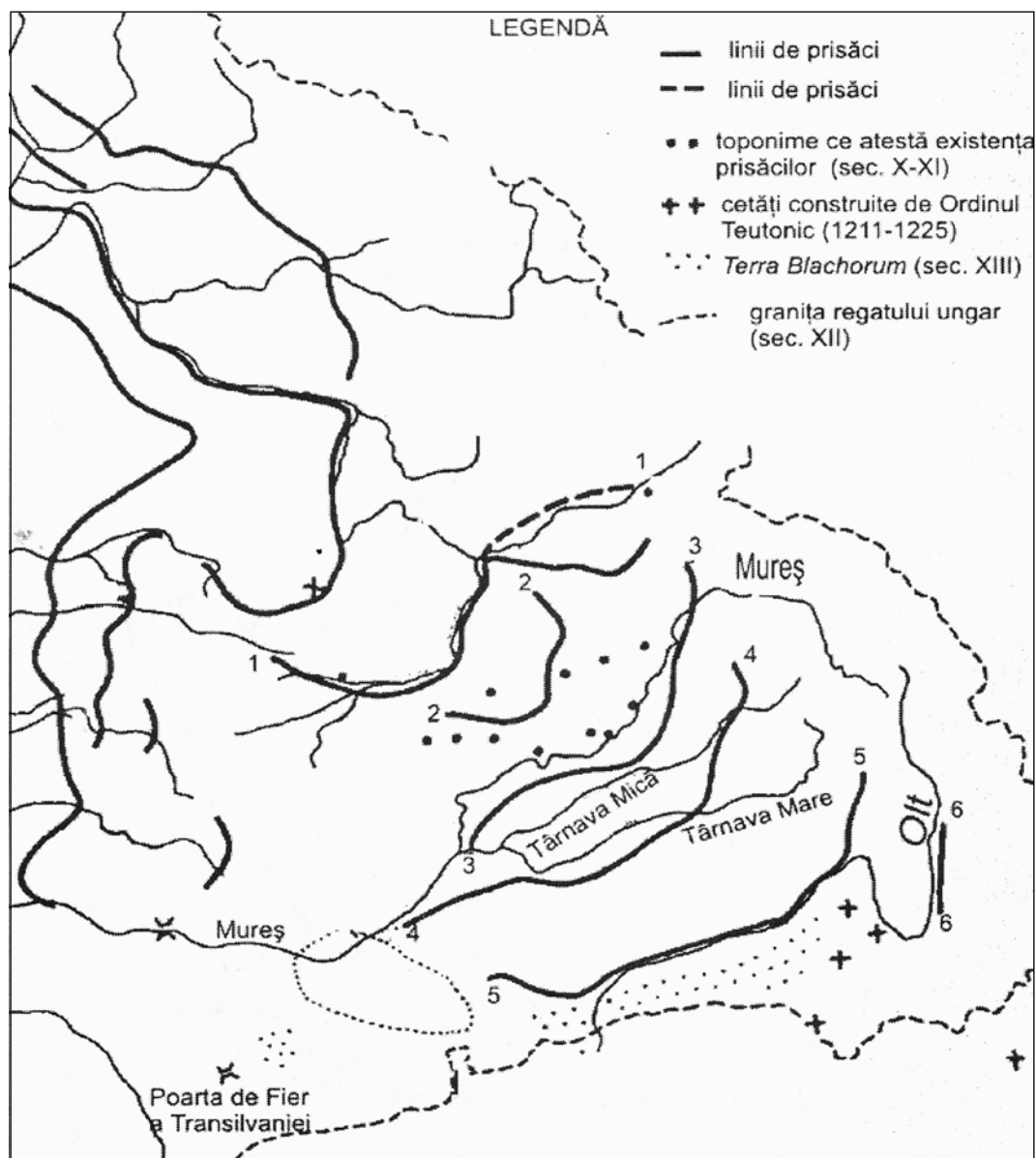
documentare îi arată luptând în cadrul oastei Ungariei ca o formațiune distinctă (în războiul contra Boemiei din 1116 și în bătălia de la Leitha din 1146 contra markgrafului Heinrich II de Austria)⁴. Primul teritoriu unde au fost instalați secuii a fost în Câmpia Crișanei, unde sunt atestați prin toponimele care au moștenit numele lor, *Székelytelek* (Sititelec) și *Székelyhid* (Săcuieni). Alt toponim din zonă este format pe baza numelui clanului secuiesc *Telegdi* (Tileagd). Localitățile se află în câmpia de la sud și nord de Oradea. De aceea, se presupune că prima zonă unde au fost colonizați secuii în Crișana, după ce a fost desființat ducatul care fusese condus de Menumorout, se afla aproximativ între Tileagd și Săcuieni⁵.

După anul 1003, când voievodatul transilvănean populat de români, slavi, și unguri (veniți cu primul val al cuceririi produs în jurul anului 930) a fost supus de către primul rege al Ungariei Ștefan I, instalarea efectivă a autorității de stat s-a desfășurat în mod treptat, prin avansarea spre est și sud în mai multe etape. Concret, aceasta a însemnat crearea comitatelor după modelul feudal occidental, precum și construirea unor aliniamente succesive de prisăci. Prisăcile (*gyepű*, în maghiară, *indagines* în latină) erau întărituri făcute din lemne și bolovani, în care se lăsau porți de trecere (*kapui*, în maghiară), uneori dotate cu turnuri, păzite de grăniceri (*örök*, *custodes confiniorum* sau *speculatores*). Acest sistem de fortificare a fost utilizat în tot teritoriul care va fi cucerit de unguri în secolele X-XIII, deplasându-se după fiecare nouă cucerire. El a fost preluat de la populațiile slave din Europa centrală și de Est (a fost folosit din Boemia până în Rusia). Toponimele compuse cu *gyepű* indică existența acestor întărituri, dar cu observația că nu în toate cazurile se referă la granițe statale (puteau fi și elemente de protecție ale unor așezări). Poarta Meseșului a fost primul dintre aceste aliniamente apărute de unguri în înaintarea lor spre est. Toponimia din zonă a păstrat amintirea acestor porți: *Kapus* – Căpuș, *Vaskapu* – Vașcapău (azi Poarta Sălajului), *Porcz* - Porț. Dintre acestea, este de remarcat toponimul *Porcz*, care redă în pronunție maghiară un nume preluat de la români: *Porți*. Conservarea toponimului de expresie românească arată că ungurii s-au slujit de vorbitorii acestei limbi la construirea acelei porți, ori

că era o întăritură preexistentă cuceririi. Forma cea mai dezvoltată a fortificațiilor liniare includea fâșii de teren împădurite, greu accesibile și nepopulate (*gyepűelve*)⁶.

Disponerea prisăcilor în teritoriu (marcată de toponime compuse cu *gyepű* sau *kapu*) i-a permis lui Kurt Horedt să deducă etapele înaintării dominației Ungariei spre est: circa 1100 pentru atingerea Târnavei Mari, circa 1150 pentru atingerea Oltului (Carpații Meridionali) și circa 1200 pentru atingerea Carpaților Orientali⁷. Cercetările anterioare referitoare la prisăci au fost aprofundate mai recent de Ioan Marian Țiplic⁸ și Tudor Sălăgean⁹. Unele dintre ele mai sunt vizibile în teren, dar în cele mai multe cazuri existența lor este cunoscută datorită toponimelor consemnate în documentele medievale și a celor care încă mai supraviețuiesc. În linii mari, interpretarea lui K. Horedt rămâne valabilă, în sensul că el a putut stabili o succesiune de aliniamente pornind de la vest la est, date prin corelarea cu evenimentele cunoscute. Primul alinament stabilit după cel inițial din zona Poarta Meseșului-Cluj se află pe valea Mureșului, și corespunde cu cel definit de punctele de control Deva- Orăștie-Alba Iulia-Turda¹⁰. Existența hotarului pe valea Mureșului mijlociu în anul 1068 este confirmată de relatarea despre invazia pecenegilor din acel an. Atacul a fost anunțat regelui Solomon de către un *speculator* sosit de la *Novum Castrum*, adică *Újvár*, denumit apoi *Marosújvár*, *Uioara* și actualmente Ocna Mureș¹¹. Acest alinament s-a consolidat ca margine a regatului în epoca lui Ladislav I. La limita de est a regiunii ocupate în perioada lui Ladislav I se află fortificația de la Morești, com. Ungheni, jud. Mureș (Malomfalva). Cetatea a depins de comitatul Alba, apoi de cel de Turda, și a funcționat pe parcursul secolelor XII-XIII ca punct de apărare a drumului de pe valea Mureșului¹².

Următorul teritoriu ocupat, probabil tot înainte de sfârșitul secolului al XI-lea, a atins valea Târnavei Mari. În această regiune se află alte toponime formate cu termenii *kapu*, precum: *Kapus* sau *Mezőkapus* (Căpușul de Câmpie), *Magyarkapud* (Căpuș), *Nagykapus* (Copșa Mare), *Kiskapus* (Copșa Mică), *Székásgyepű* (Presaca). Aceste prisăci erau apărute de secuii deplasați acolo din Crișana. După ce a fost atinsă linia Târnavei Mari, s-a produs o nouă

Harta prisăcilor după Ioan Marian Țiplic, Organizarea defensivă a Transilvaniei în evul mediu (secolele X-XIV), Ed. Militară, București, 2006, p. 293

expansiune spre sud, până în podișul Secașelor și podișul Hârtibaciului, precum și la nord de Făgăraș și de Brașov. Se apreciază că această etapă se poate data în timpul domniei regelui Coloman (1095-1116)¹³. Recent a fost cercetată o așezare de grăniceri, la Miercurea Băi-Cunța (jud. Sibiu), pe valea Secașului. Caracterul militar al locuirii databile în prima jumătate a secolului al XII-lea este probat de descoperirea a 10 pintenți. Așezarea este situată în zona

altui aliniament de prisăci și de toponime care atestă prezența timpurie a secuilor (*Presaca*, *Zekesch*). Așezarea poate fi atribuită secuilor¹⁴.

Teritoriul din sudul Transilvaniei care fusese ocupat la începutul secolului al XII-lea a devenit primul loc de instalare al coloniștilor (*hospites*) germani, sosiți în Transilvania începând de pe la 1150, în timpul regelui Geza II (primul grup provenea din Franconia occidentală, iar apoi au venit din alte părți ale Germani-

ei). După aceea, secuii au fost mutați în estul Transilvaniei, regiune care fusese ocupată în timpul regelui Geza II (1141-1161), după cum s-a demonstrat prin studierea necropolei de 119 morminte de la Feldioara (jud. Brașov), aparținând unui sat de coloniști sași, datată cu monede începând de la Ștefan III (1162-1172). Originea occidentală a populației este probată de unele particularități ale ritualului funerar. Prezența coloniștilor germani în Țara Bârsei (mai întâi la Feldioara, Prejmer, Hărman și Sânpetru) este o dovadă a extinderii autorității regatului Ungariei până în extremitatea sud-estică a Transilvaniei, petrecută cândva pe la mijlocul secolului al XII-lea¹⁵, adică într-o perioadă când regatul se confrunta cu Imperiul Bizantin pentru controlul asupra Dunării.

Secuii au fost mutați în depresiunea Sfântu Gheorghe, unde s-au alăturat românilor și pecenegilor care trăiau deja acolo. Forma de organizare teritorială în scaune (*szék*) a fost introdusă abia la sfârșitul secolului al XIV-lea, fiind copiată după cea săsească. Inițial, secuii erau împărțiți în districte, ca și românii, fiind conduși de un *comes*. Scaunele secuilor colonizați la hotarele din apropierea Carpaților Orientali vor fi denumite *Csíks* (Ciuc), *Orbai* și *Sepsi* (Sfântu-Gheorghe)¹⁶. Prezența românilor în teritoriile montane colonizate cu secui a fost menționată de Simon de Kéza: *non tamen in plano Pannonie, sed cum Blackis in montibus confinii sortem habuerunt, unde Blackis commixti literis ipsorum uti perhibentur* („au dobândit o parte din aceasta, însă nu în câmpia Pannoniei, ci în munții din marginea țării, împreună cu Blackii. De aceea, amestecându-se cu blackii, se spune că se folosesc de literele lor”¹⁷). Pasajul a fost comentat din perspectiva preluării scrierii ori latine ori chirilice, de către secui de la români. Simon de Kéza se înșela. Din Bulgaria de pe Volga sau din Khazaria, secuii au putut aduce scrierea runică folosită de populațiile turcice¹⁸. În prezent se cunosc mai multe despre această scriere, denumită în mod convențional „scriere runică est-europeană”, deoarece a fost introdusă și în Europa centrală și de est de către avari, khazari și proto-bulgari (este cea prezentă și în bisericile rupestre de la Murfatlar)¹⁹. Inclusiv în Transilvania există semne runice atribuite bulgarilor, pe stâncile de la Ditrău. Au existat tentative de a deriva scrierea secuilor din alfabetul chirilic²⁰, ba chiar și dintr-o scriere pe care ar fi folosit-o

dacii²¹, dar acestea sunt fantezii. Simon de Kéza nu cunoștea originea acestei scrieri pe care a observat-o la secui, și de aceea a crezut că aceștia au preluat-o de la românii cu care conviețuiau (în vremea sa, ungurii nu mai utilizau aceste semne pentru a scrie). De fapt, s-a demonstrat că ceea ce au preluat secuii de la români au fost semnele cu valoare numerică făcute pe răboaje (utilizarea bețelor de lemn pentru scriere a fost menționată ulterior de Ioan de Thurocz și Nicolaus Olachus; în *Gesta* lui Simon de Keza și în grupul de cronici din secolul al XIV-lea nu se specifica suportul material al acestor „litere”).²² Chiar dacă nu ar fi veridică, afirmația lui Simon de Kéza rămâne importantă pentru că arată că acest autor era încredințat că secuii au venit după români acolo unde s-au instalat. De notat că aceste semne nu trebuie confundate cu acea scriere secretă apărută la secui în secolul al XVII-lea, printre credincioșii cultului unitarian, atestată prin mai multe inscripții în biserici²³.

Unii istorici au fost de părere că munții unde s-a produs acea conviețuire a românilor cu secuii au fost cei ai Bihorului²⁴. Aceasta nu se poate admite, deoarece se știe că în acea primă etapă secuii au fost instalați în câmpie. Doar la destinația lor finală din sud-estul Transilvaniei secuii au trăit în acel mediu montan care era populat și de români, în depresiunea Sfântu Gheorghe²⁵.

Începutul colonizării sud-estului Transilvaniei este atestat de cimitirele din două localități din jud. Covasna, Peteni (296 de morminte) și Zăbala (190 de morminte). Datarea lor începând de la mijlocul secolului al XII-lea se bazează pe monedele emise de Geza II (cele mai târzii sunt din vremea lui Bela III, 1172-1196). Mormintele respectă ritualul creștin, iar analizele antropologice au evidențiat o mare eterogenitate (tipuri mediteranoide și nordice). Comunitățile care au folosit aceste cimitire au adoptat portul specific populației de rând din Ungaria, dar nu se poate stabili dacă este vorba doar de secui, sau și de localnici români (în general, această cultură materială a avut caracter multietnic). În orice caz, este vorba de sate implicate în apărarea graniței, pe calea de acces către trecătoarea Oituz. Atacurile cumanilor au provocat probabil sfârșitul acestor așezări²⁶. În depresiunea Ciuc, așezarea de la Sâncrăieni (jud. Harghita) poate fi atribuită tot unei comunități de grăniceri, secui sau români. Ea se datează în a doua jumătate a secolului al XII-lea (s-a

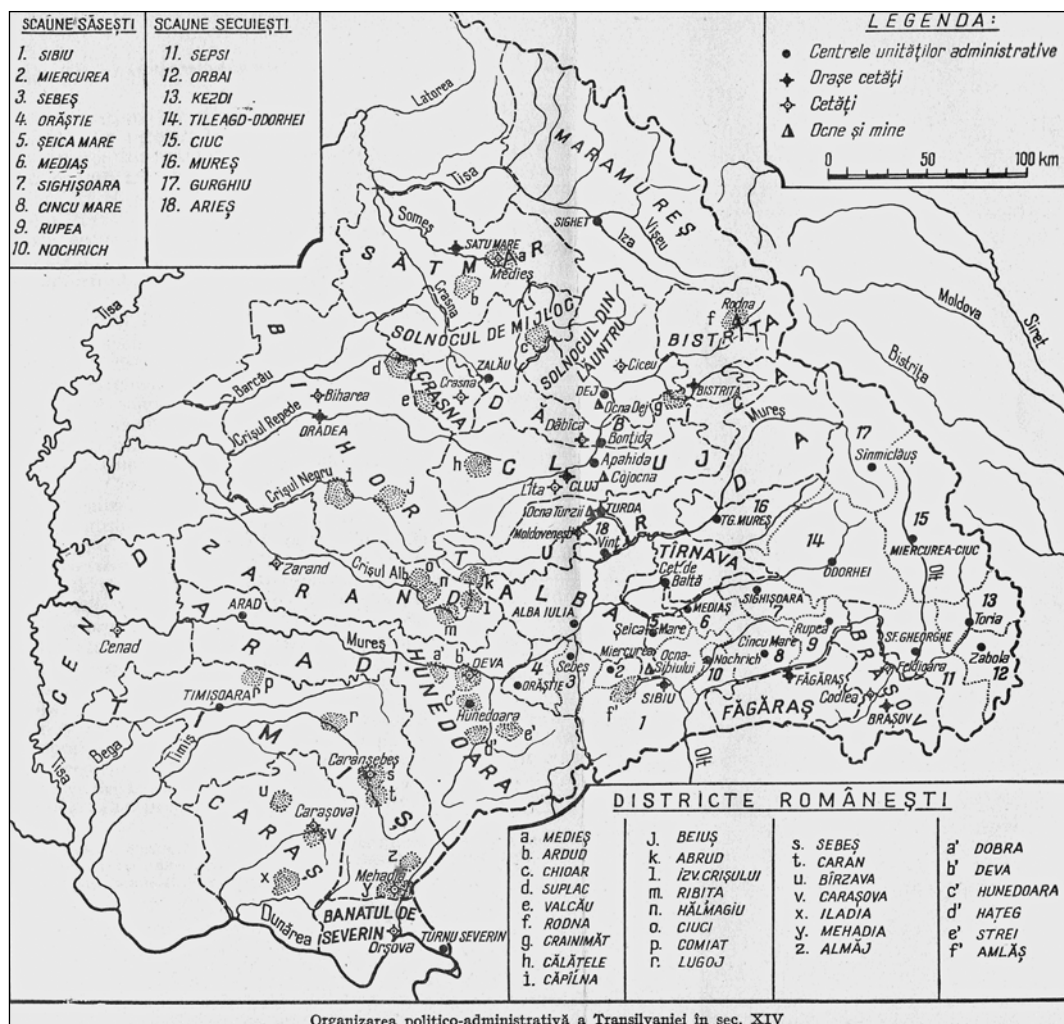
descoperit și o monedă de bronz de la împăratul Isaac II, 1185-1195). Și alte așezări precum cele de la Angheluș, Cernat, Cristuru Secuiesc, Sfântu Gheorghe se datează în secolul al XII-lea²⁷.

Foarte important pentru cunoașterea realităților din prima jumătate a secolului al XIII-lea este un document emis de Bela IV în 1252. Regele îi dona comitelui secui Vincentius o proprietate situată undeva în sectorul cotului Oltului de la Ariușd, denumită *terra Zek*, care aparținuse unui sas, dar fusese pustiită de tătari (Stelian Brezeanu presupune că toponimul redă cuvântul românesc „sec”). Proprietatea era mărginită de: *terra Saxonum de Barasu* (adică Brașov), *terra Siculorum de Sebus* (adică Seps) și *terra Olachorum de Kircz*. Actul reflectă existența unei configurații multi-etnice, care avea deja o oarecare vechime în acel moment, dacă toate cele trei populații dăduseră denumirea unor „terrae”. De regulă, s-a considerat că toponimul *Kircz* este identic cu numele abației cisterciene Cârța (*Kerz*) din Țara Făgărașului. Paul Binder a demonstrat însă că această localitate menționată în 1252 se afla în zona râului Corlat din Covasna, precum și că termenul provine de la cuvântul slav *Krč*, „poiană, curătură”, legat de acțiunile de defrișare, efectuate într-o vreme pe când acolo trăia și populația slavă (dispărută în secolul al XIII-lea)²⁸. La fel de semnificativ este faptul că primul *comes* al secuilor atestat documentar în 1235 purta numele slav *Bogomer*²⁹, care putea fi preluat de la românii din zonă. Acest comandant al trupelor de secuici participase la campania de la Vidin în sprijinul țarului Borilă din anul 1214.³⁰ Nu cunoaștem vârsta sa în 1214, dar se poate presupune că avea cel puțin 30 de ani pe atunci, ceea ce înseamnă că se născuse în a doua generație de secuici instalați în sud-estul Transilvaniei.

A existat așadar o conviețuire a secuilor cu românii și în regiunea din sud-estul Transilvaniei, care a devenit teritoriul unde trăiesc până în prezent. Preexistența populației românești în zonă nu este atestată documentar înainte de 1252, dar ea poate fi presupusă pe baza unor descoperiri arheologice, care pentru secolele IX-X indică legături cu spațiul extra-carpatic (ceramică de tip Dridu la Petrești, Reci, Bețești, Cernat)³¹. O dovadă indirectă este crucea pectorală de tip kievean, specifică pentru credincioșii ortodocși, descoperită în așezarea din secolele XII-XIII de la Cotorman-Ciucșângeorgiu (jud. Harghita)³².

Grănicerii erau instalați în fortificații precum cea de la Racoșul de Sus-Pădurea Rica (inclus în orașul Baraolt), din apropierea defileului Oltului de la Racoș din Munții Perșani. Acolo a fost cercetat un ansamblu format dintr-un turn, un donjon și două valuri de pământ. Materialele descoperite sprijină datarea fortificației în secolul al XII-lea, rolul ei fiind de observare a văilor Baraoltului și Oltului, una dintre căile de pătrundere dinspre pasul Oituz³³. O fortificație a fost cercetată și la Malnaș (jud. Covasna), pe un promontoriu de pe malul stâng al Oltului. Incinta de piatră legată cu mortar groasă de 2 m este înconjurată de două valuri și șanțuri și închide o arie ovală cu dimensiunile de 182 x 82 m. S-a descoperit și un bastion (6,45 x 7,25 m), de pe al cărui nivel de călcare din interior a fost recuperată o monedă emisă de Andrei II în 1205³⁴. „Cetatea Bud” de la Odorheiu Secuiesc se află pe un promontoriu abrupt, care a fost folosit ca fortificație în mai multe etape, începând din neolitic. Cea mai târzie datează din secolele XI-XII, când a fost construit un zid de piatră legat cu mortar, gros de 2,6 m. Numele *Udvarhely* înseamnă dealtfel „loc îngrădit cu întăritură”. Fortificația este anterioară colonizării secuilor în această localitate, produsă la începutul secolului al XIII-lea. Ea supraveghea accesul dinspre pasul Vlăhița și poate fi considerată un element al sistemului defensiv al regatului, ca și fortificația de la Racoș³⁵. Pe lângă construcțiile noi, au mai fost refolosite ca fortificații de graniță în secolele XII-XIII și ruinele castrelor romane de la Boroșneul Mare, Comalău, Brețcu și Olteni. Ele controlau accesul dinspre trecătorile Buzău și Oituz. În afara materialului ceramic din secolele XIII-XIV descoperit în aceste situri, este de menționat construirea unui turn de 3,5 x 3,5 m pe latura de est a castrului de la Olteni³⁶.

Fenomenul secuizării românilor a fost urmărit de mai mulți istorici pe baza analizei toponimiei și antroponimiei din scaunele secuiești. De exemplu, s-a constatat preluarea toponimiei slave de către secuici prin intermediul limbii române, ceea ce înseamnă că la vremea instalării secuilor în zonă, slavii erau deja asimilați de către români. Un caz cât se poate de relevant este cel al pârâului *Cernavoda* sau Pârâul Negru din Covasna, numit astfel de români, cu variantele în maghiară și respectiv germană *Feketeügy* și *Schwarzwasser*. După cum arăta Sabin Opreanu, „nu se poate

**Organizarea administrativă a Transilvaniei, după Ștefan Pascu,
Voievodatul Transilvaniei, vol. I, Cluj, 1971, p 220**

închipui ca românii să fi tradus numirea ungu-rească Feketeügy (Valea Neagră) în Cernavoda, în acest caz i-ar fi dat un nume românesc³⁷. Conviețuirea secuilor cu românii a facilitat secuizarea românilor produsă de-a lungul mai multor secole. Privilegiile de care se bucurau secuii au fost motivul pentru care românii din zonă au devenit secui. În secolele XII-XIII, secuii erau grăniceri, iar participarea românilor la apărarea hotarelor a condus implicit la integrarea lor în populația secuiască (românii aveau pe atunci un statut de egalitate cu secuii). Secuii de azi sunt rezultatul unui amestec multi-etnic, în care, pe lângă acel element primar de ori-

gine türccică maghiarizat lingvistic (secuii din secolele X-XII), au mai intrat și românii și pecenegii trăitori în acea zonă de colonizare. Cea mai recentă ipoteză propune formarea identității etnice secuiești în secolul al XI-lea în estul Transilvaniei, ca o comunitate militară cu origini diverse (maghiari, slavi, germani, români), pornind de la premisa că sursele din secolul al X-lea nu îi menționează. Implicit, referirile din GH și Simon de Kéza ar fi anacronice³⁸. Rămâne de văzut cum va fi primită de către istoriografia maghiară această teorie a nașterii secuilor în secolul al XI-lea în bazinele superioare ale Mureșului, Târnavelor și Oltului.

NOTE

¹ J. Pál, *O legendă a istoriei: problema originii hunice a secuilor*, în *Studii de istorie a Transilvaniei. Specific regional și deschidere europeană*. Coordonați: S. Mitu, F. Gogâltan, Cluj, 1994, p. 97-103.

² V. Spinei, *The Romanians and the Turkic Nomads North of the Danube Delta from the Tenth to the Mid-Thirteenth Century*, Leiden, Boston, 2009, p. 73; Z. Kordé, *Über die Herkunft der Szekler, in Die Szekler in Siebenbürgen. Von der privilegierten Sondergemeinschaft zur ethnischen Gruppe*, ed. H. Roth, Köln, Wien, 2009, p. 99-104.

³ Z. Kordé, *Über die Herkunft...*, p. 91-93.

⁴ G. Kristó, *Quelle est l'origine des Sicules?*, Cahiers d'études hongroises. Revue publiée par le Centre interuniversitaire d'études hongroises et l'Institut hongrois de Paris, 10, 2002, p. 115-125.

⁵ Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, Cluj, 1971, p. 110; S. Dumitrașcu, *Biharea*, vol. I. *Săpăturile arheologice din anii 1973-1980*, Oradea, 1994, p. 249; F. Sfrengeu, *Câteva considerații privind popoarele de graniță din estul regatului maghiar (secuții, pecenegii, böszörményi)*, Analele Universității din Oradea. Seria Istorie-Arheologie, 16, 2006, p. 5.

⁶ K. Taganyi, *Alte Grenzschutz-Vorrichtungen und Grenz-Ödland: gypű und gypűelve*, Ungarische Jahrbücher, Berlin, Leipzig, 1, 1921, 2, p. 105-112; G. Popa-Lisseanu, *Apărarea țării prin prisăci*, Buletinul Muzeului Militar Național, 1, 1937, 2, p. 24-25; T. Sălăgean, *Țara lui Gelou. Contribuții la istoria Transilvaniei de nord în secolele IX-XI*, Cluj-Napoca, 2006, p. 106-107, 115; I. M. Țiplic, *Organizarea defensivă a Transilvaniei în evul mediu (secolele X-XIV)*, București, 2006, p. 112-121; P. Niedermaier, *Habitatul medieval în Transilvania*, București, 2012, p. 38-44.

⁷ K. Horedt, *Contribuții la istoria Transilvaniei în secolele IV-XIII*, București, 1958, p. 113-130.

⁸ I. M. Țiplic, *Organizarea...*, p. 111-121; Idem, *Fortificațiile medievale timpurii din Transilvania (sec. X-XII)*, Iași, 2007, p. 103-107.

⁹ T. Sălăgean, *Țara...*, p. 102-126.

¹⁰ G. Bakó, *Contribuții la istoria Transilvaniei de Sud-Est în secolele XI-XIII*, Studii și cercetări de istorie veche, 12, 1961, 1, p. 113-115.

¹¹ *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV Chr. Hung. Saec. XIV*, cap. 102 (*Scriptores Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. Ed. E. Szentpetery, I, Budapest, 1937, p. 366 = *Cronica Pictată de la Viena*, în *Izvoarele Istoriei Românilor*, ed. Gh. Popa-Lisseanu, XI, București, 1937, p. 55, 175); G. Kristó, *Early Transylvania (895-1324)*, Budapest, 2003, p. 94.

¹² K. Horedt, *Morești, Band 2. Grabungen in einer mittelalterlichen Siedlung in Siebenbürgen*, Bonn, 1984, p. 9-10; D. Protase, A. Zrinyi, M. Grozav, *Sondajele arheologice de verificare de la Morești efectuate*

în anii 1985-1986, Apulum, 25, 1988, p. 287-296; L. Keve, A. Péntek, L. Lenkey, *The Medieval Fort at Morești Based on Geophysical Surveying and Former Archaeological Excavations*, Marisia, 31, 2011, 291-298.

¹³ K. Horedt, *Contribuții...*, p. 116-122; Th. Năgler, *Așezarea sașilor în Transilvania*, București, 1992, p. 116-118; I. M. Țiplic, *Organizarea...*, p. 77-78, 101, 117-118; A. Ioniță, *Archäologische Forschungen und jüngere historische (Neu)interpretationen zu den Szeklern im 11.-13. Jahrhundert*, în *Die Szekler...*, p. 45, 49, 53-55; P. Niedermaier, *Habitatul...*, p. 49-51.

¹⁴ Z. K. Pinter, C. Urduzia, *Custodes confinium vulgo ewrii... Cercetări arheologice în așezarea medievală de la Miercurea Băi-Cunța*, București, 2015.

¹⁵ A. Ioniță, *Începuturile colonizării Țării Bârsei reflectate arheologic*, Studii și cercetări de istorie veche și arheologie, 64, 2013, 1-2, p. 122-126.

¹⁶ Șt. Pascu, *Voievodatul...*, p. 111-113, 218-222; Idem, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. IV, Cluj-Napoca, p. 92-102; G. Kristó, *Early...*, p. 126-138; F. Sfrengeu, *Câteva considerații...*, p. 7; E. Benkő, *Mittelalterliche archäologische Funde in Szeklerland*, în *Die Szekler...*, p. 18-26; ; S. Pál-Antal, *Die Herausbildung der Szeklerstühle*, ibidem, p. 126-127.

¹⁷ Simon de Kéza, II. 21 (*Scriptores Rerum Hungaricarum*, I, p. 162-163 = *Cronica Ungurilor*, în *Izvoarele Istoriei Românilor*, ed. Gh. Popa-Lisseanu, IV, București, 1935, p. 37, 85). Traducerea este cea a lui I. I. Russu, *Românii și secuții*, București, 1990, p. 45, 46, nota 4, care arată că *sortem habuerunt* înseamnă „au primit o parte”; nu: „au avut aceeași soartă”.

¹⁸ A. Róna-Tas, *Hungarians and Europe in the Early Middle Ages. An Introduction to Early Hungarian History*, Budapest, 1999, p. 437-444; G. Kristó, *Quelle est...*, p. 124-125.

¹⁹ Din vasta bibliografie pot fi amintite: G. Clauson, *The Origin of the Turkish "Runic" Alphabet*, Acta Orientalia, Copenhaga, 32, 1970, p. 51-76; culegerea de studii *Runen, Tamgas und Graffiti aus Asien und Osteuropa*, hg. von K. Röhrborn, W. Veenker, Wiesbaden, 1985; E. Tryjarski, *Runes and Runelike Scripts of Eurasian Area*, Archivum Ottomanicum, Wiesbaden, 20, 2002, p. 5-80; 21, 2003, p. 5-90; P. Georgiev, *L'écriture runiforme de Murfatlar. Une expérience de lire et de commenter*, în *Prinos lui Petre Diaconu la 80 de ani*. Volum îngrijit de I. Căndea, V. Sârbu, M. Neagu, Brăila, 2004, p. 425-436.

²⁰ N. Iorga, *Les plus anciennes chroniques hongroises et le passé des Roumains* (I), Bulletin de la Section Historique de l'Académie Roumaine, 9, 1921, 3-4, p. 221.

²¹ B. P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, ed. de M. Neagoe și G. Brâncuș, București, 1984, p. 545-563; M. Comșa, *Inscripții „runice” din secolele IX-XI*

descoperite la Slon-Prahova (Notă preliminară), Cercetări Arheologice, 11, 1998-2000, 2, p. 615-622.

²² Johannes de Thurocz, *Chronica Hungarorum*, I. *Textus*; II. *Commentarii*. 1. *Ab initii usque ad annum 1301*; 2. *Ab anno 1301 usque ad annum 1487* (ed. E. Galántai, Gy. Kristó), Budapest, 1985, vol. I, p. 57 (c. 26); N. Olahus, *Atila*. Ediție bilingvă. Trad. de A. Gyöngyvér, București, 2011, p. 211; P. N. Panaiteșcu, *Răbojul. Studiu de istorie economică și socială la români cu o hartă a răbojului în Europa*, București, 1946, p. 169-189.

²³ I. Pușcariu, *Alfabetul secuilor și slovele cirilice*, Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Literare, seria II, tom 27, 1904-1905, memoriu 3, p. 55-58; Gh. Popa-Lisseanu, *Excursus. Alfabetul secuiesc*, în IIR, IV, p. 119-120.

²⁴ Șt. Pascu, *Voievodatul...*, vol. I, p. 114; I. A. Pop, *Românii și maghiarii în secolele IX-XIV. Geneza statului medieval în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1996, p. 105; P. Iambor, *Așezări fortificate din Transilvania (secolele IX-XII)*, Cluj-Napoca, 2005, p. 240.

²⁵ I. I. Russu, *Românii...*, p. 45-46; N. Edroiu, *Estul Transilvaniei în Evul Mediu Timpuriu (secolele VIII-XIII)*, Angustia. Muzeul Carpaților Răsăriteni. Istorie-etnografie-sociologie, Sfântu Gheorghe, 6, 2001, p. 12.

²⁶ L. Georgescu, *Unele considerații antropologice privind populația sec. XII din sud-estul Transilvaniei, zona Covasna*, Muzeul Național, 5, 1981, p. 141-146; Z. Székely, *Necropola medievală de la Peteni (com. Zăbala, jud. Covasna)*, Studii și cercetări de istorie veche și arheologie, 41, 1990, 1, p. 87-110; A. Lukács, *Țara Făgărașului în evul mediu: secolele XIII-XVI*, București, 1999, p. 154-155, 160; E. Benkő, *Mittelalterliche...*, p. 22-25.

²⁷ A. Ioniță, *Grupuri de colonizări reflectate arheologic în Transilvania secolului al XII-lea, în Între stepă și imperiu. Studii în onoarea lui Radu Harhoiu*. *Archäologische Studien für Radu Harhoiu zum 65. Geburtstag*. Volum îngrijit de A. Măgureanu, E. Gáll, București, 2010, p. 392-397; E. Gáll, *The Significance of the Sites „Așezare” and „Necropolă” on „Dealul Viilor” in the Development of Habitat in the Micro-area of Sighișoara during the Middle Ages (Twelfth-Thirteenth Century)*. *Human Landscape of the Sighișoara Region from the 12th-13th Centuries*, Ziridava. *Studia archaeologica*, 28, 2014, p. 222-224.

²⁸ E. Hurmuzaki, N. Densușianu, *Documente privitoare la istoria românilor, culese de E. de Hurmuzaki*, Volumul I, Partea 1: *Documente privitoare la istoria românilor, 1199-1345, culese și însoțite de note și variante de N. Densușianu*, București, 1887, p. 254 (doc. CXCIV); *Documente privind istoria României, veacul XIII. C. Transilvania, vol. II (1251-1300)*, București, 1952, p. 6 (doc. 5); N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, ed. I. Oprișan, vol. 1, București, 2006, 80-81; P. Binder, *Considerații istorice cu privire la primele așezări*

românești amintite în documentele medievale (*Localizarea lui “Kerch Olachorum”*), Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie, Cluj-Napoca, 7, 1964, p. 317-320; F. Salvan, *Viața satelor din Țara Bârsei în evul mediu (secolele XIII-XVII)*, București, 1996, p. 66-67; A. Lukács, *Țara...*, p. 59-60; S. Brezeanu, *Identități și solidarități medievale. Controverse istorice*, București, 2002, p. 200-210; G. Kristó, *Early...*, p. 132, 141. Pentru alte etimologii ale numelui abației, vezi D. N. Busuioc-von Hasselbach, *Țara Făgărașului în secolul al XIII-lea. Mănăstirea cisterciană Cârța*, I-II, Cluj-Napoca, 2001, I, p. 205-217; II, p. 55-66.

²⁹ *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, studio et opera G. Fejér, Buda, 1829, vol. IV/2, p. 22; N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. III. *Ctitorii*, ed. de V. Spinei, București, 1993, p. 92; Z. Kosztolnyik, *Hungary in the Thirteenth Century*, Boulder, 1996, p. 96; G. Kristó, *Early...*, p. 133, 138.

³⁰ Vezi pentru aceasta A. Madgearu, *Asăneștii. Istoria politico-militară a statului dinastiei Asan (1185-1280)*, Târgoviște, 2014, p. 164-165.

³¹ G. Bakó, *Contribuții...*, p. 115-117; Z. Székely, *Sud-estul Transilvaniei în secolele VI-XIII*, Aluta, 8-9, 1974-1975, p. 59-61.

³² I. Botár, *Medieval Finds from Cotorman*, Marisia, 31, 2011, p. 300-302.

³³ Z. Székely, *Contribuții la problema fortificațiilor și formelor de locuire din sud-estul Transilvaniei*, Aluta, 8-9, 1976-1977, p. 64; Zs. Bordi, *Fortificații de piatră din secolele XIII-XIV din sud-estul Transilvaniei*, Buletinul Muzeului Militar Național, serie nouă, 1, 2003, 2, p. 83-85; Idem, *Fortificațiile medievale timpurii din Pădurea Rica*, Acta Siculica, Sfântu Gheorghe, 4, 2007, p. 287-300.

³⁴ Z. Székely, *Contribuții...*, 59-61; Zs. Bordi, *Fortificații din secolele XIII-XVIII în Trei Scaune*, Acta Terrae Fogarasiensis, 2, 2013, p. 110.

³⁵ G. Ferenczi, I. Ferenczi, *Cetatea dacică de la Odorheiul Secuiesc*, Crisia, 2, 1972, p. 59-63; G. Ferenczi, I. Ferenczi, *Săpături arheologice la Mugeni. Studiu preliminar (Partea a III-a)*, Acta Musei Napocensis, 14, 1977, p. 301-302; G. Ferenczi, *Cădelnița de bronz din perioada feudalismului timpuriu de la Odorheiul Secuiesc- „Cetatea Bud”*, Apulum, 18, 1980, p. 185-193.

³⁶ Zs. Bordi, *Fortificații din secolele XIII-XVIII...*, p. 111-115.

³⁷ S. Opreanu, *Contribuțiuni la toponimia din ținutul săcuilor*, Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj, 2, 1924-1925 (1926), p. 153-189; I. I. Russu, *Românii...*, p. 36-119; A. Coșa, *Românii din sud-estul Transilvaniei în secolele XIII-XV*, Angustia, 6, 2001, p. 15-20.

³⁸ E. Gáll, *The Significance...* p. 221.

O CATEGORIE DE MERCENARI DIN OȘTILE ROMÂNEȘTI MAI PUȚIN CUNOSCUTĂ: LEVENȚII (SECOLELE XVII-XVIII)

CLAUDIU NEAGOE *

Abstract

Getting to be the prince of Wallachia, in 1632, Matei Basarab paid special attention to the organization of the army. In just a few years, he managed to triple the Wallachian military. Having the experience of previous years, 1630-1631, when he was among the great boyars revolted against the prince Leon Tomsa (1629-1632), Matei Basarab decided to reorganize the army, relying increasingly on the categories of foreign mercenaries, among which are also levends. In their vast majority, these levends were recruited from among Moldavians. The internal documents attest them starting with 1645. This category of mercenaries appeared, at about the same time, in Moldavia, under the reign of Vasile Lupu (1632-1653), stating that they were, for the most part, Christians renegades from the Balkans. In the second half of the seventeenth century, the number of these levends was relatively large, over 500 soldiers, but in the following century, in the time of the Phanariot Principalities, their number was much smaller, between 30 and 60 soldiers. Their salary were paid out of the Wallachian treasury. They performed differently: they were sent with various assignments through the country or Constantinople, and sometimes they were sent to take robbers. Since the middle of the eighteenth century levends no longer appear in the Wallachian documents, and in the case of Moldova they are mentioned at least until about 1800.

Keywords: Matei Basarab, Wallachia, Vasile Lupu, Moldavia, military organization, mercenaries, levends, brave soldier

Începând cu secolul al XV-lea, termenul de *levend* a fost folosit pentru a-i desemna pe acei marinari din flotilele otomane¹ care erau recrutați din diferitele provincii ale imperiului, mai cu seamă din Albania și Grecia². Cu timpul, această denumire de „levenți” a fost generalizată pentru toți recruții din provincii. Astfel, în războaiele purtate cu habsburgii, la sfârșitul secolului al XVI-lea și în prima jumătate a secolului al XVII-lea, otomanii au

folosit trupe neregulate, pedestre, de recruți albanezi și bosniaci, înarmați cu muschete³. În veacul al XVII-lea, levenții din oastea otomană erau recrutați pe o perioadă de 6 luni, ei primind o leafă lunară de 2,5 guruși (= 200 aspri). În plus, fiecare levant mai primea de la vistieria otomană, în fiecare lună, suma de 10 aspri (*akçe*) pentru hrană. În momente de criză, levenții primeau, fiecare, și o sumă suplimentară cuprinsă între 50 și 100 de guruși⁴.

* Conf. univ. dr. habil., Universitatea din Pitești.

De la mijlocul veacului al XVII-lea, levenții au constituit, începând cu domnia lui Matei Basarab (1632-1654), o categorie de legegii călări din oastea Țării Românești, la origine moldoveni⁵. În secolul al XVIII-lea, levant avea să însemne, nu doar ostaș voluntar, ci și „oștean sprinten” sau „viteaz”⁶.

După opinia istoricului Nicolae Stoicescu, Matei Basarab ar fi organizat un corp de „voluntari” moldoveni, numiți *levenți*, încă din anul 1637⁷. Astăzi știm cu certitudine că levenții au format o „ceată” militară abia de la 1645. Într-un document datat 24 iulie 1645 apare menționat ca martor „Radu mare căpitan za livinți”⁸.

De la același Nicolae Stoicescu aflăm că, în Moldova, levenții ar fi fost menționați încă de la începutul domniei lui Gheorghe Ștefan (1653)⁹. Foarte probabil, după lupta de la Finta (17/27 mai 1653), Matei Basarab i-ar fi trimis lui Gheorghe Ștefan în ajutor un număr de seimeni, dorobanți și „den levenți o seamă”¹⁰. Însă, un document moldovean din 5 iunie 1645 menționează ca martor pe „Nacul levântul”¹¹, iar acest fapt ne îndreptățește astăzi să afirmăm că, încă din timpul domniei lui Vasile Lupu (1634-1653), a existat o „ceată” de levenți în Moldova. Foarte probabil, majoritatea acestor levenți din Moldova erau creștini balcanici renegați, poate chiar turci¹².

Unele documente interne muntene și moldovene îi atestă pe levenți ca martori ai diferitelor tranzacții. Astfel, pe la mijlocul veacului al XVII-lea apar menționați în Țara Românească „Tudor livințul” (8 februarie 1646)¹³, „Istrate (Eustratie) levințul” (20 septembrie 1646 și 6 noiembrie 1648)¹⁴, Limber și Constantin levenții de la „steagul lui Mihalcea căpitan de levenți” (după 23 iunie 1653)¹⁵. În Moldova documentele menționează pe „Nacul levântul” (5 iunie 1645)¹⁶, „Miierăuță Guze levendi” (14 aprilie 1665)¹⁷, „Stoian levinț” (22 februarie 1739)¹⁸, „Pinco levințul” (12 iulie 1761)¹⁹ și „Dimii leventu” (9 iulie 1763)²⁰.

În ceea ce privește efectivele levenților din Țara Românească, informațiile oferite de sursele istorice sunt extrem de puține. Nu știm câți levenți au fost în oastea lui Matei Basarab, dar știm, în schimb, că urmașul său la domnie, Constantin Șerban, dispunea, la 1656, de 9 steaguri, cu 800 de „voinici”²¹. După

„reforma” militară întreprinsă de Constantin Mavrocordat, la 1739, în Țara Românească mai exista doar 1 steag de levenți, respectiv 65 de oameni, în frunte cu 1 căpitan și 2 zapcii²², respectiv 1 odobaș și 1 bairactar²³. Cât privește efectivele levenților din Moldova, informațiile par să fie ceva mai numeroase. Din *Sama Visteriei* Moldovei, pe anul 1763, aflăm că la Iași existau 3 steaguri de levenți, conduse de căpitani Chiriac, Leondari și Polihron. Fiecare steag număra 34 de slujitori: 1 căpitan, 1 odobașa, 1 ceauș, 1 bairactar (stegar) și 30 de levenți²⁴. În luna aprilie 1764 apar menționate tot 3 steaguri de levenți, conduse de căpitani Gheorghe, Leondari și Necula²⁵, pentru ca în lunile mai-iunie, același an, să fie menționate doar 2 steaguri, conduse de căpitani Gheorghe și Panaite²⁶. În timpul domniei lui Grigore Ghica al III-lea (1774-1777), *Sama Visteriei* pe anul 1777 atestă din nou existența a 3 steaguri de levenți: steagul lui Eni căpitan, cu 3 zapcii (Coste odobașa, Necula ceauș, Ioan bairactar) și 8 levenți; steagul lui Dumitru căpitan, cu 3 zapcii (Polihroni odobașa, Ispir ceauș, Pascu bairactar) și 9 levenți; steagul lui Sidiri căpitan, cu 3 zapcii (Mihai odobașa, Sufinu ceauș, Curt bairactar) și 14 neferi levenți²⁷. Așadar, la 1777 erau 3 căpitani, 9 zapcii și 31 de levenți. În 1785, sub domnia lui Alexandru Mavrocordat al II-lea, zis și „Firaris” (1785-1786), existau 2 steaguri de levenți, fiecare numărând 33 de neferi cu zapcii lor, un steag aparținând Hătmăniei, iar celălalt Agiei²⁸. Un an mai târziu, în martie 1786, ceata levenților hătmănești număra 4 steaguri, cu 4 căpitani, 12 zapcii și 40 de neferi, iar levenții agiești formau 1 steag, cu 1 căpitan, 3 zapcii și 20 de neferi²⁹.

Pentru veacul al XVII-lea nu știm mai nimic despre atribuțiile levenților, însă cel mai probabil aceștia s-au aflat în slujba Curților Domnești de la București și Iași. În schimb, pentru veacul al XVIII-lea, atribuțiile levenților sunt cunoscute, cel puțin în cazul celor din Moldova, grație consemnărilor din *Sămile Visteriei*. Aflăm, înainte de toate, că levenții făceau parte din alaiurile domnilor sau din suita fiilor lor. La începutul lunii septembrie 1763, Alexandru beizadea Calimachi, fiul domnitorului fanariot Grigorie Callimachi, pleca spre Constantinopol însoțit de un căpitan cu 10 levenți³⁰. În aprilie 1764, căpitanul Leondari, cu 10 levenți și cu alți slujitori, a fost trimis la Constantinopol

pentru a aduce pe noul domn Grigore Ghica al III-lea³¹. La 23 ianuarie 1785, 10 levenți din Iași și 5 din Focșani aveau să fie trimiși, alături de alți slujitori domnești, la Constantinopol pentru aducerea în țară a noului domn Alexandru Mavrocordat al II-lea (1785-1786)³².

Îi găsim apoi pe levenți și în postura de însoțitori ai unor slujbași și demnitari otomani sau

ai unor soli străini. Iată de pildă, 6 levenți au însoțit Mustafa beșli-aga la Fălciu, la 10 aprilie 1763³³. Alți 4 levenți au însoțit pe „solul Moschicescu păr-la Galați”³⁴. Un an mai târziu, în iulie 1764, 4 levenți au însoțit, alături de alți slujitori domnești, la Focșani, pe divan-efendi³⁵.

Uneori levenții erau trimiși la Constantinopol cu sume datorate Porții sau unor creditori

Mari căpitani, căpitani și zapcii de levenți în Țara Românească și Moldovova (sec. XVII-XVIII)

Data menționării	Țara Românească	Data menționării	Moldova
24 iulie 1645	Radu Mare căpitan de livinți ³⁶	4 aprilie, 16 iunie, 10 octombrie 1763	Leondari căpitan de levenți ³⁷
1646	Vlad căpitan de livenți ³⁸	aprilie 1763	Chiriac căpitan, Leondari căpitan și Polihron căpitan ³⁹
d. 23 iunie 1653	Mihalcea căpitan de livenți ⁴⁰	28 martie 1764	Iane odobașa de levenți ⁴¹
5 septembrie 1653	Toader ceaș de livenți ⁴²	13 aprilie 1764, aprilie 1764	Nicola ceaș de levenți ⁴³ , Gheorghe căpitan, Leondari căpitan și Necula căpitan ⁴⁴
1 septembrie 1739	Daniil căpitan de livenți ⁴⁵	16 și 19 iunie 1764	Panaite căpitan de levenți ⁴⁶
—	—	30 august 1776 și iunie 1777	Eni (Iani) căpitan, Dumitru căpitan, Sidiri căpitan, Coste odobașa, Polihroni odobașa, Mihai Odobașa, Necula ceaș, Ispir ceaș, Sufiinu ceaș, Ioan Bairactar, Pascu Bairactar și Curt bairactar ⁴⁷

ai domnitorilor fanarioți, alteori erau trimiși prin ținuturi și prin târgurile moldovene „cu treburi” sau pe urmele tâlharilor. La 4 aprilie 1763 s-au dat de la visteria țării 15 lei la 6 levenți și 1 zapciu, care au mers „pre la ținuturi pentru tâlhari”⁴⁸. La 16 iunie 1763 s-au dat de la visterie, lui Leondari căpitan de levenți, suma de 30 lei „cheltuială ce s-au făcut cât au umblat pentru pricina tâlharilor la ținuturile Covurlui și Fălciu și la Greceni cu 5 levenți ai lui”⁴⁹. La

28 martie 1764, Iane odobașa de levenți a fost trimis la Constantinopol cu suma de 23 500 de lei, pentru achitarea unor împrumuturi contractate de Grigore Ghica al III-lea înainte de obținerea primei domnii în Moldova (1764-1767)⁵⁰. Tot pentru achitarea unor împrumuturi, Nicola ceaș de levenți și Necula leventul au fost trimiși la Constantinopol (13 aprilie 1764) cu suma de 20 000 de lei⁵¹. În același an, la 19 iunie, Panaite (Panaite) căpitan de

Constantin Mavrocordat,
domn al Țării Românești (1730, 1731-1733,
1735-1741, 1744-1748, 1756-1758, 1761-1763)
și al Moldovei (1733-1735, 1741-1743,
1748-1749, 1769)

[Sursa: *The Romanian World In Images, XV-XIX centuries*, interactiv CD-ROM, NOI Media Print, București]

Levend din oastea otomană (mijl. sec. XVII),
după Clas Brorsson Ralamb, ambasador suedez
la Înalta Poartă (1657-1658)

[Sursa: <https://ro.pinterest.com/pin/7881368070463491/>]

Levend din oastea otomană (începutul secolului al XIX-lea)

[Sursa: <https://ro.pinterest.com/pin/693061830127982220/>]

levenți avea să ducă alți 50 000 de lei, datorati cămătarilor de la Constantinopol⁵².

În veacul al XVII-lea, căpitani de levenți din Țara Românească primeau de la domni, pentru „slujba credincioasă” în slujba acestora, unele moșii. Astfel, Vlad căpitan de levenți primise de la Matei Basarab, înainte de 1 septembrie 1645, „moșiile cele pustii megieșești” de la Berești, din județul Olt⁵³.

Levenții primeau de la visterie, în fiecare lună, leafă și o sumă de bani pentru hrană (*emiclic*). Între anii 1763 și 1776, situația lefu-rilor levenților moldoveni a fost următoarea: căpitanul primea 10 lei pe lună, odobașa 8 lei, ceașul 8 lei, bairactarul 6 lei, iar un levant 5 lei⁵⁴. Pe lângă leafă, căpitani de levenți din Moldova beneficiau și de unele scutiri de dări. Iată de pildă, Leondari căpitan de levenți a fost scutit, la 10 octombrie 1763, de „vădrărit”⁵⁵. La 1 mai 1795, căpitanul de levenți primea o leafă lunară de 20 de lei, odobașa primea 10 lei, ceașul 10 lei, bairactarul 7 lei, iar cei 15 levenți

primeau lunar suma de 75 de lei (adică 5 lei de fiecare levant). În plus, pentru hrana lunară sau „emiclicul” celor 19 levenți se plătea de la visterie suma de 57 de lei (respectiv 4 parale de om pe zi)⁵⁶.

De la mijlocul veacului al XVIII-lea, levenții nu mai apar menționați în Țara Românească, iar în cazul Moldovei sursele interne nu ne mai spun nimic despre existența acestora începând cu anul 1800.

NOTE

¹ Mesut Uyar and Edward J. Ericson, *A Military history of the Ottomans: from Osman to Atatürk*, Santa Barbara (California), ABC-CLIO, LLC, 2009, p. 92.

² *Enciclopedia of The Ottoman Empire*, by Gábor Ágoston and Bruce Masters, facts On File, Inc., New York, 2008, p. 17-18; vezi și Lazăr Șăineanu, *Influența orientală asupra limbei și culturii române*, vol. II: *Vocabularul*, București, 1900, p. 235.

³ Mesut Uyar and Edward J. Ericson, *op. cit.*, p. 94.

⁴ Rhoads Murphey, *Ottoman Warfare, 1500-1700*, University College London, 2001, p. 29.

⁵ Miron Costin, *Letopiseșul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace*, în Idem, *Opere*, ediție de Petre P. Panaitescu, București, 1958, p. 114; Lazăr Șăineanu, *op. cit.*, p. 235; Nicolae Stoicescu, *Matei Basarab*, ediția a II-a, editor Sergiu Iosipescu, București-Brăila, 2015, p. 115.

⁶ *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, coord. Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu, București, 1988, p. 275; Rodica Sin, *Dicționar de termeni socio-profesionali și politico-militari din cronicile (sec. XVI-XVIII)*, Buzău, 2009, p. 245.

⁷ Nicolae Stoicescu, *Curteni și slujitori. Contribuții la istoria armatei române*, București, 1968, p. 201.

⁸ *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească* (în continuare DRH, B), vol. XXX (1645), întocmit de Violeta Barbu, Marieta Chipere, Gheorghe Lazăr, București, 1998, p. 269, nr. 222; *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului* (în continuare: CDȚR), vol. VI: 1645-1649, întocmit de Marcel-Dumitru Ciucă, Silvia Vătafu-Găitan, București, 1993, p. 101, doc. nr. 213.

⁹ Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 202.

¹⁰ Miron Costin, *Letopiseșul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace*, p. 155.

¹¹ *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova* (în continuare: DRH, A), vol. XXVIII (1645-1646), întocmit de Petronel Zahariuc, Marius Chelcu, Silviu Văcaru, Cătălina Chelcu, București, 2006, p. 77, doc. nr. 86. Foarte probabil, acest Nacol leventul este unul și același personaj cu „Nacol levințul” din Huși, menționat la 10 aprilie 1669; Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade (Documente slavo-române)*, vol. IV, București, 1908, p. 230, doc. nr. CCXII.

¹² Din firmanul sultanului Mustafa al II-lea (28 noiembrie-7 decembrie 1695) aflăm că fostul domnitor Constantin Duca, ar fi cerut Porții, în timpul domniei sale în Moldova (1693-1695), să-i trimită „oști și leventi (subl. n.)” pentru apărarea țării; Tahsin Gemil, *Relațiile Țărilor Române cu Poarta Otomană în documente turcești (1601-1712)*, București, 1984, p. 434, doc. nr. 209.

¹³ CDȚR, vol. VI: 1645-1649, p. 155, doc. nr. 383; DRH, B, vol. XXXI (1646), întocmit de Violeta Barbu, Constanța Ghițulescu, Andreea Iancu, Gheorghe Lazăr, Oana Rizescu, București, 2003, p. 36, doc. nr. 25.

¹⁴ CDȚR, vol. VI: 1645-1649, p. 244, doc. nr. 632 și p. 480, doc. nr. 1268; DRH, B, vol. XXXI

(1646), p. 332, doc. nr. 298; *ibidem*, vol. XXXIII (1648), întocmit de Gheorghe Lazăr, Constanța Vintilă-Ghițulescu, Andreea Iancu, București, 2006, p. 333, doc. nr. 259.

¹⁵ CDȚR, vol. VII: 1650-1653, întocmit de Marcel-Dumitru Ciucă, Silvia Vătafu-Găitan, Melentina Băzgan, București, 1999, p. 360, doc. nr. 1046; DRH, B, vol. XXXVIII (1653), întocmit de Oana Rizescu, Marcel-Dumitru Ciucă, Florina Manuela Constantin, Andreea Iancu, București, 2009, p. 158, doc. nr. 145.

¹⁶ DRH, A, vol. XXVIII (1645-1646), p. 77, doc. nr. 86.

¹⁷ *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. II: *Acte interne (1661-1690)*, editate de Ioan Caproșu, Iași, Editura „Dosoftei”, 2000, p. 76-77, doc. nr. 79.

¹⁸ *Ibidem*, vol. IV: *Acte interne (1726-1740)*, editate de Ioan Caproșu, Iași, Editura „Dosoftei”, 2001, p. 250, doc. nr. 348.

¹⁹ *Ibidem*, vol. VI: *Acte interne (1756-1770)*, editate de Ioan Caproșu, Iași, Editura „Dosoftei”, 2004, p. 352, doc. nr. 382.

²⁰ *Sama Visterii din vreme Măriei Sale Grigore Ioan Calimah voievod, 1763*, în *Sămile Visteriei Țării Moldovei*, vol. I (1763-1784), editat de Ioan Caproșu, Iași, 2010, p. 14.

²¹ Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. IV: *Legăturile Principatelor Române cu Ardealul de la 1601 la 1699. Povestiri și izvoare*, București, 1902, p. 48, nr. XLVIII.

²² Dinu C. Giurescu, *Anatafeterul. Condicta de porunci a visteriei lui Constantin Brâncoveanu*, în „Studii și materiale de istorie medie”, V, București, 1962, p. 480.

²³ Lazăr Șăineanu, *op. cit.*, vol. I: *Introducerea*, p. CLXXIX.

²⁴ *Sama Visterii din vreme Măriei Sale Grigore Ioan Calimah voievod, 1763*, în *Sămile Visteriei Țării Moldovei*, vol. I (1763-1784), p. 270.

²⁵ «Sama Visteriei Țării Moldovei pe anul 1764 februarie-iulie», în *Sămile Visteriei Țării Moldovei*, vol. I, p. 324.

²⁶ *Sama Visteriei Țării Moldovei pe anul 1764 «Sama a II-a»*, în *Sămile Visteriei Țării Moldovei*, vol. I, p. 395-396.

²⁷ *Sama Visteriei din vreme Măriei Sale Grigore Alexandru Ghica v(oie)v(o)d, 1776, fiind vist(iernic) mare d(umnea)lui Neculai Roset*, în *Sămile Visteriei Țării Moldovei*, vol. I, p. 451-452.

²⁸ Ioan Caproșu, *Sama Visteriei Moldovei din decembrie 1784*, în „Cercetări istorice”, s. n., XVI, Iași, 1997, p. 106.

²⁹ «Sama Măriei Sale Alexandru Ioan Mavrocordat, 1786» în *Sămile Visteriei Țării Moldovei*, vol. II (1786-1798), Iași, 2010, p. 152.

³⁰ Sama Visterii din vreme Măriei Sale Grigore Ioan Calimah voievod, 1763, în *Sămile Visteriei Țării Moldovei*, vol. I (1763-1784), p. 224.

³¹ «Sama Visteriei Țării Moldovei pe anul 1764 februarie-iulie», în *Sămile Visteriei Țării Moldovei*, vol. I, p. 291.

³² *Analogon ce să vine să ia Mărie Sa Alexandru Constandin Voievod din slujbile scoasă de către Mărie Sa păr-la sfârșitul lui dechemvrie 1784*, în *Sămile Visteriei Țării Moldovei*, vol. I (1763-1784), p. 568.

³³ Sama Visterii din vreme Măriei Sale Grigore Ioan Calimah voievod, 1763, în *Sămile Visteriei Țării Moldovei*, vol. I (1763-1784), p. 221.

³⁴ *Ibidem*, p. 222.

³⁵ Sama Visteriei Țării Moldovei pe anul 1764 «Sama a II-a», în *Sămile Visteriei Țării Moldovei*, vol. I, p. 310.

³⁶ DRH, B, vol. XXX (1645), p. 269, nr. 222; CDȚR, vol. VI: 1645-1649, p. 101, nr. 213.

³⁷ Sama Visteriei din vreme Măriei Sale Grigore Ioan Calimah voievod, 1763, în *Sămile Visteriei Țării Moldovei*, vol. I (1763-1784), p. 109, 222, 224.

³⁸ CDȚR, vol. VI: 1645-1649, p. 233, doc. nr. 600; DRH, B, vol. XXX (1645), p. 321, doc. nr. 275.

³⁹ Sama Visteriei din vreme Măriei Sale Grigore Ioan Calimah voievod, 1763, în *Sămile Visteriei Țării Moldovei*, vol. I (1763-1784), p. 270.

⁴⁰ CDȚR, vol. VII: 1650-1653, p. 360, nr. 1046; DRH, B, vol. XXXVIII (1653), p. 158, doc. nr. 145.

⁴¹ «Sama Visteriei Țării Moldovei pe anul 1764. Februarie – iulie», în *Sămile Visteriei Țării Moldovei*, vol. I (1763-1784), p. 285.

⁴² CDȚR, vol. VII: 1650-1653, p. 345, doc. nr. 1000; DRH, B, vol. vol. XXXVIII (1653), p. 196, doc. nr. 187.

⁴³ «Sama Visteriei Țării Moldovei pe anul 1764, februarie – iulie», în *Sămile Visteriei Țării Moldovei*, vol. I (1763-1784), p. 285.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 324.

⁴⁵ Dinu C. Giurescu, *Anatafeterul*, p. 480.

⁴⁶ «Sama Visteriei Țării Moldovei pe anul 1764. Februarie – iulie», în *Sămile Visteriei Țării Moldovei*, vol. I (1763-1784), p. 285 și 308.

⁴⁷ Sama Visteriei din vreme Măriei Sale Grigore Alexandru Ghica voievod, 1776, fiind vistiernic mare dumnealui Neculai Roset, în *Sămile Visteriei Țării Moldovei*, vol. I (1763-1784), p. 451-452; vezi și Sama Visterii din vremea Măriei Sale Grigore Alexandru Ghica Voievod, 1777 martie, fiind vistiernic mare dumnealui Iordache Balș, în *Sămile Visteriei Țării Moldovei*, vol. I (1763-1784), p. 541.

⁴⁸ Sama Visterii din vreme Măriei Sale Grigore Ioan Calimah voievod, 1763, în *Sămile Visteriei Țării Moldovei*, vol. I (1763-1784), p. 225.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 222.

⁵⁰ «Sama Visteriei Țării Moldovei pe anul 1764 februarie-iulie», în *Sămile Visteriei Țării Moldovei*, vol. I, p. 285.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ DRH, B, vol. XXX (1645), p. 321, doc. nr. 275.

⁵⁴ Sama Visteriei din vreme Măriei Sale Grigore Ioan Calimah voievod, 1763, p. 270; «Sama Visteriei Țării Moldovei pe anul 1764 februarie-iulie», p. 324; Sama Visteriei Țării Moldovei pe anul 1764 «Sama a II-a», p. 395-396.

⁵⁵ Sama Visteriei din vreme Măriei Sale Grigore Ioan Calimah voievod, 1763, în *Sămile Visteriei Țării Moldovei*, vol. I (1763-1784), p. 109.

⁵⁶ *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. IX: Acte interne (1791-1795), editate de Ioan Caproșu, Iași, Editura „Dosoftei”, 2007, p. 335, doc. nr. 350.

ROMÂNII DIN ARMATA SUEDEZĂ ÎN TIMPUL REGENȚEI LUI CAROL AL XII-LEA (1697-1718)

ROBERT R. DENNDORF *

Abstract

The article gives an account of Romanians who served in the Swedish army at the beginning of the 18th century during the reign of King Charles XII (1697–1718). In the 17th-18th century, this army consisted largely of foreign mercenary soldiers, who have been attracted by the generous payment. Apart from the Germans – who have already been recruited during the Thirty Years War – the Romanians in particular have highlighted themselves there. Probably in order to distinguish these soldiers from the Romanians who served under the Russian tsar Peter the Great and King Augustus of Poland, they have been named the «Swedish Wallachians» by the Swedes. These Romanians originated especially from Moldova, a principality under Turkish suzerainty at the time. The number of Romanian recruits increased more and more as the Swedish army approached the Romanian territory, reaching the maximum before the Battle of Poltava in present-day Ukraine. This article informs about the commitment and courage of the Romanians, based especially on Scandinavian sources.

Keywords: Charles XII, Romania, Wallachia, Moldova, Bessarabia, Bender, Ottoman Empire

Dorința țarului Petru I de modernizare a Imperiului Rus prin intensificarea schimbului de mărfuri cu apusul a fost frânată de lipsa unei ieșiri eficiente spre mările lumii. Pe de o parte, accesul spre Marea Neagră era limitat iar pe de altă parte, Suedia domina atât Marea Baltică cât și brațele de vărsare în mare ale fluviilor Neva și Narva. Singura ieșire la mare rămânea portul Arhanghelsk, care funcționa însă numai în lunile lipsite de îngheț. Ca urmare, oportunitatea de a găsi o ieșire practică la oceanele lumii va domina toate acțiunile țarului.

Electorul de Saxa Augustus I a fost înscăunat în 1697 sub numele Augustus al II-lea ca rege al Poloniei, prin care a devenit și suveran al Lituaniei. Acesta s-a străduit să recucerească fosta provincie poloneză Livland, care în anul 1629 a fost în mare parte ocupată de regele Gustav II Adolf și anexată Suediei.

Danemarca își vedea propriile ieșiri care i-au mai rămas la Marea Baltică în pericol și era în conflict cu Suedia pentru controlul asupra ducatului Holstein-Gottorf. Conflicte mai erau și pentru fostele provincii daneze

* Absolvent al Academiei de Studii Economice din București în anul 1973. Emigrat în Germania, la Hamburg, în 1982, unde a lucrat ca *finance manager*. În prezent, pensionar. Autor al volumului „Als König Karl XII. von Schweden Gast der Rumänen war: Der Kalabalik von Bender”, publicat în 2017.

Schonen, Biekinge și Halland, care în urma păcii de la Roskilde au fost cedate Suediei.

Toate aceste probleme au dus la izbucnirea Marelui Război Nordic în care Suedia a fost atacată de o alianță formată din Rusia, Danemarca, Norvegia, Saxonia, Polonia și Lituania. Deși raportul de forțe era în defavoarea Suediei, tânărul rege Carol al XII-lea, care abia împlinise 18 ani, a reușit în martie 1700 să respingă atacul și să înfrângă Danemarca și Norvegia. După ce a ocupat în anul 1706 Saxonia, regele a decis să se îndrepte cu cea mai mare parte a armatei sale prin Polonia spre Rusia cu țelul de a ocupa Moscova. Din cauza iernii aspre, a lipsei de provizii și a superiorității numerice a inamicului, armata suedeză a fost înfrântă în 8 iulie 1709 de oștirea țarului în bătălia de la Poltava din Ucraina de azi.

Rănit grav în preajma ciocnirii decisive, regele s-a refugiat împreună cu rămășițele armatei sale pe teritoriul controlat de otomani în Basarabia și a primit adăpost lângă cetatea Tighina de la Nistru, unde va rămâne până în februarie 1713¹.

Pe întreg drumul din Scandinavia până în Imperiul Otoman, apoi pe drumul de repatriere în anul 1714 și până la moartea acestuia în anul 1718 în luptele din Norvegia, regele a fost însoțit de numeroși luptători moldoveni, așa numiții «valahi suedezi». În timp ce istoricii români îi citează pe locuitorii Moldovei ca moldoveni, izvoarele apusene fac mai rar o diferențiere între aceștia și cei din Țara Românească sau din alte regiuni locuite de români și îi numesc pe toți valahi. Este sigur însă că majoritatea românilor care serveau în armata regelui Carol al XII-lea erau, în ceea ce privește regiunea de unde proveneau, moldoveni.

Armata suedeză era în mare parte constituită din mercenari străini care erau atrași de solda generoasă, iar în cadrul acesteia cavaleria ușoară era formată din polonezi și români. Dintre mercenarii străini s-au evidențiat deosebi cei de naționalitate germană – care au fost recrutați încă de pe vremea Războiului de Treizeci de Ani – precum și românii, veniți mai târziu sub regența lui Carol al XII-lea. Așa cum rezultă din scrisorile regelui acesta făcea o deosebire între cavaleria mai numeroasă a polonezilor («Polacken») și cea mai puțin numeroasă a valahilor («Volocher»). Preotul militar suedez

Bardili arăta că valahii erau organizați în cinci companii a câte 300 de luptători, că veneau din Valahia și făceau parte din cavaleria poloneză a regelui². Remarcile istoricului Haintz că regele i-a trimis pe valahi după oportunități peste tot și că numărul lor nu acoperea nici pe departe necesitățile armatei, vorbesc pentru prețuirea deosebită de care se bucurau³. Istoricul Hornung aprecia că, așa cum Franța sub Henric al IV-lea s-a decis pentru albanezi, Prusia pentru unguri, tot așa Carol al XII-lea s-a decis pentru valahi⁴.

Prezența valahilor în armata suedeză nu a fost un caz izolat, ci o constantă confirmată de documentele vremii. Dacă între anii 1700–1703 relatările sunt mai rare, începând cu anul 1704, pe măsură ce armata suedeză se apropia de meleagurile locuite de români, acestea se înmulțesc ca să atingă apogeul în anul 1708, în pragul bătăliei de la Poltava. După pierderea bătăliei, veștile despre faptele valahilor se răresc apoi, pentru ca după moartea regelui în anul 1718 să înceteze complet.

Mai toate izvoarele istorice scandinave îi numesc pe românii din armata suedeză «valahi suedezi», lucru necesar pentru ai deosebi de valahii care se aflau în solda țarului sau a regelui Augustus. Despre faptele lor de vitejie există numai știri scurte, lucru explicabil prin numărul lor relativ redus și împrăștierea pe un spațiu de acțiune, care se întindea din Scandinavia până la granița Imperiului Otoman.

Sectoarele de acțiune ale valahilor erau foarte diversificate: protejarea armatei, lupte de uzură și diversiune, raiduri, misiuni de recunoaștere, obținerea de informații, pază și protecție, înlăturarea obstacolelor, procurarea hranei, încasarea contribuțiilor de război, curierat. Ei operau în grupe mici, numai călare, pe cai aduși din locurile de baștină și formau vârful de lance al avangardei armatei suedeze. Armele de foc erau mai rar folosite, preferau arcul și sulița, erau renumiți pentru curajul ieșit din comun și iuțea în acțiune. Socoteală pentru faptele lor trebuiau să dea numai în fața colonelului lor, singurul care hotăra asupra pedepselor. Dacă acesta era absent cel învinuit era reținut până la reîntoarcere. Colonelul valahilor era singurul care primea ordinele și tot el răspundea în fața superiorilor de executarea acestora. Nordberg a formulat explicit

drepturile valahilor: «În cazul când unul din ei a făcut vreo boacăna, vinovatul nu era dus în fața Curții Marțiale, ci cazul era judecat de colonelul Sandu, un om înțelept și inimos, întrucât regele avea o înțelegere numai cu el și cu nimeni altul»⁵.

Personalitatea dar și generozitatea regelui au făcut ca valahii să-l asculte orbește. Carol la rândul său avea o încredere deosebită în ei și a întreprins anumite acțiuni numai cu valahii, chiar fără garda sa. Sunt cunoscute situații în care regele le-a acordat valahilor privilegii mai mari decât soldaților suedezi.

Deși unele izvoare relatează despre un număr mai mare, se apreciază ca realistă o participare medie de 1 000–1 500 de luptători valahi în armata lui Carol al XII-lea.

Prima știre despre români provine de la istoricul militar Carl Nordensvan care relatea că în anul 1700 în slujba regelui se aflau «mercenari valahi și cazaci»⁶.

Doi ani mai târziu, în septembrie 1702, generalul suedez Stenbock a rânduit la Cracovia o unitate de cavalerie ușoară după model românesc pe care a numit-o «escadronul valah». Pentru că nu dispunea de suficienți valahi, a umplut golurile cu mercenari polonezi. Istoricul Bengtsson comenta decizia generalului astfel: s-a constatat că în micile altercații de hărțuire și de recunoaștere care se întreprind împotriva polonezilor, ar fi un avantaj ca armata suedeză să dispună și ea de o cavalerie ușoară. El aprecia că valahii s-au dovedit a fi buni luptători și că ar fi bine pentru Suedia dacă ar putea dispune de mai multe escadroane de acest gen⁷. Istoricul Haintz scria despre «husari valahi» care au fost folosiți în acest an pentru servicii de pază, acțiuni de avangardă și care au contracarat eficient acțiunile cavaleriei ușoare inamice. Cavaleria, de care a dispus până atunci Suedia, era mult prea greoaie pentru a putea intercepta atacurile de ambuscadă ale cavaleriei ușoare inamice, care a produs pierderi grele armatei. Ca urmare, a fost o necesitate ca «regimentul valah» să fie permanent întărit. Deși puțini la număr, valahii au îndeplinit cu succes misiunile primite de intimidare a adversarului și de a-l ține la o distanță respectabilă. Ei au fost repartizați pe tot câmpul de înaintare al armatei, au format un sistem de avanposturi de mare eficiență, iar

acțiunile lor au redus atacurile prin surpriză ale muscalilor (I, 199).

În același an, la rugămintea generalului suedez Stenbock, care se afla în satul Olesnice la granița Cehiei de azi cu Polonia, de a primi întăriri și dacă este posibil valahi să fie, regele i-a răspuns că aceștia se află deja pe drum. Cum regele aprecia atât competența de comandant a lui Stenbock cât și calitățile războinice deosebite ale valahilor s-a gândit să le combine calitățile pentru o misiune cu totul neobișnuită: simularea unui atac asupra propriului cartier general aflat la Cracovia. Această acțiune a avut ca țel să verifice pregătirea și reacția armatei în cazul unui atac prin surprindere al inamicului și se pare că nici regele nu știa exact când va avea loc. Bengtsson scria că valahii s-au năpustit pe neașteptate pe strada cea mare a taberei, cum le era obiceiul, cu chiote și cu un târâboi infernal. Auzind hărmălaia, regele, care tocmai lua masa, s-a suit în grabă pe un cal și a pornit în galop ca să vadă de ce este în stare nouă sa trupă. În viteză, calul s-a împiedicat de frânghia unui cort și s-a dat peste cap. Carol a rămas un timp nemișcat și totuși au crezut că s-a sfârșit. Examinat de un medic regele i-a zis acestuia zâmbind că nu ar avea nimic, numai că un picior nu ar prea fi în regulă. S-a constatat că regele își rupsesse piciorul drept deasupra genunchiului. Carol a stat șase săptămâni în îngrijirea chirurgilor și se putea deplasa numai în cărje, ceea ce a întârziat corespunzător ofensiva din Polonia.

În anul 1703 nu există relatări despre faptele valahilor suedezi, dar izvoarele spun că au fost cantonați la granița Poloniei cu Moldova, ceea ce a dus la creșterea recrutărilor de români, între care s-a aflat și renumitul colonel Sandu Colțea.

Anul următor, în 22 martie 1704, generalul suedez Rehnskiöld a plecat împreună cu câțiva ofițeri și cu valahii într-o misiune de cercetare în apropierea satului Holecz în Polonia. La râul Babici valahii au luat mai mulți prizonieri între care s-a aflat și un paj al regelui Augustus, care se afla împreună cu mareșalul Danhof la o vânătoare. Cei doi au reușit să scape de valahi numai mulțumită cailor foarte buni pe care îi aveau. Pajul, care făcea parte din garda lui Augustus, a confirmat la interogatoriu că valahii au fost aproape gata să-l facă prizonier pe re-

gele Poloniei⁸. Din același an este cunoscută o scrisoare a regelui Carol al XII-lea, aflat la Nowe Miasto în Polonia, trimisă în 13 iulie lui Rehnskiöld, care arată că valahii au fost folosiți pentru servicii de curierat în cele mai înalte eșaloane ale armatei: «Locotenentul valahilor mi-a adus alaltăieri scrisoarea domnului general, din care reiese că inamicul se retrage»⁹. La începutul lunii august valahi aflați sub comanda generalului-aghiotant Kanifer au participat la luptele pentru cucerirea cetății Lvov, unde au capturat 16 soldați saxoni, între care: doi locotenenți-majori, trei căpitani și doi locotenenți. La întoarcere valahii au raportat că au reușit să captureze peste 1 500 de boi, atât de necesari pentru hrana armatei suedeze (*Nordberg*, I, 545). În luptele de la Zamość, deși Augustus se străduia din răzputeri să țină în secret acțiunile sale, unitățile valahe reușeau mereu să dea de el. Era un război fără milă și dacă vreuna dintre tabere lua prizonieri, îi închidea într-o colibă și le dădea foc. Asprimea valahilor reiese de pildă dintr-o știre din 28 septembrie conform căreia 2 000 de cazaci, încercuiți în satul Oderbeltsch din Silezia au fost măcelăriți sau arși de vii cu excepția câtorva care au fost iertați (*Bengtsson*, 218). Nordberg relatează în august despre valahi aflați sub comanda polonezului Grudzinski care se îndreptau spre orașul Leiczkiska la râul San aflat la granița Poloniei cu Ucraina. Valahii i-au adus generalului suedez Rehnskiöld alimente și informații sigure despre poziția inamicului. Ei au participat apoi la luptele de la Landshut împotriva trupelor lui Augustus, au capturat mai multe tunuri și s-au acoperit de glorie. Banii, vinul, caii și multe altele pe care valahii le-au adus în tabăra suedeză, regele le-a lăsat «ca să și le împartă între ei» (I, 544).

În jurnalul generalului suedez Lewenhaupt a fost descris un eveniment care s-a petrecut în februarie 1705 în orașul Plongiani din Letonia. Maiorul suedez Dankwardt, care se afla detașat acolo cu 400 de cavaleriști, nu a observat că o unitate cu 2 000 muscali s-a apropiat până la o milă de ei. Maiorul a avut însă mare noroc cu valahii, «care s-au năpustit în tabără cu știrea despre primejdia care îi așteaptă» și astfel le-a rămas suedezilor timp ca să-și pregătească apărarea. Suedezii și valahii au rezistat atacului până când au sosit întăririle trimise

de Lewenhaupt¹⁰. În 16 iulie, 300 de soldați din regimentul valah – Vallackregementet, cum îl numeau suedezii – au luat parte la bătălia de la Gemauerthof din Letonia unde Lewenhaupt a învins o armată muscală condusă de feldmareșalul Șeremetiev¹¹. Publicația «Posttägliche Mercurius» relatează în 25 iulie, că în urma ordinului regelui Augustus, comandantul polonez Șmigieliski a plecat într-o misiune la Varșovia. Pe drum, garda lui s-a ciocnit în suburbia Praag a Varșoviei cu 30 de valahi suedezi pe care i-a nimicit. Când regele suedez a aflat de asta, a trimis 400 de suedezi și două companii de valahi care l-au pândit și atacat pe Șmigieliski pe drumul de întoarcere. Acțiunea trebuie să se fi terminat cu bine pentru valahi întrucât cele două companii au fost trimise apoi într-o misiune de cercetare la Wilanow lângă Varșovia (vol. VI). O lună mai târziu, în 26 august, regele îi comunica lui Rehnskiöld că în sfârșit compania sa de valahi a fost întărită cu noi veniți și că se poate «dispensa de 2 sau 3». În postscriptumul la o scrisoare din decembrie, regele îl lauda pe general pentru reușita de a recruta noi luptători valahi și se arăta bucuros că a primit o nouă companie de valahi (*Carlson*, 273).

Numărul luptătorilor trebuie să fi crescut în anul 1706 pentru că izvoarele vorbesc acum de două regimente de valahi în loc de unul, ambele aflate sub comanda colonelului Colțea¹². La sporirea efectivelor a contribuit și Sapieha, marele hatman al Lituaniei, care a recrutat români din Podolia¹³. Prima știre a anului este din 19 ianuarie, urmare căreia în luptele cu saxonii și muscalii, aflați la 24 km depărtare de localitatea Tykozyn din Lituania, valahii au nimicit 15 inamici și au luat prizonieri un locotenent și 18 soldați de rând. O săptămână mai târziu, regele a pornit în fruntea avangardei armatei și cu valahii săi prin Polonia, i-a atacat pe saxonii încartiruiți lângă Grodno unde au luat prizonieri. La asediul cetății, valahii au urmărit 70 de dragoni muscali și deși aceștia au aruncat în urma lor un pod în aer, «au fost înconjurați, zdrobiți sau luați prizonieri»¹⁴.

Faptul că valahii constituiau vârful de lance al avangardei armatei suedeze se dovedește și dintr-o altă știre tot din zona Grodno, unde regele se afla pe drum între localitățile Grodeck și Krimki. Nordberg scria că valahii, «care

se aflau ca întotdeauna înaintea armatei», au purtat acolo lupte cu 200 de dragoni saxoni, între care și cu garda lui Augustus. În această acțiune numeroși valahi au fost luați prizonieri sau au căzut în luptă și dacă nu le-ar fi venit avangarda suedeză în ajutor, ar fi pierit desigur cu toții (I, 646). Între timp, armata suedeză a încercuit complet Grodno, iar muscalii aflați în cetate au fost decimați de foame și boli. Se estimează că au pierit astfel 8 000 de oameni și pentru a salva măcar o parte din ei, generalul rus Ogilvie a încercat la sfârșitul lunii martie la mănăstirea Bereza o evadare din încercuire. Comandamentul, care aflate de acest plan, a trimis unități suedeze și câteva steaguri de valahi cu ordinul de a-l surprinde pe inamic în dimineața următoare. Suedezii și valahii s-au apropiat în coloană, neobservați de inamic, pe un drum foarte îngust mărginit de mlaștini. Muscalii, surprinși de atacul neașteptat, «au luat-o la goană fără să opună rezistență»¹⁵. În 3 februarie, la nord de localitatea Fraustadt (azi Wschowa în Polonia) a avut loc o bătălie între o armată suedeză condusă de Rehnskiöld și una saxonă condusă de von Schulenburg. Suedezii au reușit cu numai 12 batalioane, 37 de escadroane și cu «un pumn de valahi» să obțină o victorie o strălucită asupra armatei saxone, care dispunea de 29 batalioane și 42 de escadroane. Trebuie remarcat că țarul, aliatul saxonilor, a găsit de cuviință să noteze în jurnalul său că valahii au luat prizonieri 2 ofițeri și 19 dragoni ruși¹⁶. O știre din localitatea Pinsk din Lituania (azi în Belarus), datată în 15 aprilie, dovedește marea încredere pe care regele o avea în valahii săi. Carol a lăsat în urmă grosul armatei sale și a pornit în urmărirea inamicului însoțit numai de mica sa cavalerie valahă. Aceștia nu i-au înșelat așteptările, au îndeplinit întocmai ordinele date și i-au adus prizonieri inamici (*Nordberg*, I. 658). Valahii au îndeplinit și misiuni de diversiune. Astfel, căpitanul de cavalerie suedez Bråkenhielm a primit ordin să se deplaseze cu valahii, «care se aflau ca întotdeauna în avangardă», până în zona orașului Kiev, unde au participat la lupte de hărțuială. Întrucât regele nu a avut niciodată intenția să-și trimită armata principală acolo, misiunea valahilor trebuie înțeleasă ca o operațiune menită să blocheze cât mai multe forțe inamice în zonă (*Bengtsson*, 240).

Izvoarele relatează că valahii au fost activi și în Saxonia. Este vorba despre un colonel pe nume Ivon Wentull care a venit în 28 iulie 1706 împreună cu alți 200 de valahi la granița Moldovei pentru a-l lua în primire pe comandantul polonez Potocki, extrădat la rugămintea Suediei de către domnul Antioh Cantemir. Potocki, care inițial fusese un partizan al lui Augustus, a trecut în urma acestei acțiuni de partea celui alt rege, Leszczyński, susținut de suedezi (*Adlerfeld*, II, 428). Acest Wentull a murit în 18 septembrie în localitatea Naumburg unde, nu departe de biserica din cartierul Bad Kösen, se poate vedea și azi o cruce de piatră cu o spadă. Inițial această cruce a stat pe un pod, de unde a fost mutată în urma unor lucrări de reparații. Pe acel pod se afla și o inscripție cu textul: «Hic est sepultus IVON WENTULL sub Serenissimo Rege Sveciæ CAROLO XII. Wallachiorum militantium Colonellus qui die XIIX. September MDCCVI mortuus est»¹⁷. Tot în Naumburg se găsește placa de mormânt a unui maior saxon pe nume Schierstedt, pe care se află o inscripție care spune că acesta l-a împușcat pe Wentull, care atacase cu câteva sute de valahi o unitate saxonă. Schierstedt a murit lovit de o săgeată valahă care i-a străpuns gâtul¹⁸. Acțiuni ale valahilor în Saxonia au fost semnalate și de istoricul Barre care scria că regele Carol al XII-lea a atacat cu 900 de suedezi și 500 de valahi trupele saxone aflate în retragere de la Meißen spre Wittenberg și Leipzig. În ciocnire au fost uciși numeroși saxoni și 402 au fost luați prizonieri (456)¹⁹. În descrierea luptelor de la Steinau în Saxonia, Nordberg a evidențiat vitejia unui alt colonel valah. Evenimentul a avut loc nu departe de Weißenfels, unde valahii suedezi au atacat în galop ariergarda inamică. Acolo, «temerarul Andreas colonelul valahilor» s-a năpustit de unul singur, cu spada în mână, în mijlocul taberei inamice, unde, după ce a răpus cinci adversari, a căzut împușcat. Pierderea acestui «om inimos și foarte viteaz a produs o mare amărăciune în rândul camarazilor săi» (I, 677)²⁰.

Cavaleria suedeză, inclusiv recruții polonezi, a fost constituită în anul 1707 din 8 regimente cu 8 450 de soldați la care, scria Bengtsson, «mai trebuie adăugat un număr necunoscut de valahi» (267). Primele știri ale acestui an despre valahi sunt furnizate de gazeta «Post-tägliche Mercurius» care informa

că în 16 ianuarie regele Carol al XII-lea le-a dat misiunea să încaseze în orașelul Bibra, situat la două mile de Naumburg în Saxonia, contribuțiile de război cuvenite suedezilor. Pentru că erau puțini la număr pentru o misiune atât de dificilă, mulți valahi și-au pierdut viața și numai după ce au primit întăriri au reușit să adune cele 19 tone de aur cerute de rege (vol. IX).

În 1 septembrie valahii au surprins cavaleria generalului rus Menșikov nepregătită. Cuprinși de panică, muscalii au construit în grabă trei poduri peste râul Vistula la care, după ce au trecut pe celălalt mal, le-au dat foc. Întorși din misiune, valahii i-au raportat regelui că nu mai este picior de inamic în zonă și că populația Varșoviei i-a asigurat că muscalii nu au știut că armata suedeză se află acolo, deși aceasta era prezentă de 8 zile (*Bengtsson*, 267). Generalul rus Șeremetiev trebuie să fi pus mare preț pe acțiunile valahilor dacă a găsit de cuviință să-l informeze pe țar că doi dintre dragonii săi au căzut probabil în mâinile valahilor. Se pare că acești dragoni au furnizat informații utile suedezilor, întrucât generalul rus a aflat de la trei valahi suedezi, luați de data asta prizonieri de oamenii țarului, că în urma celor aflate regele suedez a plecat cu toată armata la miezul nopții peste râul Bug în direcția Vistulei²¹.

Regele i-a însărcinat pe valahi și cu misiuni cu totul neobișnuite pentru un războinic. La sfârșitul lunii octombrie, Carol a trimis un steag de valahi la Varșovia ca s-o răpească pe soția comandantului polonez Sieniawski. După ce aceasta a putut dovedi, arătând o scrisoare a principelui Rákóczi, că l-a sfătuit pe acesta să renunțe la coroana poloneză, i s-a dat peste câteva zile drumul. În cadrul acestei acțiuni valahii au ajuns în apropiere de Vilnius unde se afla țarul și au luat prizonieri. Se spune că atunci când regele a văzut prizonierii în lanțuri i s-a făcut milă de ei și le-a îngăduit să se miște liber. Ofițerilor muscali li s-a permis să ia masa alături de ofițerii suedezi, iar soldaților de rând cu suedezi de același rang, după care le-a dat drumul la toți, «ceea ce i-a adus mare faimă în tabăra inamică»²².

Urme ale valahilor suedezi duc și în acest an în Saxonia. În satul Obereichstädt se poate vedea și azi un ciot al unei cruci din gresie

înalt de 75 cm numit «Piatra valahă». Ciotul a fost găsit pe mormântul unui colonel valah înmormântat acolo în 17 mai 1707. Tot ce se știe despre asta este că în acel sat a staționat timp de un an un regiment valah care a costat 30 000 taleri²³.

Din studiile lui Haintz rezultă că la cumpăna anilor 1707/1708 armata suedeză a dispus de 33 000 de soldați, din care 7 100 cavalerie, inclusiv 1 500 valahi (I. 178)²⁴.

În prima jumătate a anului 1708 armata înainta în Mazuri în trei coloane într-o zonă mlăștinoasă greu accesibilă cu păduri, situată între Vistula și granița Prusiei. Cercetașii, care căutau locuri de înnoptare, au fost întâmpinați cu foc puternic de inamic și au trebuit să se retragă. Informat de cele întâmplate, regele și-a trimis valahii, alături de unități suedeze, cu ordinul să curețe zona de orice obstacol uman sau material care ar fi împiedicat sau întârziat înaintarea avangardei propriu zise. În luptele care au urmat și-au pierdut viața numeroși inamici, dar și mulți valahi (*Nordberg*, II, 58). Valahii și-au îndeplinit misiunea cu atâta sârguință și au avansat așa de repede, încât statul major suedez își făcea griji că inamicul ar putea afla prea repede «că suntem așa de aproape de ei» (*Adlerfeld*, III, 59).

Valahii erau nu numai războinici neîntrețuți dar și foarte dibaci în gesturi capabile să-l impresioneze pe rege. Din Mazuri s-a relatat despre un comandant saxon luat prizonier căruia valahii i-au promis să-l lase în viață cu condiția ca acesta să depună, ca gest de supunere, drapelul polonez capturat de ei la picioarele regelui suedez (*ebd.*).

În 26 ianuarie, o mânăstire de lângă Grodno unde regele, prințul de Württemberg și câteva sute de soldați înnoptau, a fost atacată de câteva mii de muscali. Atacul a fost respins, dar de partea suedeză s-au înregistrat 11 morți și 40 de răniți. Ca răspuns, în aceeași noapte valahii au primit ordinul să pornească urmărirea, cu care ocazie au zdrobit numeroși inamici, i-au dispersat forțele și au luat prizonieri. Cum isprava valahilor a avut loc tocmai în ziua de nume a regelui, ea a fost un subiect viu discutat în toată armata (*Nordberg*, II, 60). Contraatacul valahilor trebuie să-i fi impresionat profund pe muscali, pentru că a doua zi s-a auzit un tumult mare din Grodno și însuși țarul însoțit de

întreaga Curte au părăsit în grabă orașul. Petru venise la Grodno ca să-l sprijine pe Menșikov, care era dezorientat și iritat de marșurile neașteptate și rapide ale suedezilor și valahilor. Când țarul și ofițerii lui au auzit schimburile de focuri și au văzut acțiunile cavaleriei inamice de pe podul peste râul Neman, nu puteau estima câți îi atacau. Presupunând că toată armata suedeză ajunsese la pod și că podul se afla acum în mâinile lor, Petru era sigur că Grodno nu putea fi păstrat. În noaptea aceea, în timp ce trupele evacua orașul, trăsura lui aștepta la poarta estică. Înainte de răsăritul soarelui, țarul și Menșikov s-au urcat în ea și au pornit spre Vilnius și Sankt-Petersburg. Dacă Carol ar fi știut că țarul este acolo, ar fi făcut eforturi frenetice ca să captureze acest mare trofeu, care ar fi schimbat dintr-o singură mișcare întreaga desfășurare a războiului. După plecarea rușilor, regele a intrat în fruntea avangardei în cetate și a ordonat armatei să-l urmeze cât de repede posibil. În 6 februarie, valahii, care se aflau într-o misiune de cercetare tot în zona Grodno, au dat de o unitate inamică pe care au pus-o pe fugă. Muscalii s-au retras peste un pod unde au fost însă așteptați de regele suedez și de garda sa, care a deschis focul și a nimicit 40 dintre ei. În urma acestei acțiuni au fost eliberați numeroși prizonieri suedezi (*Merian*, XVIII, 258). O săptămână mai târziu, cazaci din slujba țarului au atacat în satul Holsiana din Lituania un convoi escortat de valahi care transporta răniți suedezi. Valahii au reușit să respingă atacul, i-au urmărit pe cazaci și la întoarcere au raportat că au adus 2 căpitani și 50 de soldați prizonieri și că au ucis numeroși inamici (*Nordberg*, II, 61).

Armata țarului căuta din răspuț să frâneze vijelioasa ofensivă suedeză, pustiind totul în calea ei, distrugând morile și otrăvind fântânile. Țarul ordonase țăranilor, sub amenințarea pedepsei capitale, să-și mute toate grânele și fânul din hambare, să le ardă sau să le ascundă în păduri. Țăranii trebuiau să-și caute ascunzători pentru ei și pentru vitele lor, departe de drumurile principale, astfel ca suedezii să treacă printr-un ținut pustiit. În acest context, misiunea dată valahilor de a împiedica aceste pustiiri avea o importanță vitală pentru armata suedeză care, din cauza drumului lung din Suedia, avea nevoie să se aprovizioneze la fața

locului cu alimente și furaje. Adlerfeld arăta că valahii nu au reușit să împiedice complet aceste distrugeri, dar că le-au frânat și au neutralizat numeroși inamici (III, 41). Din Smorgonie de lângă Grodno s-a relatat că în 18 februarie 150 de valahi i-au izgonit pe muscali, «pentru ca aceștia să nu mai ardă și să distrugă resursele de alimente». La fel, în 23 februarie, la șase mile de Libesciowa, valahii au reușit să împiedice ca o unitate de muscali să dea foc orașului și au neutralizat 400 de inamici²⁵. În aprilie, valahii au primit ordin să staționeze de-a lungul râului Berezina și să împiedice trecerea muscalilor. Nordberg scria că valahii și-au îndeplinit misiunea atât de conștiincios încât inamicul nu a putut pune nicăieri piciorul pe malul unde se aflau suedezii (II, 63). Izvoarele rusești citate de istoricul Ciobanu au prezentat lupta altfel: «În 8 aprilie o unitate de moldoveni din armata rusă a trecut râul Berezina și a atacat un detașament de moldoveni din armata suedeză. Menșikov a fost foarte încântat de rezultatele ciocnirii fiindcă au fost luați numeroși prizonieri din elita detașamentelor de moldoveni, de la care a obținut informații prețioase legate de pozițiile ocupate de armata suedeză» (61). În jurnalul țarului întâmplarea a fost comentată astfel: «Kanifer, generalul aghiotant al regelui Suediei, a atacat cu 300 de valahi pe cazacii noștri care staționau ordonat la râul Berezina. Inamicul a pierdut 30 de oameni, au fost luați 4 prizonieri și atacul a fost respins»²⁶. Despre Kanifer s-a auzit două luni mai târziu din nou, când a atacat împreună cu colonelul Urbanovici și 300 de valahi o unitate de cazaci care se afla într-o pădure lângă localitatea Belenici. Au fost uciși 30 de cazaci, doi au fost luați prizonieri, iar restul a trebuit să se retragă (*Bezviconi*, 94).

În 30 iunie, regele suedez a ajuns cu câteva companii ale gărzii și cu avangarda valahă în comuna Holowczyn, așezată într-o zonă mlăștinoasă a râului Babici. Acolo au avut loc ciocniri cu muscalii care au fost puși pe fugă și care, cuprinși de panică, au lăsat neatinse cele trei poduri care treceau peste brațele râului. Pentru a-l împiedica pe inamic să concentreze forțe majore în zonă s-au răspândit zvonuri false prin mijlocirea unor valahi dezertați. Aceștia au relatat muscalilor, în mod eronat, că regele ar avea intenția să declanșeze activități considerabile ceva mai la nord (*Bengtsson*,

303) Această acțiune a fost un nou indiciu că valahii îndeplineau și misiuni de diversiune, fără îndoială nu lipsite de risc și că unele dezertări au fost înscenate. Este cunoscut că în armata suedeză a existat un corp special de diversiune subordonat direct regelui, constituit din mai multe regimente din care făceau parte și valahii (*Lundblad*, II, 88).

Despre un eveniment care s-a petrecut în 3 iulie, în luptele din zona satului Moghilev în Belarusul de azi, Adlerfeld scria de 800 de cal-muci și cazaci, care au atacat prin surprindere valahi suedezi staționați la sud de râul Babici. Atacul a putut fi respins, inamicul a avut câțiva morți și răniți și au fost luați prizonieri. Printre cei căzuți istoricul îl cita și pe căpitanul Ciprian Urbanovici²⁷. Două săptămâni mai târziu, în 15 iulie, valahii au nimicit o unitate de 150 de muscali și au luat prizonieri un subofițer și șase dragoni. Acest succes, deși minor, a ajutat armatei suedeze să avanseze și să ajungă în 5 august la Moghilev (III, 99).

La începutul lunii august o unitate de muscali a traversat Niprul și l-a surprins pe generalul-aghiotant Kanifer, care se afla la castelul Smoliani cu 60 de valahi. Generalul a fost luat prizonier iar mica sa trupa nimicită. Acest eveniment a fost consemnat și în jurnalul țarului: «La 1 august am primit de la generalul Renn [Rönne] știrea că o unitate de-a noastră l-a luat prizonier la o mânăstire la Smoliani pe Kanifer precum și un corp de dragoni și valahi, restul fiind uciși în luptă»²⁸. După câteva zile regele a decis să părăsească Moghilev și să traverseze Niprul. Muscalii au încercat să împiedice trecerea, dar valahii au rezolvat și problema asta (*Nordberg*, II, 79).

Faptul că valahii – numiți de unii «detasamentul de șoc» și de alții, «vârful de lance al avangardei» armatei suedeze – au obținut temporar drepturi deosebite reiese și din următoarea relatare: între 18–21 august un steag de valahi a atacat o unitate inamică formată din 150 de dragoni, «care au fost tăiați cu săbiile». De la maiorul du Caille, luat prizonier, suedezii au aflat că muscalii aveau de gând să facă pod peste râul Gossa, în apropiere de orașul Czerikowa. Această știre s-a confirmat mai târziu când generalul rus von Rönne a venit la Czerikowa în fruntea a 15 000 de oșteni. Ca să treacă râul, generalul a ordonat să se construiască

trei poduri de pontoane. Valahii suedezi, deși în mare minoritate, au atacat prin surprindere frontal ariergarda formată din 8 escadroane. Muscalii s-au regrupat însă repede și i-au lovit pe valahi așa de cumplit, încât aceștia au fost la un pas să piară cu toții. Spre norocul lor, în ultima clipă le-a venit în ajutor avangarda suedeză. Având în vedere curajul ieșit din comun și jertfele aduse de valahi în această luptă, regele a făcut o excepție și le-a îngăduit să prade tabăra inamică. Ei au pus stăpânire pe 18 căruțe, o mulțime de corturi, cai, cămile, precum și trăsuri în care se aflau soțiile ofițerilor germani din solda țarului (*Adlerfeld*, III, 113)²⁹.

Cu cât armata se îndepărta mai mult de Suedia cu atât problemele logistice deveneau mai complicate. Întrucât populația Rusiei era mult mai numeroasă decât cea a Suediei, țarul putea înlocui cu ușurință orice soldat căzut cu altul sau chiar cu o sută. Se poate spune că armata suedeză, în ciuda victoriilor neîntrerupte, pentru că nu putea înlocui pierderile umane și materiale, slăbea pe zi ce trece, în timp ce armata țarului rămânea, în ciuda înfrângerilor, cel puțin la fel de puternică³⁰. Întrucât muscalii în retragere pustiau teritoriile lăsate în urmă, suedezii nu se mai puteau aproviziona la fața locului și erau dependenți de convoaiele trimise din Suedia, care aveau de străbătut drumuri tot mai lungi, pline de pericole. Regele aștepta cu înfrigurare convoaiele cu muniții, hrană și soldați, precum cel condus de generalul Lewenhaupt. Carol nu știa unde se află convoiul, iar generalul său nu știa exact unde se află regele cu armata sa. Era începutul lui septembrie, după bătălia de la Malatitze în Belarusul de azi, când armata suedeză se îndrepta în patru coloane spre nord, cu care ocazie au avut loc mai multe ciocniri de mică anvergură cu inamicul. Într-una din aceste ciocniri au fost capturați câțiva muscali care au relatat că au servit sub generalul Bauer, în regiunea Dorpat din Livonia. Ei au mai declarat că țarul i-a ordonat generalului să observe de la distanță mișcările convoiului lui Lewenhaupt. Era o informație interesantă, fiindcă asta însemna că dacă suedezii vor da de Bauer vor afla poate mai multe despre mult așteptatul convoi al lui Lewenhaupt. Regele a încredințat această misiune valahilor, care au reușit să dea de armata lui Bauer. La întoarcere, valahii au raportat

poziția exactă a inamicului, dar și că acesta era atât de puternic, încât nu se pot măsura cu el. Carol a decis atunci să ia cu el o unitate a goților răsăriteni (Ostgoten) și să rezolve el însuși problema. În luptă regele a fost încercuit dar a rămas necunoscut de inamic. Când calul regelui a fost împușcat în luptă, acesta a luat calul generalului suedez Thure Hård, căzut. Până la urmă, garda sa a reușit să facă un coridor până la rege și să-l scape din încercuire. Acțiunea nu s-a sfârșit însă cu bine, întrucât convoiul lui Lewenhaupt a fost interceptat la Lesnaia de trupele lui Menșikov și nimicite. Această pierdere va avea, așa cum se va vedea, consecințe decisive în desfășurarea Marelui Război Nordic.

În 20 septembrie, pe drumul de la Moghilev spre Smolensk, regele a dat din nou de o unitate inamică. Pentru a testa situația, Carol a decis să-și arunce întâi valahii în luptă, care au ținut cu succes piept trupelor calmuze superioare numericește, până când avangarda suedeză i-a putut despovăra. Și în această luptă calul regelui a fost împușcat și acesta a avut de data asta noroc cu colonelul Dahldorf, care i-a adus alt cal³¹ (*Xilander*, 23).

Încrederea pe care regele o avea în calitățile de luptători ale valahilor s-a arătat și în bătălia de lângă orașul Novgorod, care a avut loc tot în septembrie, unde o unitate de cazaci și ruși se apropia vijelios de pozițiile suedeze. Convins că valahii săi sunt în stare să clarifice fără ajutor situația, «regele a stat liniștit și a admirat timp de mai mult de o oră lupta» (*Nordberg*, II, 87).

În enumerarea regimentelor de care dispunea Suedia în iarna 1708/1709, Adlerfeld menționa și câteva companii de valahi aflate sub comanda generalului-aghiotant Kanifer și a colonelului Sandu Colțea (II, 238). Această dovedește că generalul a reușit să scape până la urmă din captivitatea anunțată în august 1708.

În anul 1709, valahii suedezi se apropiaseră iar de Moldova și prima știre a anului este din 6-7 ianuarie despre lupte care au avut loc «în satul Cosmin lângă râul Catschur [Ciugur?] care se varsă în Prut»³². Regele și-a trimis valahii acolo într-o misiune de cercetare a unei unități inamice formată din 1 000 de dragoni ruși și câteva sute de cazaci. Valahii i-au ra-

portat la întoarcere că inamicul avea rândurile strânse ca un zid de nepătruns. Carol i-a trimis pe valahi înapoi și le-a cerut să țină rândurile cât de strâns posibil pentru ca dragonii colonelului suedez Taube să se poată ascunde neobservați în spatele lor. Această formațiune avea forma unei săgeți largi în care un călăreț era alături de altul, genunchi la genunchi și puțin în spate. Valahii au procedat întocmai și și-au deschis rândurile abia în dreptul inamicului care, luat prin surprindere, a pierdut 140 de oameni. Nordberg a relatat că în această luptă și-a pierdut viața de partea suedează căpitanul de cavalerie valah Lupul, «un om inimos și cuminte, care s-a încumetat prea adânc în liniile inamicului» (II, 117)³³.

Faptul că valahii formau vârful de lance al avangărzii armatei suedeze reiese și din jurnalul generalului Lewenhaupt, care în descrierea unui atac din 1 februarie asupra unui avanpost inamic, aflat la o milă de orașul Krassnakuti, constata că «valahii erau ca de obicei în primele rânduri». Avangarda valahă avansase și de data asta așa de repede, încât generalul își făcea griji că restul armatei nu era în stare să țină ritmul: «Cavaleria noastră nu a putut ajunge acolo, iar infanteria cu piesele grele era și mai în urmă» (*Schlözer*, 321).

În cei nouă ani de campanie activă, regele fusese protejat ca prin minune de rănilor unei bătălii. Deși fusese lovit de o schijă la Narva și și-a rupt piciorul la Cracovia, regele nu a fost niciodată grav rănit. Era în 17 iunie 1709, cel mai critic moment al carierei sale, când norocul l-a părăsit brusc și a fost grav rănit în timpul unei inspecții pe malul râului Vorskla. Era în preajma bătăliei de la Poltava, când armata suedeză a rămas fără acela care i-a condus până atunci ani la rând din victorie în victorie. Vestea s-a împrăștiat repede și a fost o lovitură pentru soldați. Piatra de temelie a moralului armatei suedeze era credința că regele lor nu este doar invincibil, ci și invulnerabil. Imediat ce a aflat de rănirea regelui, statul major rus a decis traversarea râului, ridicarea de întărituri și obstacole de sârmă ghimpată în fața taberei suedeze și începerea pregătirilor de atac. În această situație dificilă, pentru a câștiga cel puțin câteva zile, generalul Rehnskiöld a hotărât să-și trimită valahii într-o misiune de diversivitate. Ca să nu fie observați, aceștia au traversat

răul pe întuneric, nu cu bărci ci înot, ajungând astfel în spatele liniilor inamice. Acolo au dat foc lagărului părăsit, caselor, corturilor și la tot ce au mai găsit acolo, acțiune care i-a iritat pe ruși și a întârziat atacul (*Nordberg*, II, 147). Despre această faptă Lewenhaupt comenta că detașamentul de valahi a fost trimis pe malul celălalt ca «să-l alarmeze permanent pe inamic astfel ca suedezii să-și poată continua mai fericiți marșul» (*Schlözer*, 344). Acțiunea, care a avut loc la sfârșitul lunii iunie, a fost descrisă și de Findeisen: «Un regiment valah format din 12 escadroane cu 1 000 de cavaleriști a simulat un atac în partea sudică a taberei rusești, ca să producă neliniștea necesară pentru a distra atenția de la adevăratele intenții ale armatei suedeze»³⁴.

În anul bătăliei de la Poltava, în lucrările istoricilor Nordberg și Adlerfeld se găsesc relatări despre colonelul Sandu Colțea, care s-a născut în «Valahia, a fost comandantul regimentului valah și l-a servit mai mulți ani loial pe regele Carol al XII-lea». Lui Colțea i s-a permis să se ducă acasă ca să-și revadă rudele și a primit scrisori de la contele Piper care în drumul său trebuiau înmânate seraschierului de la Tighina. Din jurnalul lui Lewenhaupt reiese că, înainte de plecare, Colțea și secretarul suedez Klinkowström au fost primiți de rege în 22 iunie 1709 care, din cauza rănirii sale, «se afla culcat pe o targă încălțat numai cu o cizmă». Regele i-a dat lui Colțea instrucțiuni referitoare la misiunea de îndeplinit (*Schlözer*, 340). Pe timpul absenței colonelului valah au avut loc în regiment neliniști dirijate de muscali. Unul din acești provocatori, un dezertor valah, a fost trimis de muscali în misiune secretă înapoi la unitatea sa, unde a povestit fals că a reușit să evadeze. Menșikov i-a dat misiunea să convingă cât mai mulți valahi să dezerteze. El a povestit în mod eronat camarazilor săi despre Colțea că ar fi dezertat și că nu se va mai întoarce la unitatea sa. În această intrigă a fost ajutat și de doi căpitani de cavalerie pe care Nordberg îi numește Pantelli și Gavrilas. Ultimul, corupt și el de Menșikov, i-a promis generalului că îl va ucide pe regele suedez la una din ieșirile acestuia cu valahii. Regele polon Stanislas, care aflase de aceste uneltiri, l-a informat imediat pe Carol al XII-lea, care nu a dat crezare zvonului, a avut mai departe încredere în valahii săi, dar a de-

venit ceva mai precaut. Pe de altă parte, pentru a frâna nemulțumirile și dezertările, regele le-a acordat valahilor temporar privilegiul deosebite. Valahii au primit condiții de încartiruire și alimentație mai bune decât ale suedezilor, iar solda le-a fost plătită odată pe un an înainte (*Nordberg*, II, 141). Colțea s-a întors din misiune în 8 iulie însoțit de un convoi de turci și tătari. El a adus scrisori de la Poartă și de la hanul tătar, precum și vestea mai puțin îmbucurătoare că erau puține șanse de a primi de la turci ajutorul promis: «aceștia nu au chef să joace cu noi și să ni se alăture» (*Adlerfeld*, III, 260)³⁵.

Lipsa oricărei perspective de a primi întăriri, lipsa de alimente, precum și atacurile permanente ale cavaleriei ușoare muscale, au pus la grea încercare armata suedeză. Cu atât mai mult a crescut rolul avangărzii valahe de a respinge aceste atacuri și a proteja armata. Efortul crescut cerut valahilor a stat însă în contradicție cu reducerea drastică a alocărilor de alimente, ceea ce a condus la dezertări (*Lundblad*, II, 117). Cu toate acestea, mai multe izvoare istorice confirmă o participare semnificativă a valahilor în bătălia de la Poltava³⁶. Un document în limba rusă conceput, între vara anului 1712 și anul nou 1713, de un moldovean din Iași pe nume Ioan Arsenoiu, care pentru vitejia sa a fost ridicat de țar la rangul de locotenent și mai târziu de căpitan, cuprinde elemente interesante între care și faptul că rușii au luat prizonieri la Poltava 1 000 de valahi suedezi³⁷. Relatarea lui Arsenoiu că țarul le-a restituit comandanților suedezi luați prizonieri săbiile a fost confirmată și de Voltaire. La vorbele țarului că suedezii au fost dascălii săi în arta războiului, Rehnskiöld i-a răspuns: «Majestatea Sa este foarte nerecunoscătoare față de dascălii săi, dacă i-a maltratat în felul acesta». După dineu, povestește Voltaire, țarul a înapoiat comandanților suedezi săbiile, iar contele a primit cadou sabia lui Petru, pe care a avut voie s-o poarte³⁸.

După Poltava, când soldații suedezi erau în mare pericol de a fi despărțiți de lagărul de provizii, valahii au preluat rolul de călăuze. Ei i-au condus pe suedezi de pe câmpul de luptă la tabăra de bagaje, unde se aflau pe lângă materiale de tot felul, carele și caii de tracțiune, atât de necesare pentru a transporta soldații răniți și bolnavi (*Schlözer*, 363).

Prezența românilor în colonia suedeză de la Bender a fost confirmată și într-o scrisoare a regelui sa trimisă din Bender, în 30 iulie 1710, către sora sa: «Acum câteva zile am trimis un steag de valahi la graniță ca să risipească un

La repatrierea suedezilor din Imperiul Otoman un număr însemnat de valahi l-au urmat pe rege la cetatea Stralsund, unde au ajuns în vara anului 1715. Ei au făcut parte din așa numita «suită militară a regelui venită din Turcia» și au participat la bătălia pentru apărarea cetății (*Haintz*, III, 25). Dintr-o publicație a Comisiei Istorice a Pomeraniei reiese că numărul valahilor care au luptat la Stralsund a fost de circa 400 și că erau îmbrăcați în portul lor tradițional¹³⁹.

După pierderea de către suedezi a Pomeraniei, valahii au luptat împotriva danezilor în Norvegia, unde «regele a apelat din nou la serviciile mai multor companii de cavalerie ușoară ale

26

moldovenilor». Acest lucru i-a fost confirmat istoricului Karadja de către maiorul Oswald Kuylenstierna, un bun cunoscător al istoriei regelui suedez (55).

Hermann Moritz, conte de Saxa și feld-mareșal al Franței, a pus în evidență în tratatul său despre «Arta Războiului» faptul că regele suedez era foarte conștient de avantajele caveriei ușoare valahe. Ca urmare, Carol a adus din Orient câteva companii de valahi care au luptat în 1715 în Norvegia unde au nimicit aproape complet armata daneză (439). În enumerarea structurii caveriei de care a dispus regele în anul 1718 în Norvegia, Nordberg menționa că «valahii se aflau sub comanda generalului-maior Giertta» (II, 746). În aceeași direcție, o publicație din Leipzig informa că regele a dispus în Norvegia și de un «escadron de valahi»⁴⁰. Cel mai cunoscut lexicon de conversație scandinav: «Nordisk familjebok» confirma în ediția din anul 1800 că: «Un mare număr de valahi, care l-au urmat pe rege din Imperiul Otoman, au luptat în anul 1715 la Stralsund și în anul 1718 în Norvegia»⁴¹. Nicolae Iorga aprecia că participarea ostașilor moldoveni în epopeea aventuroasă a regelui Carol al XII-lea în Norvegia a ajutat la «acea integrare a vieții noastre naționale în istoria lumii»⁴² (R. 9). Într-o scrisoare din 21 mai 1732, regele Augustus elogia rezultatele excepționale obținute de caveria ușoară valahă, «care era mai bună decât cea a husarilor, dezertează mai rar și au fost doar lăudați și de regele Carol al XII-lea» (*ebd.* 7).

Despre participarea românilor în armata suedeză, cronicarul finlandez Israel Reinius s-a întreținut în anul 1741 cu soldați din regimentul valah condus de Dimitrie Brânzeacul, care serveau în armata țarului și care erau pe cale să părăsească Finlanda. Aceștia i-au relatat că veneau din Moldova și Țara Românească și că tații lor au fost în serviciul regelui Carol al XII-lea pe când acesta se afla la Tighina. Ascultându-i cum vorbeau între ei, Reinius a remarcat că «limba valahă nu este nici turcă, nici tătară, nici poloneză, nici rusă și nici maghiară, ci una care s-a desprins din limba latină»⁴³.

NOTE

¹ Robert R. Denndorf: «Als König Karl XII. von Schweden Gast der Rumänen war. Der Kalabalik von Bender», Norderstedt, 2017.

² J. W. Bardili: «Reys-Beschreibung von Pultawa nach Bender», Stuttgart, 1730, p. 202.

³ O. Haintz: «König Karl XII. von Schweden. Der Kampf Schwedens um die Vormacht in Nord- und Osteuropa (1697–1709)», Berlin, 1958, p. 252.

⁴ Hornung: «Anzeige und Recensionen der neuesten erscheinenden Werke der Militär = Literatur», Heft I, Viena, 1781, p. 17.

⁵ G. A. Nordberg: «Leben Karl des Zwölften Königs in Schweden mit Münzen und Kupfern», vol. II, Hamburg, 1746, p. 142.

⁶ C. Karadja: «Note despre colonelul Sandu Colțea și regimentul său de caverie în serviciul regelui Carol al XII-lea», Revista Istorică 1-3, Vălenii de Munte, 1929, p. 51.

⁷ F. G. Bengtsson: «Karl XII», Stuttgart, 1957, p. 168.

⁸ G. Adlerfeld: «Leben Carls des Zwölften, Königs von Schweden auf Desselben Befehl beschreiben von Hrn. Gustav von Adlerfeld, Königlichen Cammerherrn. Mit Anmerkungen erläutert und fortgesetzt wie auch mit nöthigen Abrissen versehen», Frankfurt și Leipzig, 1741-1742, vol. I, p. 502.

⁹ E. Carlson: «Die eigenhändigen Briefe Königs Karls XII», Georg Reimer, Berlin, 1894, p. 264.

¹⁰ A. L. v. Schlözer: «Schwedische Biographie enthaltend eine Sammlung von Lebensbeschreibungen berühmter Schwedischer Kriegs- und Staatsmänner», Altona, 1760 și Lübeck, 1768, p. 104.

¹¹ URL https://sv.wikipedia.org/wiki/Slaget_vid_Gemauerthof.

¹² «1706 formerades 2 regementen valaker under öfverstarna Sandul Kolza». Sursa: Proiectul Runeberg. URL: <http://runeberg.org/nfaq/0056.html>.

¹³ V. Ciobanu: «Carol al XII-lea și Românii», Iași, 1999, p. 118, care dă ca surse: C.I. Karadja și C. Enea.

¹⁴ B. Bergmann: «Peter der Große als Mensch und Regent», vol. II-III, Riga, 1825 și 1826, p. 297.

¹⁵ Lundblad: «Geschichte Karl des Zwölften Königs von Schweden», partea I-a., Hamburg, 1835, p. 350.

¹⁶ G. Gh. Bezviconi: «Călători Ruși în Moldova și Muntenia». București, Institutul de Istorie Națională din București, 1947, p. 93.

¹⁷ Izvoare: Schramm, 143 precum și URL: http://www.kreuzstein.eu/html/body_niedermoellern.html (u.v. 6.9. 2015).

¹⁸ URL: http://www.denkmalprojekt.org/2013/paplitzz_stadt-genthin_lk-gerichower-land_sa.html.

¹⁹ În descrierea luptelor, care au avut loc la Steinau, cifra de 500 de valahi a fost confirmată și de istoricii: Adlerfeld, II, 333, Bardili, 309, Nordberg, I, 677.

²⁰ Numele Andreas derivă de la cuvântul grecesc andrea care are înțelesul de vitejie, bărbăție. Numele este răspândit în Țările Române în forma Andreiaș, iar în județul Vrancea, în depresiunea Andreiașu, pe Milcov, există două sate Andreiașu de Sus și Andreiașu de Jos, ca parte a comunei Andreiașu de Jos.

²¹ B. Scheremetjew: «St. Petersburgisches Journal», vol. VI, St. Petersburg, 1778, p. 174.

²² S. Faber: «Der ausführlichen Lebens-Beschreibung Carls des XII. Königs in Schweden. VIII. Theil». Frankfurt, Leipzig, 1717, p. 9.

²³ URL: <http://www.heimatverein-langeneichstaedt.de/index.php/sehenswuerdigkeiten/der-walachenstein>.

²⁴ Haintz dă ca sursă a datelor: St. M. Waller (Kar. Förb. Årsbok 1957, p. 91).

²⁵ Merians Erben: «Theatri Europæi», vol. XVIII, Frankfurt, Anton Heinscheidt, 1720, p. 259.

²⁶ H. L. C. Bacmeister: «Beyträge zur Geschichte Peters des Großen», vol. I, Riga, 1774, p. 199.

²⁷ Urbanovici sau Urbanowitz trebuie să fi rămas totuși în viață fiindcă, așa cum au relatat mai multe izvoare, cinci ani mai târziu a fost avansat la gradul de colonel. Peter From îl citează și printre apărătorii casei regelui la Varnița ca «Överste Cyprianus Urbanowicz». URL: https://sv.wikipedia.org/wiki/Kabaliken_i_Bender.

²⁸ Peter der Große: «Tagebuch Peters des Großen vom Jahre 1698 bis zum Schlusse des Neustädter Friedens aus dem Russischem Originale übersetzt so nach denen im Archive befindlichen und von Seiner Kayserlichen Majestät eigenhändigen ergänzten Handschriften gedruckt worden», Berlin, Leipzig, 1773, p. 247.

²⁹ Această întâmplare a fost descrisă și în «Theatrum Europaeum» care o localizează între localitățile Drakoska și Labanoska (Merian, XVIII, p. 266).

³⁰ La începutul secolului al XVIII-lea Suedia avea 1,7 milioane de locuitori, în timp ce Rusia avea 17 milioane.

³¹ J. Xilander; L. Kretschmer: «Militärische Mittheilungen», vol. III, München, 1829, p. 23.

³² Nu a fost găsit în lista afluenților râului Prut din Ucraina, R. Moldova și România.

³³ Nordberg a numit funcția îndeplinită de Lupul: «Wallachernes Ryttmastare».

³⁴ J.-P. Findeisen: «Karl XII. von Schweden. Ein König der zum Mythos wurde», Berlin, 1992, p. 120.

³⁵ Colțea a fost luat prizonier la Poltava și deportat împreună cu locotenentul-major Kaulbars și căpitanul Saxe la Tobolsk în Siberia, unde toți trei au dus o viață plină de lipsuri. La Tobolsk, Colțea s-a logodit în 25 mai 1717 cu domnișoara Merowitz pe care a luat-o în căsătorie în 2 iunie. Cînd viața plină

de privațiuni și mizerie a devenit de nesuportat, Colțea a hotărât să evadeze împreună cu Saxe. Ei au fost prinși și duși împreună cu Kaulbars, deși acesta nu avea nicio vină, mai departe la Jakutsk unde lipsiți de orice speranță își așteptau sfârșitul. La întoarcere în Suedia, Colțea a fost eliberat din armata suedeză cu toate onorurile, a primit o locuință și o pensie de 400 de taleri. Pentru că nu stăpânea limba, pentru că îi lipsea o biserică românească ca să se roage și îi era dor de meleagurile natale, a hotărât să părăsească Suedia. După ce i s-au plătit drepturile de pensie a plecat spre casă, drum pe care i se pierde urma. Nume de moldoveni din serviciul regelui suedez se găsesc în lucrarea lui Bălan Documente Bucovinene: Sandul, Gavrițaș, Lupul.

³⁶ Lundblad îi socotea pe români împreună cu polonezii cam la 12 000 și scria că se aflau sub comanda generalului Poniatowski (II, 625). După Voltaire regele suedez a dispus pe lângă moldoveni și de câteva mii de valahi (146). Lexiconul Brockhaus făcea cunoscut în ediția din 1827 că regele a dispus de aproape 12 000 de suedezi precum și de 13 000 de cazaci și valahi (vol. 7, 905), date confirmate doi ani mai târziu în Supplementband (765). Generalul Rehnskiöld, luat prizonier de ruși, întrebat de țar asupra numărului de soldați de care a dispus regele a răspuns: «Dacă îi socotesc și pe polonezi, cazaci și valahi au fost cam 30 000» (Bergmann, III, 49). Biografia regelui Haintz și Adlerfeld susțineau părerea mai realistă că la începutul campaniei numărul valahilor a fost de 2 000 ca să scadă până la 1 000 în pragul bătăliei de la Poltava. Wikipedia suedeză confirmă că 1 000 de luptători valahi, organizați în 12 escadroane și conduși de Sandu Colțea, au participat la bătălia de la Poltava: «Vallackregementet. 1 000 man. 12 skvadroner. Sandul Koltza». URL: https://sv.wikipedia.org/wiki/Slaget_vid_Poltava.

³⁷ «Mare fu uimirea țarului când află din gura mea că nu sunt ucrainean ci moldovean. Venind vorba de limba maternă, Petru I știa de la cancelarul său Corbea că moldovenii și valahii vorbesc aceeași limbă. Întâmplarea aceasta îl făcu să se gândească la mine nouă luni mai târziu. Era în 28 iunie 1709 la Poltava, după victorie. Eu luptasem acolo sub comanda contelui Golov[k]in. După ce stătuse la masă cu generalii suedezi făcând prizonieri, Petru I le restitui săbiile. Totodată dădu ordin ca să fie omorâți toți cazacii lui Mazeppa căzuți în mâna rușilor. Mai rămăseseră prizonieri o mie de valahi care luptaseră alături de suedezi. Înainte de a hotări soarta acestora țarul dori să pună câteva întrebări comandantului lor [Sandu Colțea]» (M. Tarangul: «Un document de la 1700», România Literară Nr. 41, 2002).

³⁸ F. M. A. de Voltaire: «Die Geschichte Karl XII», Beuchot, Leipzig, 1829.

³⁹ G. Tessin: «Die Deutschen Regimenten der Krone Schweden unter Karl XI und Karl XII (1660–1718)». Teil II, Köln-Graz, 1967, p. 116.

⁴⁰ «Er hatte 42 Bataillons zu 300 Mann, 66 Escadrons zu 125 Pferden, die Trabanten oder Gardes de Corps, eine Escadron Wallachen und einige Companien Polen». A. Wahlmann (Editor): «Zeitung für die elegante Welt», Leipzig, 1813, p. 1235.

⁴¹ «En stor del valaker följde Karl XII till Turkiet samt därifrån till Stralsund (1715) och Norge (1718)». Izvor: «Nordisk Familjebok Konversationslexikon och Realencyklopedi», ediția anului

1800, vol. 17, pag. 104, citat în proiectul Runeberg al Universității Linköping. URL: <http://runeberg.org/nfck/0202.html> (u.v. 22.11. 2015).

⁴² N. Iorga: «Românii în armatele apusene. O amintire pierdută», Revista Istorică, Nr. 1-3, Vălenii de Munte, 1934.

⁴³ L. Lindgren: «Oșteni români în nordul Europei în secolul al XVIII-lea», Noua Arhivă Românească. Revistă on-line. URL: <https://arhivaromaneasca.wordpress.com/cerctari-si-analize/profdrlaurilindgrenfinlandaosteni-romani-in-nordul-europei-in-secal-XVIII-lea/>.

CADRUL INSTITUȚIONAL AL PREGĂTIRII OFIȚERILOR HABSBURGICI ȘI AUSTRO-UNGARI*

CSABA HORVÁTH **

Abstract

From the middle of the 18th to the beginning of the 19th century, the educational institutions which trained military officers for the Habsburg army went through a period of change and modernization. Their predecessor institutions had been founded by nobles, the enlightened absolutist Habsburg monarchs (Holy Roman Empress and Queen of Hungary Maria Theresa and her son and successor, Holy Roman Emperor Joseph II).

The highest military educational forum was the Military Academy located in Wiener Neustadt (modern-day Austria), which was founded in 1752 by Maria Theresa. Besides this institution, there also were some local institutions (like the Regiments – Knaben Erziehungshaus, which was basically a military boarding school for the boys of soldiers) which trained most of the officers' corps.

This situation became more complex after the middle of 19th century: the events and the aftermath of the Spring of Nations, the Austro-Hungarian Compromise of 1867, the introduction of the mandatory military service, and altogether the evolution and professionalization of the European armies had a large impact on the Austro-Hungarian Empire's military institutions.

The following paper aims to illustrate the evolution of the Habsburg and, later the Austro-Hungarian educational institutions that were responsible for the training of the military officers from 1752 to 1918.

Keywords: officer training, Habsburg monarchy, Austro-Hungarian Empire

Conform poetului grec Euripide, „zece soldați conduși cu înțelepciune vor învinge o armată de 100 de soldați fără cap”. În spiritul acestui dicton, dar bineînțeles și sub presiunea

modernizării tot mai accelerate a artei militare, pregătirea ofițerilor în epoca modernă a însemnat pentru statele europene o prioritate de maximă importanță. Reușita armatelor mo-

* Studiul a fost realizat în cadrul proiectului „Ofițerii români din armata habsburgică și implicarea lor în societatea civilă (de la sfârșitul secolului al XVIII-lea până în 1918)” (UEFISCDI România, PN-III-P1-1.1-TE2016-0432).

Studiul este varianta scrisă a prezentării intitulate „Pregătirea ofițerilor austro-ungari”, susținută în cadrul mesei rotunde „Ofițerii armatei austriece și austro-ungare din cadrul Congresului Național al Istoricilor Români”, Iași, 30 august 2018.

** Doctorand, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea de Istorie și Filosofie.

derne în campaniile militare este condiționată de existența unui Stat Major și a unui corp de ofițeri competent, ceea ce conduce în secolul al XIX-lea, în toată Europa, la profesionalizarea învățământului militar prin dezvoltarea sistemului de școli de cadeți și academii militare. Această evoluție a avut loc și în Imperiul Habsburgic, devenit Austriac și, după 1867, Austro-Ungar. Studiul de față își propune să prezinte procesul și instituțiile de pregătire ale ofițerilor militari atât din Imperiul Habsburgic, cât și din Monarhia austro-ungară, între anii 1752 (înființarea Academiei Militare de la Wiener Neustadt) și 1918 (prăbușirea Imperiului austro-ungar).

Perioada anterioară Compromisului dualist

Începuturile învățământului militar coboară până în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Aceste instituții private erau înființate de aristocrați, statul preluând inițiativa doar un secol mai târziu, în timpul absolutismului iluminat. Cel mai vechi forum de instrucție pentru ofițerii militari de pe teritoriul Imperiului Habsburgic a fost Academia Tehnică Militară din Viena. Aceasta a fost înființată în 1717 de împăratul Carol al III-lea. Tot atunci a luat ființă și omoloaga acesteia, la Bruxelles, care făcea parte la acea dată din Țările de Jos Austriece proaspăt încorporate în Imperiul Habsburgic. Această instituție a fost urmată de Academia Militară din Wiener Neustadt, înființată la 1751-1752 de către arhiducesa Maria Terezia, regina Ungariei.

Inițial, Academia era destinată exclusiv persoanelor de origine nobilă, a căror instrucție dura în total trei ani. Ea a fost înființată, după cum notează Teodora Shek Brnardić, după modelul german al așa-numitelor „academii de echitație” (*Ritterakademie*), o adaptare a instituțiilor asemănătoare din Italia premodernă, care erau destinate instruirii în spirit cavaleresc a tinerilor nobili. În secolul al XVIII-lea acestui obiectiv i s-a adăugat și o curriculă universitară¹.

La început, accentul s-a pus pe exercițiile fizice, celelalte materii fiind geometria, limbile (italiană, franceză, maghiară, cehă, engleză), fortificațiile militare, geografia și instrucția religioasă – cea din urmă fiind introdusă mai târziu. De-a lungul anilor programa a suferit modificări. Modul de viață al viitorilor ofițeri, izolat de lumea din afara instituției, era guver-

nat de reguli stricte, iar modalitățile de pedepsire a celor care nu se conformau erau variate, cu toate că aplicarea pedepselor corporale a fost la început interzisă².

Structura internă și regulile Academiei au fost revizuite de mai multe ori de-a lungul existenței sale. Încă din timpul domniei lui Iosif al II-lea (în cursul mandatelor de director al generalului de divizie Anton von Colleredo și al contelui Franz Joseph Kinsky) au fost introduse mai multe măsuri sanitare (vaccinarea studenților), iar începând cu anul 1769 au fost primiți studenți din familii neprivilegiate și protestante³.

Trecând de la nivelul Academiei militare la cel al instituțiilor de nivel inferior, considerăm că trebuie să începem cu școala regimentului (*Regiments Knaben-Erziehungshaus*, „casa de creștere a flăcăilor regimentului”). Aceste școli au fost fondate ca urmare a unui decret al împăratului Sfântului Imperiu Roman, Iosif al II-lea, din data de 9 mai 1782⁴, care prevedea că fiecare regiment de infanterie era obligat să înființeze o școală cu 48 de locuri pentru fiii soldaților. Implementarea lui nu s-a realizat unitar, ci au existat, în funcție de circumstanțe, și cazuri particulare. Un exemplu în acest sens este cel al regimentelor grănicerești din Marelle Principat al Transilvaniei: dintre cele două regimente românești de infanterie numai unul (regimentul nr. 2) a înființat o școală la Năsăud⁵, iar pentru cele trei unități confiniare secuiești (printre care se număra și regimentul secuiesc nr. 11 de husari grăniceri, care, fiind o unitate de cavalerie, teoretic, nu era obligat să înființeze o asemenea școală) a funcționat o instituție comună, la Târgu Secuiesc⁶.

Aceste școli, care asigurau o mare parte din necesarul de personal calificat al regimentelor imperiale, au funcționat până în 1852 când, în cadrul unei reforme militare de anvergură, au fost desființate. În ciuda faptului că elevii lor așteptau cu cel mai mic grad, cel al soldatului de rând (*Gemeine*?, ele au constituit, timp de aproape șapte decenii, o etapă importantă în evoluția și instituționalizarea învățământului militar din Imperiul Habsburgic. Locul lor a fost luat de așa-numitele institute militare inferioare de creștere (*Militär-Unter-Erziehungshaus*)⁸.

Centralismul domniei Mariei Terezia a creat și alte entități, printre care amintim garda de corp nobilă maghiară (*ungarische Leibgarde, magyar nemesi testőrség*), înființată la 1760.

Garda poate fi considerată un forum secundar de pregătire a ofițerilor militari. Serviciul dura cinci ani și din sânul acestei instituții au ieșit atât diplomați militari, cât și ofițeri care au activat în cadrul armatei habsburgice, respectiv a celei de honvezi de la 1848-1849. Garda avea propriul sediu în Viena, actualul palat Trautson (azi reședința ministerului justiției al Austriei, sectorul VII). Totodată, Maria Terezia a mai înființat și o școală militară (*Militär-Pfanzschule*) la Viena, unificată cu Academia Militară la 1769.

Tot în secolul al XVIII-lea și în prima parte a celui următor, conform istoricului militar István Nagy-Luttenberger, rangurile de cadeți existente în cadrul armatei habsburgice pot fi socotite de asemenea ca un fel de instituții care îi introduceau pe aspiranți în calitatea de ofițer: cadetul imperial (*ordinäre k. k. Kadet, császákadét*) și cadetul privat (*ex propriis Kadet / Gemeine, privátkadét*)⁹.

Perioada dualistă

Compromisul austro-ungar din 1867 și cel ungaro-croat din 1868 au dat naștere unui sistem dualist foarte interesant, complex și greoi. Situația militară din Regatul Apostolic Ungar și din Imperiul Austriac era gestionată de un minister comun de război – unul dintre cele trei portofolii ministeriale comune ambelor entități statale (alături de cel al finanțelor și cel al externelor). Armata austro-ungară era compusă din trei entități: armata comună (*gemeinsame Armee*), armata de honvezi (*Honvédség*) și omoloaga acesteia, *Landwehr*-ul transleithan. Dintre acestea, cea mai mare pondere o avea armata comună. Aceasta și-a păstrat caracterul transnațional înrădăcinat în loialismul dinastic și germana ca limbă oficială. Atât armata de honvezi, cât și *Landwehr*-ul au rămas cu mult în urma celei comune ca număr de soldați, complexitate organizațională și capacități de comandă. De exemplu, la 1868, acestea aveau doar două arme: infanterie și cavalerie, nefiind dotate nici cu artilerie și nici cu tehnicieni militari. Situația a persistat până la 1908 (în cazul *Landwehr*-ului), respectiv 1912 (legea 30/1912, care reorganiza armata de honvezi)¹⁰.

Școlile de cadeți (*Kadettenschule, hada-pród-iskolák*) au funcționat între 1867-1922, respectiv ulterior în perioada 1941-1945. Elevii, de regulă, se înrolau la 14 ani și aveau

festivitatea de absolvire la 18 ani, durata studiilor fiind de 4 ani. Inițial absolvenții își finalizau studiile primind gradul de „cadet-loctiitor de ofițer” (*Kadett-Offiziersstellvertreter, had-pród-tiszthelyettes*), un grad de cadet care nu are echivalent printre gradele militare actuale. Situația s-a schimbat în 1908, când elevii care aveau cele mai bune note, deveneau plutonieri (*Fähnrich, zászlós*, lit. „stegar”), restul promoției primind gradul amintit anterior¹¹. În total cunoaștem 20 de școli de cadeți, dintre care 18 țineau de armata comună, iar numai două pregăteau ofițeri honvezi.

Dintre aceste 18 școli, 15 pregăteau cadeți pentru arma infanterie: la Viena, la Budapesta, la Brünn (azi Brno, Cehia), mutată ulterior la Königsfeld in Mähren (azi Královo Pole, Cehia), la Cracovia, la Innsbruck, la Kamenitz, la Karlovac, la Kassa (azi Košice, Slovacia), la Lemberg (azi Lviv, Ucraina), la Liebenau bei Graz, la Marburg (azi Maribor, Slovenia), la Praga, la Pozsony (azi Bratislava, Slovacia), la Sibiu și la Timișoara.

În celelalte trei școli erau pregătiți cadeți de artilerie (Traiskirchen), de cavalerie (Mährisch-Weisskirchen, azi Hranice, Cehia), respectiv tehnicieni militari/pionieri (Hainburg an der Donau).

În afară de acestea – conform *Marelui Lexicon al lui Révai* – au mai existat patru școli de cadeți: câte una de infanterie la Karthaus (probabil actualul Valdice din nordul Cehiei), Lobzow (probabil Łobzow, azi parte a Cracoviei), Triest și o altă școală la Viena, destinată artileriștilor¹². Acestea însă nu apar menționate decât în lexiconul amintit.

Cele două instituții de învățământ ale armatei de honvezi au fost înființate la 1898 și s-au aflat la Oradea, respectiv la Pécs. Ambele erau destinate cadeților de infanterie, însă între anii 1898 și 1906 cea dintâi a avut și nouă promoții pregătite pentru unitățile de cavalerie. În timpul Primului Război Mondial, cea din Oradea a funcționat la Pécs¹³. În urma înfrângerii suferite în Primul Război Mondial și în concordanță cu prevederile tratatului de pace de la Trianon, Parlamentul ungar a votat legea 44/1921. Aceasta reorganiza învățământul militar, desființând „fostele instituții militare de educare și pregătire regale maghiare de honvezi și cele imperiale și regale, aflate în sau pe cale de intrare în posesia statului ungar”¹⁴.

Școlile reale militare au fost înființate ca o alternativă modernă a școlilor de cadeți, considerate de la un moment dat ca fiind depășite și rudimentare. Aceste instituții erau compuse din două cicluri: școala reală militară inferioară (*Militär-Unterrealschule, katonai alréalskola*) și cea superioară (*Militär-Oberrealschule, katonai főréalskola*). Școala inferioară dura 4 ani, elevii începând-o la vârsta de 10 ani și terminând-o la 14 ani. Pe teritoriul Monarhiei dualiste au existat șase școli inferioare: la Enns, la Fischau, la Kassa, mutată ulterior la Straß in Steiermarkt, la Kismarton, relocată la Târgu Mureș, la Kőszeg și la Sankt Pölten. În ciclul superior admiterea avea loc la 14 ani, iar anii terminali absolveau la 17 ani. În total au existat 7 școli superioare, dintre care șase țineau de armata comună (la Cracovia, la Kismarton (azi Eisenstadt, Austria), la Kassa, la Marburg, la Mährisch-Weiskirchen, la Pozsony) și una singură, cea din Sopron, era în subordinea armatei de honvezi. Este de notat faptul conform căruia, din școlile superioare ale armatei comune, patru (Cracovia, Kassa, Marburg, Pozsony) sunt foste școli de cadeți, care au fost reorganizate în școli militare reale superioare în 1913¹⁵.

În timpul dualismului austro-ungar, Academia Militară de la Wiener Neustadt și-a păstrat întâietatea în Monarhie, curricula acesteia fiind echivalată cu cea a Academiei Ludovika numai la finalul secolului al XIX-lea. În această perioadă și-a finalizat studiile superioare la Wiener Neustadt – printre alții – și Franz Conrad von Hötzendorf, viitorul șef al Statului Major General al armatei austro-ungare.

Conform cercetărilor lui Cornel Sigmirean, între 1807-1919 la Wiener Neustadt au studiat în total 100 de ofițeri români, care proveneau din Transilvania sau Banat, iar printre aceste persoane se numără Leonida Pop, comandantul Armatei a II-a, generalul Traian Doda, comandant de brigadă (Cracovia), sau locotenent-general Alexandru Guran¹⁶.

Armata austro-ungară avea și o Academie a Marinei (*Marine-Akademie, Haditengerészeti Akadémia*), care funcționa la Fiume (azi Rijeka, Croația). Erau acceptați (pe baza examenului de admitere) 130 de absolvenți a patru clase de gimnaziu, care au împlinit vârsta de 14 ani (vârsta maximă la care mai erau admiși era de 16 ani), iar durata studiilor era de 6 ani și

jumătate. Din aceștia, patru ani erau destinați instrucției teoretice, urmați de un an de practică pe bordul unei nave și de un curs de cadet marinar (*Seekadettenkurs, tengerészcadét-tanfolyam*), iar la șase luni de la finalizarea cursului, absolvenții puteau să primească gradul de locotenent major sau cel de stegar. În ultima parte a războiului, Academia de Marină avea clase la Braunau am Inn¹⁷.

Pentru tinerii ofițeri dornici și capabili să avanseze în ierarhia militară au existat mai multe posibilități, dintre care amintim așa-numita „Școală de Război” (*Kriegsschule, Hadiiskola*). Până la izbucnirea Primului Război Mondial, absolvirea Școlii de Război (care inițial a fost doar un curs, devenind din 1866 o instituție, în cadrul căreia instruirea se făcea în 3 ani) a reprezentat o nouă etapă educațională ce deschidea perspective generoase în viața ofițerului absolvent: accesarea în Statul Major¹⁸. Pe lângă aceasta mai funcționau cursuri (curs de echitație, curs informativ) și alte instituții (școala ofițerească de circumscripție), după promovarea cărora ofițerilor le era înlesnită posibilitatea de a urca în ierarhia militară.

Academia Ludovika

Înființarea de jure a acestei instituții a avut loc în anul 1808, conform prevederilor legii nr. 7 din acel an. În pofida acesteia și a legii 2/1812 (donațiile ulterioare destinate înființării Academiei), a susținerii active din partea Palatinului Iosif (*József nádor*) de Habsburg-Lorraine, locțiitorul (și totodată fratele) regelui Ungariei și a inaugurării clădirii instituției în 1836, realizată după planurile arhitectului Mihály Pollack, Academia Ludovika nu și-a deschis porțile decenii la rând¹⁹. Excepție face numai perioada dintre 1848/1849, când instituția a funcționat ca liceu militar²⁰. Motivul acestui fapt a constat în disputa dintre Viena și stările ungare legată de limba de predare.

Situația Academiei a fost clarificată numai după *Ausgleich*-ul din 1867, datorită legii nr. 16/1872. Primul comandant al instituției a fost colonelul Sándor Móricz (1820-1882). Acesta era originar din Köpec, comitatul Trei Scaune (azi Căpeni, jud. Covasna) și a fost locotenent major în regimentul grăniceresc nr. 15 infanterie înainte de izbucnirea revoluției de 1848. În timpul revoluției a luptat împotriva unităților

cezaro-crăiești, primind gradul de maior în armata de honvezi. Din acest motiv a fost condamnat la 8 ani de închisoare, din care a executat doi în Theresienstadt. Între 1852 și 1869 a fost profesor gimnazial, director unei stațiuni balneare și ulterior a unei mine. Reactivat ca locotenent-colonel în armata de honvezi, a fost numit director al Academiei Ludovika între 1872-1874. S-a pensionat ca și general de brigadă, stingându-se din viață în Sibiu²¹.

Inițial era vorba numai despre un „curs” de pregătire ofițerească pentru cadetii aflați în rezervă, Ludovika funcționând ca și școală de cadeti începând cu anul 1883. Instituția a devenit academie militară (echivalenta celei din Wiener Neustadt) abia după intrarea în vigoare a legii nr. 23/1897. În cadrul noi academii erau pregătiți ofițeri de cavalerie, infanterie și (numai din anul 1912) de artilerie. Durata studiilor era de trei ani, fiind redusă în timpul Primului Război Mondial la doi ani, ulterior la un an și șase luni și ajungând la sfârșitul războiului la doar 11 luni²².

Cu toate că nu ține strict de perioada studiată, am dori să amintim că din iarna lui 1943/1944, pentru o scurtă vreme în cadrul Academiei au fost pregătiți ofițeri militari pentru unitățile de vânători de munte²³. La Academia Ludovika au studiat (printre alții) generalul de infanterie Sándor Szurmay, ultimul ministru comun de război (1917-1918), generalul Károly Csáky, ambii ministrul de război al Ungariei (1923-1929) și romancierul Liviu Rebreanu, alături de alți circa 30 de ofițeri de origine română.

Procedura de pregătire a ofițerilor în rezervă

Pentru a ajunge la statutul de ofițer a mai existat o a treia posibilitate, care eluda ciclurile studiului militar. Serviciul militar obligatoriu a fost introdus *de facto* în Imperiu prin decretul suveranului din 28 decembrie 1866. Legea nr. 40/1868 a prevăzut *de jure* obligativitatea stagiului militar pentru bărbații de 20 de ani de pe teritoriul Regatului Apostolic Maghiar. Cei declarați apti pentru serviciul armat aveau posibilitatea de a servi trei ani activi în armata comună sau doi ani activi în Honvédség sau Landwehr, după caz. Alegerea nu o făceau recruții, ci aceștia erau împărțiți în grupe de câte 13 și avea loc o tragere la sorți²⁴.

Pentru cei care aveau finalizate studiile liceale, exista și o altă opțiune: așa-numitul voluntariat de un an (*Einjähriger Freiwilliger, egyévi önkéntesség*). Acești recruți intrau în armată timp de un an, după care erau numiți cadeți, iar, dacă treceau examenul de ofițer, deveneau ofițeri în rezervă. Pentru a fi eligibil pentru voluntariatul de un an, persoana respectivă trebuia să adeverească faptul că a terminat ultima clasă liceală, dar pentru a deveni ofițer aceasta trebuia să posede o ocupație burgheză din care realiza venit. De-a lungul anilor s-au făcut mai multe concesii în favoarea unor categorii sociale, mai cu seamă a nobilimii sărăcite (așa-numitul „gentry”): membrii acestei clase sociale, care nu aveau studiile liceale definitive, puteau să dea un examen, pe care dacă îl treceau, deveneau voluntari de un an. Pentru a înlesni șansele de promovare a acestor persoane, candidații aveau posibilitatea de a participa la un curs pregătitor, ținut de ofițeri pensionați²⁵.

Persoanele care aveau studiile preuniversitare finalizate, dar nu erau primiți ca voluntari, din motive financiare și pragmatice, erau încadrate în sistemul „rezerviștilor complementari” (*póttartalékos*). Acest fapt însemna că recrutul intra în armată pe o durată de opt săptămâni ca soldat de rând, trecând ulterior în rezervă. S-au mai făcut concesii și altor categorii profesionale și de universitare (de ex. studenților la medicină, angajaților căii ferate etc.).

Guvernele din cele două entități componente ale Imperiului au făcut tot posibilul să atragă în corpul ofițeresc mai multe persoane din afara dinastiilor de ofițeri, contribuind astfel la modernizarea acestuia. Procesul s-a dovedit dificil, chiar și în ultimii ani de existență ai dublei monarhii. Spre exemplu, în cazul promoției de locotenenți absolvenți de Academie din 1913 ponderea celor ai căror tați nu erau militari era de doar 25,3%. Nici corpul ofițerilor în rezervă nu a reușit să îndeplinească această funcție. Conform istoricului István Deák, în decursul a trei decenii (1883-1914) dintr-un număr de 16000 de locotenenți de la unități de vânători, respectiv de infanterie, doar o șeptime (2300) au provenit din rândul rezerviștilor²⁶.

Pe fundația acestui sistem s-au clădit la 1912 așa-numitele școli de ofițeri rezerviști. Viitorii ofițeri serveau de la începutul lunii octombrie până la sfârșitul lui noiembrie ca recruți, iar de

la începutul lui decembrie până în primăvară (sfârșit de aprilie sau mai) avea loc instruirea teoretică, urmată de examenul ofițeresc. La finalul instruirii, rezerviștii primeau gradul de cadet-loțiitor de ofițer și s-a introdus principiul de la școlile de cadeți: șefii de promoție deveneau stegari, restul promoției rămânând cadeți-loțiitori. Repartizarea la regimente avea loc până la finele lunii septembrie²⁷.

În ceea ce privește relația dintre ofițerii rezerviști și cei de carieră, după cum notează istoricul Tibor Hajdu *„compoziția, poziția socială, prestigiul, originea, educația, naționalitatea, religia, situația financiară – toate caracteristicile sociale și psihice (ale celor două categorii, n.a.) sunt vizibil diferite”*, iar această diferență dintre cele două grupuri de ofițeri *„oglindește cu exactitate caracterul contradictoriu nicidecum trecător, ci antagonist al statului și societății central-europene, încordarea spasmodică a sistemului de vene legat cu o sută de frânghii de Vest și de Est, «contemporaneitatea» care nu este contemporană, conviețuirea orașului vestic și a satului estic, lupta și întrepătrunderea culturii înalte și a analfabetismului, a liberalismului și a militarismului, a transnaționalismului și a urii naționale, a modernizării tehnice și a moralei medievale”*²⁸.

Ca să ilustrăm diversitatea corpului de ofițeri rezerviști, dăm trei exemple de personalități care și-au onorat obligațiile militare ca voluntari de un an: istoricul Sándor Márki (1853-1925) profesor universitar, rectorul Universității Ferenc József din Cluj-Napoca (1914-1915), contele István Tisza de Szeged și Ineu (1861-1918) premierul Ungariei (1903-1905, 1913-1917) și contele István Bethlen de Beclean (1874-1946) primul-ministru al Ungariei (1921-1931). Din enumerarea făcută de noi se poate observa că atât descendentul vechii familii aristocrate transilvane (Bethlen), cât și fiul familiei latifundiare înnobilate mai recent (Tisza), precum și intelectualul de origine mai modestă (Márki) au împărțit aceeași opțiune.

Concluzii

La final, putem afirma că instituțiile de pregătire a corpului ofițeresc din Monarhia casei de Habsburg au suferit între jumătatea secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XX-lea evoluții și modificări majore, care jalonează

efortul modernizator al autorităților militare austriece. Predecesoarele academiilor militare au fost niște instituții particulare, fondate de nobili, din propria inițiativă, statul absolutist preluând modelul câteva decenii mai târziu. Acestea s-au perfecționat de-a lungul secolului al XIX-lea, dar au funcționat în paralel cu o serie de instituții cu baza de recrutare locală, astfel încât mare parte din corpul ofițerilor rămânea de fapt produsul celor din urmă. În ceea ce privește cazul Academiei Ludovika, aceasta a fost înființată doar teoretic în timpul războaielor napoleoniene, dar nu și-a deschis porțile decât după *Ausgelich*-ul austro-ungar și atunci numai în forma unui curs pentru ofițeri, iar echivalarea programului la nivel de academie a venit după alte aproape trei decenii.

Despre secolul al XIX-lea putem spune că a fost unul al schimbărilor majore: introducerea stagiului militar obligatoriu ca datorie cetățenească sancționată de lege a schimbat multe în privința armatei și a populației din Austro-Ungaria. După 1850, schimbările în armată, pe care în general o putem socoti ca un sistem bazat pe meritele particulare (o meritocrație), au început să întărească componenta burgheză a acesteia, fapt ilustrat cel mai bine de instituția voluntariatului de un an, care, după părerea istoricului Tibor Hajdu, îi scutea pe tinerii burghezi de a fi amestecați cu elemente (sau chiar subordonați elementelor) mai puțin școlite. În același timp, prezența elitei tradiționale militare, a ofițerilor proveniți din familii cu tradiție în domeniu, a continuat să aibă o pondere importantă și nu a putut fi compensată suficient de sistemul voluntarilor rezerviști.

Începutul secolului al XX-lea a adus, atât la nivel instituțional, cât și în compoziția corpului ofițerilor, o diversificare socio-profesională, dar și etnică, fără precedent, încercându-se practic prin cât mai multe mijloace atragerea spre domeniul militar a tinerilor interesați și capabili, dar care nu aveau neapărat ca primă opțiune cariera armelor. În acest context a avut loc și multiplicarea modalităților de accedea la statutul de ofițer, dar și dezvoltarea sistemului intern de formare și avansare, pentru o cât mai bună selecție și promovare internă a celor meritorii.

Acest amplu efort de organizare și modernizare a învățământului militar și a sistemului de recrutare și pregătire a ofițerilor și-a dove-

dit parțial utilitatea în timpul Primului Război Mondial, însă și ulterior, prin încadrarea foștilor ofițeri ai armatelor imperiale în forțele militare ale statelor succesoare și prin carierele, uneori strălucite, dezvoltate de aceștia.

Aș dori să îi mulțumesc domnului director de proiect, lect. dr. Vlad Popovici pentru ajutorul acordat și observațiile făcute în legătură cu acest studiu.

NOTE

¹ Teodora Shek Brnardić: *The Upbringing of Competent and Patriotic Officers: Military Education at the Theresian Military Academy in Wiener Neustadt (1752-1805)*, în „Povijesni prilozi”, 53, 2017 4, p. 110. [https://bit.ly/2y76hll] Data descărcării: 04.10.2018;

² Ibidem. p. 114-115. István Deák. *Mai presus de naționalism*. O istorie politică și socială a corpului de ofițeri habsburgici, 1848-1918, Cluj-Napoca, 2009, p. 113.

³ Brnardić: *The Upbringing*. p. 121.

⁴ Maximilian Maendl: *Geschichte der k. u. k. Infanterie-Regiment Nr. 51*. vol. I. (1702-1802). Cluj, 1897. p. 339.

⁵ Alphons von Wrede: *Geschichte der k. und k. Wehrmacht*. vol. I., Viena, 1898. p. 439, 466.

⁶ Ibidem. p. 152.

⁷ Arhiva Austriacă de Stat (*Österreichisches Staatsarchiv, AT-OeStA*), Arhiva Militară (*Kriegesarchiv, KA*), fond Documente personale (*Personalunterlagen, Pers*), Liste de muștrășitabilele efectivelor ale armatei cezaro-crăiești (cca. 1740-1820) (*Musterlisten und Standestabellen der k. k. Armee, MLST*), regimentul de husarigrănicieri nr. 11 (*Szekler Grenzhusarenregiment Nr. 11, Hus 11*), cutia nr. 7791.

⁸ A. Wrede: *Geschichte ...*, p. 51.

⁹ István Nagy-Luttenberger: *A császári-királyi hadsereg 1765-1815. Szervezettörténet és létszámviszonyok* [Armata imperial-regală 1765-1815. Istoria organizării și evoluția efectivelor], Pépa, 2013. p. 41.

¹⁰ 1912. évi XXX. törvénycikk a véderőről [Legea nr. 30 din anul 1912 despre forțele de apărare] [https://bit.ly/2LbUQhE] accesat la 11. 12. 2018.

¹¹ Hadapródiskola, în *Magyarország az első világháborúban*. Lexikon A-Zs [Ungaria în Primul Război Mondial. Lexicon A-Z], Budapesta, 2000, p. 219.

¹² Hadapród-iskolák [Școlile de cadeti], în *Révai Nagy Lexikona* [Marele Lexicon al lui Révai]. vol. IX. (Gréc-Herold), Budapesta, 1991 (republicare a originalului din 1913), p. 272.

¹³ János Bús: Hadapródiskola..., p. 220.

¹⁴ 1921. évi XLIV. törvénycikk a katonatisztek, továbbá állami és más köztisztvelők gyermekeinek

nevelőintézetéről [Legea nr. 46. din anul 1921 despre instituțiile de educare ale copiilor ofițerilor militari, precum și ai funcționarilor de stat și publici] [https://bit.ly/2zOMmZi] accesat la 02.09.2018.

¹⁵ János Bús: Katonai reáliskolák [Școlile reale militare], în *Magyarország az első világháborúban*. Lexikon A-Zs [Ungaria în Primul Război Mondial. Lexicon A-Z], Budapesta, 2000, p. 344.

¹⁶ Cosmin Sigmirean: *Elevi din Transilvania la Academia Militară de Honvezi „Ludovika” din Budapesta*, Sibiu, 2013, p. 17-18.

¹⁷ Károly Csonkaréti: Haditengerészeti Akadémia [Academia Marinei] în *Magyarország az első világháborúban*. Lexikon A-Zs [Ungaria în Primul Război Mondial. Lexicon A-Z], Budapesta, 2000, p. 246.

¹⁸ János Bús: Tiszti továbbképzés [Instruirea ulterioară a ofițerilor], în Ibidem, p. 676.

¹⁹ Mai pe larg despre acest subiect: László DezseriBachó: *A Magyar kir. Honvéd Ludovika Akadémia története* [Istoria Academiei regale de Honvezi Ludovica], Budapesta, 1930.

²⁰ C.Sigmirean: *Elevi ...* p. 19.

²¹ Attila Süli: *Móricz Sándor ezredes 1848-49-es tevékenységéről* [Despre activitatea din 1848-49 a colonelului Sándor Móricz], în „Művelődés”, 70, 2017, 7, p. 16-18.

²² János Bús: Ludovika Akadémia [Academia Ludovica], în *Magyarország az első világháborúban*. Lexikon A-Zs [Ungaria în Primul Război Mondial. Lexicon A-Z], Budapesta, 2000, p. 438.

²³ Subiectul este prezentat în următorul volum: Péter Illésfalvi: „*Gyopár a sapkánkdisze*.” Hegyivadásztiszt-képzés a magyar királyi honvéd Ludovika Akadémián. [„*Floarea-de-colt este podoaba șepcii noastre*.” Formarea ofițerilor vânători de munte la Academia ungară regală de honvezi Ludovica], Budapesta, 2015.

²⁴ István Ravasz: Védkötelezettség [Obligația stagiului militar], în *Magyarország az első világháborúban*. Lexikon A-Zs [Ungaria în Primul Război Mondial. Lexicon A-Z], Budapesta, 2000, p. 711.

²⁵ Tibor Hajdu: *Hivatásoséstartalékosítztek a Monarchia hadseregében* [Ofițeri de carieră și rezerviști în armata Monarhie], în Idem (coord.): „A magyar katonatiszt” (1848-1945) [„Ofițerul militar maghiar”]. Budapesta, 1989, p. 45-46.

²⁶ I. Deák: *Mai presus ...*, p. 111-112.

²⁷ János Bús: Tartalékosítztképzés [Formarea ofițerilor rezerviști], în *Magyarország az első világháborúban*. Lexikon A-Zs [Ungaria în Primul Război Mondial. Lexicon A-Z], Budapesta, 2000, p. 659.

²⁸ T. Hajdu: *Hivatásos...*, p. 41. Traducere proprie.

ALEXANDRU GURAN, UN GENERAL ROMÂN ÎN ARMATA AUSTRIACĂ

General maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU *

Alexandru Guran

Printre românii care s-au afirmat în armata austriacă a fost și Alexandru Guran, care a ajuns general locotenent, în echivalentul ierarhiei militare de astăzi, primul român din fostul imperiu habsburgic și apoi austro-ungar care a ajuns la un asemenea grad. L-am redescoperit, ca să spun astfel, în cursul unei vizite din 2012 la Academia Tereziană din Viena. Numele său se afla pe placa de bronz alături de ale celorlalți comandanți ai Academiei de la întemeiere în secolul XVIII și până azi. Între ele, numeroase nume ilustre în istoria militară europeană.

Atenția mi-a fost atrasă de nume și de denumirea localității de baștină (Borloveni), alături de datele în care a deținut această înaltă funcție (1867-1868). Am rugat prietenii mei militari austrieci, cu care am colaborat în cadrul *Grupului de Lucru pentru Marea Neagră Extinsă din cadrul Consorțiului Pfp al Academii Militare și Institutelor de Securitate*, să identifice date arhivistice despre acest distins ofițer, care s-a remarcat atât pe câmpul de luptă în cursul carierei, cât și în domeniul artistic, fiind și un valoros și apreciat pictor.

Am primit două file ale dosarului personal, reproduse la finalul acestui articol și traduse în anexă, care au exactitatea consemnării militare de epocă în ceea ce privește viața, cariera și performanțele ofițerului. Cu siguranță, în dosarul său se află multe alte date importante, inclusiv evaluări ale comandanților ofițerului, iar dezvăluirea lor – **cine dintre tinerii cercetători sau chiar pasionați de trecutul național se încumetă la o cercetare în arhivele militare vieneze?** – ar întregi cunoștințele asupra vieții și activității sale. Așadar, o asemenea cercetare se cere efectuată cât mai rapid, mai ales că un așezământ muzeistic în localitatea sa natală ar fi astfel considerabil îmbogățit, inclusiv cu date ale altor grăniceri localnici din epoca existenței regimentului¹. Amintesc și o lucrare mai veche, dar bine documentată, a locotenent-colonelului Liviu Groza, despre grănicerii bănățeni, unde se află și informații valoroase despre cariera și familia ofițerului român². Memoria generalului român are și o pagină Wikipedia³, care face trimitere la alte menționări bibliografice ale lui A. Guran, descendent al unei

* Director, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

vechi familiei de grăniceri bănățeni, regimentul cărora a fost înființat la jumătatea secolului XVIII pentru apărarea graniței către Imperiul Otoman în zona de reședință.

Alexandru Guran s-a născut la 15 mai 1824 la Borlovenii Vechi, în Banatul românesc, unde tatăl său, Moise Guran, era locotenent și făcea parte din compania 2 a Regimentului grăniceresc, sediul fiind la Prigor⁴.

După studiile din comuna natală și la Caransebeș, a optat pentru respectarea tradiției familiei, alegând cariera militară. El a urmat cursurile de specialitate la Academia Militară de la Wiener Neustadt, pe care le-a absolvit cu rezultate excelente, fiind repartizat ca locotenent în Regimentul de infanterie 32 chezarocrăiesc. În 1843 a fost avansat sublocotenent clasa a II-a, iar peste un an sublocotenent clasa I. În 1848, a devenit locotenent, iar peste doi ani, respectiv în 1850, căpitan clasa a II-a. Un an mai târziu este atestat ofițer de stat major, pentru ca în 1852 să fie avansat căpitan clasa I.

După efectuarea serviciului ca ofițer la trupe, Alexandru Guran a funcționat în Statul Major General, în biroul de evidență cartografică (între 1851-1858, efectuând ridicări topografice în Przemysl, Valahia – este de presupus că în timpul Războiului Crimeii – și Boemia).

În 1859 este transferat la Armata a II-a din Italia și ca urmare a comportării sale pe câmpul de luptă în războiul austro-franco-sard, a fost avansat la excepțional la gradul de maior. La 26 septembrie este numit profesor la Școala de război din Viena, doi ani mai târziu (1861) primind conducerea secției a V-a la Ministerul de Război. În 1866, este avansat colonel.

În cursul războiului din 1866, Guran a fost trimis pe teatrul de război de sud, mai întâi ca șef de stat major al unei divizii în Istria, apoi ca șef de stat major al Armatei VII din Görz (Gorizia), și, în final, ca șef provizoriu al statului major general al Armatei de Sud.

Cu gradul de colonel, Alexandru Guran a comandat, în perioada 1867-1868, Școala de Război din Viena, el figurând, așa cum am menționat, pe placa de onoare a comandanților instituției. Ulterior, a îndeplinit funcții în Secția 5 a Ministerului de Război (1869 – sfârșit octombrie 1872), fiind specializat mai ales pe problemele tehnicii din armată. Între 1872 și 1876 a comandat apoi Brigada 1 din Divizia 2 infanterie.

Ulterior, la 1 mai 1873, a fost avansat la gradul de general de brigadă, iar după trei ani, re-

spectiv la 1 aprilie 1876, i s-a încredințat conducerea Institutului de Geografie din cadrul Ministerului de Război. Alexandru Guran a ieșit din serviciul activ la sfârșitul lunii decembrie 1878, fiind trecut în rezervă. S-a stins din viață la 18 mai 1888 la Viena.

În cariera sa militară a participat la campaniile armatei austriece, astfel: 1848 în Italia, la atacul de la Governolo (24 aprilie) și luptele de la Montanara și Curtatone (13 mai); 1849 în Italia: bătălia de la Novara (23 martie); 1859 în Italia: bătăliile de la Magenta (4 iunie) și Solferino (24 iunie); 1866 în teatrul de război din Italia, a avut un post superior de comandă.

În cursul activității sale a primit importante distincții, dintre care amintesc: Crucea de cavaler a ordinului chezarocrăiesc Leopold; Însemnul de serviciu de ofițer clasa I; Medalii de război; Cavaler al ordinului imperial rusesc Sfântul Stanislav, clasa I; Ordinul persan Soarele și Leul, clasa II; Marea cruce de ofițer a ordinului regal italian Sfinții Mauricius și Lazăr.

Dincolo de activitatea sa militară, Alexandru Guran a cunoscut consacrarea și pe plan artistic, el fiind un apreciat pictor, peisajul, florile și oamenii din jurul său fiind temele sale preferate⁵. Deopotrivă, așa cum se menționează în sursele consultate, el a scris zeci de articole în ziarele ardelenesti și bănățene de limbă română ale epocii sale.

În 1878, cu ocazia unei expoziții internaționale de pictură desfășurate la Paris, Alexandru Guran a fost desemnat președinte al comisiei austro-ungare, expresie a recunoașterii calităților sale de pictor și critic de artă.

Prin activitatea sa militară și artistică este o personalitate românească de vârf a secolului al XIX-lea, ce trebuie readusă în memoria generațiilor de astăzi prin cunoașterea tot mai adâncă a vieții și activității sale.

NOTE

¹ Un montaj video care poate fi accesat la <https://youtu.be/11LWFWzay9M> a fost elaborat de colonel Gheorghe Popovici după monografia localității Borlovenii Vechi, fotografiile utilizate fiind furnizate de prof. preot Petrică Zamela, Pavel Gârjoabă și Cosmin Gârjoabă, coloana sonoră realizată de Gheorghe Iovu.

² Locotenent-colonel Liviu Groza, *Grănicerii bănățeni, Pagini din cronica Regimentului de grăniceri din Caransebeș*. Editura Militară, București, 1983.

³ https://ro.wikipedia.org/wiki/Alexandru_Guran.

⁴ Liviu Groza, *op.cit.*, p. 19.

⁵ *Ibidem*, p. 170-171.

Alexander GURAN, k.k. Feldmarschall-Lieutnant

Alexander Guran wurde am 15. Mai 1824 in Borloven im rumänischen Banat geboren. Sein Vater war ebenfalls k.k. Offizier.

Guran hat die Militärakademie in Wiener Neustadt absolviert, als Bester des Jahrganges, und wurde 1844 als Leutnant in das k.k. Infanterieregiment 32 ausgemustert.

1848 Oberleutnant,
1851 zum Generalstab zugeteilt,
1852 Hauptmann "1. Classe",
1859 Major,
1864 Oberstleutnant,
1866 Oberst,
1871 Transferierung zum k.k. Infanterieregiment 50 mit gleichzeitiger Aufnahme in den Generalstab,
1872 Generalmajor,
1878 Feldmarschall-Lieutnant.

Nach dem Dienst als Truppenoffizier war Guran nach seiner Zuteilung zum Generalstab zuerst im "Evidenz-Büro" für "Mappierungsarbeiten" (1851 bis 1858, geographische Landesaufnahmen von Przemyśl, Wallachei und Böhmen) verantwortlich. Dazwischen diente er 1854 im Hauptquartier der IV. Armee in Galizien. 1859 war Guran bei der II. Armee in Italien. In weiterer Folge war er als zweiter Generalstabsoffizier beim Generalkommando in Agram eingeteilt (1860 bis 1863), wobei er für die Mappierung von Kroatien und Slavonien verantwortlich war. Während des Krieges von 1866 wurde Guran am südlichen Kriegsschauplatz eingesetzt, zuerst als Stabschef einer Truppendivision in Istrien, dann als Generalstabschef der VII. Armee in Görz und zuletzt als provisorischer Generalstabschef der Südmarmee.

Weitere Verwendungen:

- Kommandant der k.k. Kriegsschule 1867 bis 1868,
- Vorstand der 5. Abteilung im Kriegsministerium, 1869 bis Ende Oktober 1872 (war im Wesentlichen zuständig für die technischen Belange innerhalb der Armee),
- Kommandant der 1. Brigade der II. Infanterietruppendivision 1872 bis 1876,
- Direktor des "k.k. Militär-Geographischen Instituts" 1876 bis 1878.

Alexander Guran ist mit Ende Dezember 1878 aus dem aktiven Dienst ausgeschieden und in den Ruhestand übergetreten.

Teilnahme an Feldzügen:

1848 in Italien: Angriff auf Governolo (24. April), Gefecht bei Monatanara und Curtatone (13. Mai).

1849 in Italien: Schlacht bei Novara (23. März).

1859 in Italien: Schlacht bei Magenta (4. Juni) und bei Solferino (24. Juni).

1866 am südlichen Kriegsschauplatz in Italien in höherer Verwendung ohne direkte Feindberührung.

Auszeichnungen:

- Ritterkreuz des k.k. Leopold-Ordens,
- Offiziers-Verdienstzeichen I. Klasse,
- Kriegsmedaille,
- Ritter des Kaiserlich-Russischen St. Stanislaus Ordens I. Klasse,
- Persischer Sonnen und Löwen-Orden II. Klasse,
- Großoffizierskreuz des Königlich-Italienischen St. Mauritius- und Lazarus-Ordens

Alexander GURAN, feldmareșal-locotenent¹ k.k.²

Alexander Guran s-a născut la 15 mai 1824 la Borloven în Banatul românesc. Tatăl său a fost, de asemenea, ofițer k.k.

Guran a absolvit Academia militară³ în Wiener Neustadt⁴, ca cel mai din an și a fost trimis în anul 1844, ca locotenent, în Regimentul 32 infanterie k.k.

1848 locotenent major,

1851 repartizat în Statul Major General,

1852 căpitan „clasa 1”,

1859 maior,

1864 locotenent colonel,

1866 colonel,

1871 transferul la Regimentul 50 infanterie k.k. cu includerea concomitentă în Statul Major General,

1872 general-maior,

1878 feldmareșal-locotenent.

După ce a slujit/servit ca ofițer la trupă, Guran a fost responsabil, după repartizarea sa la Statul Major General mai întâi în Biroul evidență, pentru munca de cartografiere (din 1851 până în 1858, topografierea geografică a Przemyl, Valahiei și Böhmen). În acest timp el a servit, în anul 1854, în Cartierul general al Armatei a 4-a în Galizia. În anul 1859, Guran a fost la Armata a 2-a în Italia. În continuare, el a fost repartizat (din 1860 până în 1863), ca al doilea⁵ ofițer de stat major general, la Comandamentul general în Agram, fiind și responsabil pentru cartografierea Croației și Sloveniei. În timpul războiului din 1866⁶, Guran a fost folosit în zona de sud a teatrului de război, mai întâi ca șef de stat major al unei divizii de forțe terestre în Istria, apoi ca șef de stat major general al Armatei a 7-a în Görz și la sfârșit ca șef de stat major general al Armatei de sud.

Funcții ulterioare:

- Comandant al Școlii de război k.k. din 1867 până în 1868,
- Conducător al Secțiunii a 5-a în Ministerul de război, din 1869 până la sfârșitul lunii octombrie 1872 (a fost responsabil în vest pentru aspectele tehnice în cadrul Armatei),
- Comandant al Brigăzii 1 a Diviziei a 2-a infanterie din 1872 până în 1876,
- Director al „Institutului militar-geografic k.k.” din 1876 până în 1878.
- Alexander Guran s-a retras din serviciul activ începând cu sfârșitul lunii decembrie 1878 și a trecut la pensie.

Participarea la campanii:

- 1848 în Italia: ofensiva asupra Governolo (24 aprilie), lupta de la Monatanara și Curtatone (13 mai).
- 1849 în Italia: bătălia de la Novara (23 martie).
- 1859 în Italia: bătălia de la Magenta (4 iunie) și de la Solferino (24 iunie).
- 1866 pe teatrul de război sudic în Italia în funcții înalte, fără contact direct cu inamicul.

Medalii (distingții):

- Crucea de cavaler al Ordinului k.k. Leopold,
- Semnul de merit pentru ofițeri, clasa I,
- Medalia de război,
- Cavaler al Ordinului imperial rusesc St. Stanislaus, clasa I,
- Ordinul Soarele și Leii persani, clasa a II-a,
- Crucea pentru ofițeri superiori a Ordinului regal italian St. Mauritius și Lazarus.

¹ Feldmarschall-Leutnant, pe vremuri scris de asemenea Feldmarschalleutnant, a fost unul din cele mai înalte grade de general în armată pe timpul Sfântului Imperiu Roman, apoi în Imperiul Austriac, Austro-Ungaria și în prima republică a Austriei până în anul 1938 (un fel de „sub-mareșal”, adeseori numit și „locotenent (Leutnant) al feldmareșalului”).

² k.k. / k.u.k. = Keiser und König – statutul dat de apartenența imperială (Austria) și regală (Ungaria).

³ În anul 1751 împărăteasa Maria Terezia a înființat Academia Militară Tereziană la Wiener Neustadt.

⁴ Oraș în Austria inferioară, cu aproximativ 40.000 de locuitori (2007).

⁵ Zweiter Generalstabsoffizier = al doilea ofițer de stat major general (Ib sau G4), era responsabil pentru întreaga aprovizionare, precum și gestionarea răniților, deținuților, materialelor cu daune, coordonarea circulației și apărarea aeriană în zona de dinapoia unității/marii unități.

⁶ Războiul austro-prusac din 1866, cunoscut și ca Războiul de Șapte Săptămâni sau Războiul german (Deutscher Krieg), a fost un conflict militar de scurtă durată, care însă, a antrenat în vâltoarea sa o serie întreagă de state, pe de-o parte Regatul Prusiei cu aliații săi, și Imperiul Austriac cu aliații săi din Confederația Germană. În total, 29 de state au fost implicate direct în război, 16 dintre ele pe partea Prusiei și 13 de partea Austriei.

IOAN BALAN, JURNAL NOTE DIN CAMPANIA ANULUI 1916 ȘI DIN PRIZONIERAT (DOCUMENT INEDIT)

Introducere

Împlinirea unui secol de la declanșarea Primului Război Mondial l-a readus în atenția opiniei publice și ale specialiștilor. Dintr-un eveniment oarecum marginal, să nu uităm că în secolul care a trecut, omenirea a cunoscut o a doua conflagrație, mult mai devastatoare decât cea din anii 1914-1918, precum și un război rece (1947-1991), el a fost brusc redescoperit¹. Specialiștii, în primul istoricii, au reluat lucrul în biblioteci și arhive, căutând să înțeleagă mai bine cum a fost posibilă declanșarea și desfășurarea acestei catastrofe, să determine cu mai mare acuratețe modificările induse asupra societăților și a sistemului internațional pe durata medie și lungă a istoriei.

La rândul lor, multe persoane și-au amintit de bunici și străbunici și de faptul că aceștia au făcut parte din generația războiului mondial ajuns la centenar. Prin urmare, au început căutările prin albumele de familie, prin dosarele uitate de vreme, prin dulapuri și poduri, în general, prin locuri și lucruri peste care se așezaseră colbul uitării.

Rezultatele au fost spectaculoase, în acești ultimi ani apărând numeroase lucrări (jurnale, însemnări zilnice, albume, scrisori etc.) ale unor participanți, fie ei militari (ofițeri activi sau de rezervă, subofițeri, simpli combatanți) sau civili care au întregit imaginea acestui conflict, mai ales din perspectiva acelor care l-au cunoscut direct și au trăit ororile și dramele lui².

Un asemenea document inedit îl publicăm în „Revista de Istorie Militară”. Autorul este Ioan Balan, ofițer de rezervă, absolvent al Școlii normale din Bârlad în 1916, anul în care România a părăsit neutralitatea și a intrat în război alături de Antanta, împotriva Puterilor Centrale.

Fragmentul de jurnal ne-a parvenit prin bunăvoința doamnei Adriana Rotaru, una dintre ne-poatele paterne ale lui Ioan Balan. D-na Rotaru este inginer și a lucrat 28 de ani la secția „Tehnica confecției”, devenită ulterior S.C. CONDOR S.A., care fabrica parașute, costume de suprasarcină și alte produse speciale. În calitate de Șef al Atelierului de Proiectare Tehnologică a răspuns de Planul Tehnic de Asimilare a Produselor Speciale și a participat la ședințele de omologare care se desfășurau în unitățile de aviație de la Buzău-Bobocul, Boteni, Fetești ș.a. Pentru gestul său de a pune la dispoziție îi mulțumim foarte mult.

Autorul acestor însemnări ce văd pentru prima dată lumina tiparului a fost absolvent al școlii normale din Bârlad, promoția 1916 și conform legislației în vigoare a fost înscris în documentele de mobilizare în calitate de ofițer de rezervă (sublocotenent).

A fost repartizat la Regimentul 56 infanterie. Unitatea a fost creată la 1 aprilie 1914, prin transformarea Batalionului de rezervă Suceava, în conformitate cu Înaltul Decret nr. 1444 din aceeași dată³. Garnizoana de reședință se găsea la Fălticeni, iar patronul spiritual al regimentului erau Sfinții Împărați Constantin și Elena. Regimentul a primit drapelul la 10 mai 1914. Avea în compunere din trei batalioane și o companie de mitraliere. Cuprindea teritoriul Cercului de recrutare Suceava cu biroul de recrutare la Fălticeni.

Comandantul unității era colonelul, ulterior general, Constantin Neculcea, iar ajutorul locotenent-colonel Ioan Pascu. Anuarul armatei române pe anul 1916 îl nominalizează pe Ioan Balan în rândul sublocotenenților acestei unități, el fiind înregistrat în efectivul control la data de 1 martie 1916⁴. Era comandantul plutonului 3 din Compania 8, Batalionul 2.

La mobilizarea din 14/27 august 1916, regimentele 54 și 56 infanterie, împreună cu regimentul 24 artilerie, făceau parte din Brigada 28 infanterie, comandată de generalul de brigadă (r) Fl. C. Ionescu. Aceasta, la rândul ei, a intrat în compunerea Diviziei 14, comandată de generalul Paraschiv Vasilescu din Corpul 4, devenit la mobilizare Armata de Nord sau Armata 4, ce avea în frunte pe generalul Constantin Prezan⁵.

Unitatea a funcționat până la 1 februarie 1917, când în baza Ordinului Diviziei 14 infanterie nr.794 din 1 februarie 1917, Regimentele 54 și 56 Infanterie s-au contopit, formând Regimentul 54/56 infanterie. Situația a durat numai un an, deoarece la 27 februarie 1918, unitatea s-a separat în regimentele constitutive, în baza Instrucțiunilor nr.7050/1918 ale Marelui Stat Major. Ulterior, ca urmare a aceluiași instrucțiuni, partea sedentară a Regimentului 56 infanterie s-a contopit cu partea activă, echipamentul, materialele de tot felul, arhiva și gestiunile în materii și bani fiind preluate de acesta din urmă.

Recontopite la 1 octombrie 1920, conform Ordinului Marelui Stat Major nr.6108/1920, transmis cu al Diviziei 14 Infanterie nr. 3279/1920, începând cu 1 octombrie 1920, regimentele 54 și 56 infanterie au funcționat sub aceeași titulatură de Regimentul 54/56 infanterie până la 1 iulie 1923, când, potrivit cu Înaltul Decret nr.1674 din 12 aprilie 1923, acesta s-a desființat, predând efectivele, armamentul, muniția și materialele de toate categoriile au fost predate regimentelor 14 și 16 infanterie, iar arhiva și drapelul Regimentului 14 infanterie.

Regimentul a fost reînființat la 14 septembrie 1939, dar după un an de funcționare s-a contopit cu Regimentul 39 infanterie⁶.

Divizia 14 infanterie, la declanșarea ostilităților, era organizată pe trei grupuri – „Bistrița”, „Bistricioara” și „Bicaz”, Regimentul 56 cu toate patru batalioane și compania de mitralieră făcând parte din primul. Sublocotenentul Ioan Balan era comandant de pluton în Compania 8 care făcea parte din Batalionul 2 al regimentului.

În primele zile ale lunii august, așa cum precizează *Jurnalul de operații* al unității, subunitățile sale au fost împinse spre frontieră, între 5-11 august ele staționând în comuna Vânători de lângă Târgu Neamț⁷.

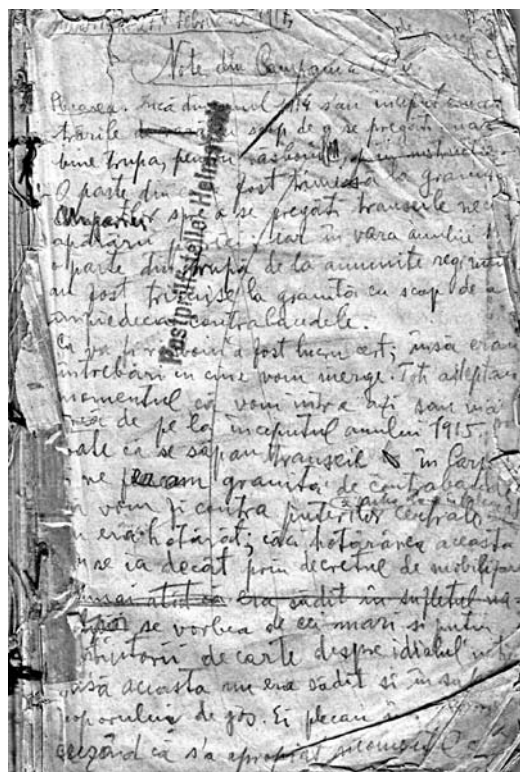
La 15/28 august 1915, Grupul „Bistrița” avea misiunea de a înainta până la Hollo Sarka, de a pune stăpânire pe comunicațiile ce dus spre Bilbor-Toplița și spre Tulgheș și de a cădea în spatele apărării inamice a defileului Tulgheș⁸. Cu unele dificultăți, pe care le detaliază sublocotenentul Balan, regimentul și-a îndeplinit misiunea.

În următoarele zile, Divizia 14 le-a consolidat pozițiile, deși inamicul nu avea forțe importante în zonă, ceea ce ar fi impus continuarea înaintării. Dar, trupele ruse de la flancul drept nu s-au mișcat astfel, că unitățile diviziei au fost obligate să înainteze cu prudență. Un alt factor care a încetinit înaintarea la vest de munți a fost bătălia de la Turtucaia, decisă de Marele Cartier General Român la 26 august 1916 (stil vechi).

Pentru înțelegerea descrierilor realizate în Jurnalul său de sublocotenentul Balan, se impune precizarea că în perioada înaintării în Transilvania, Divizia 14 infanterie a suferit mai multe reorganizări, astfel că batalioanele sau chiar companiile Regimentului 56 infanterie, ca și a celorlalte unități, au făcut parte din mai multe detașamente⁹. Situația generală a acțiunilor trupelor române a impus ca ofensiva Diviziei 14 infanterie să fie oprită la 14/27 septembrie 1916, decizia fiind luată de Marele Cartier General¹⁰.

Ulterior, Divizia 14 infanterie a primit ordinul de a acoperi sectorul cuprins între Păltiniș și cursul superior al Tarcăului; în acest scop s-a retras cu forțele principale pe itinerariul Toplița, Borsec, Bistricioara – Bicaz¹¹.

Între timp, regimentul 56 infanterie este deplasat în sud-vestul României pe frontul de la Jiu, unde se profila o situație dintre cele mai grave.

Jurnalul lui Ioan Balan

Pagină din transcrierea realizată
de strănepoata lui Ioan Balan

Aici, sublocotenentul Balan a fost rănit și luat prizonier. Secvențele de jurnal arată din plin toată drama pe care o trăiește un ofițer român aflat într-una dintre cele mai umilitoare situații.

Jurnalul este scris de mână pe caiete dictando A4, dar având fiecare 1/4 dintr-un format. El a fost dactilografiat de d-na Adriana Rotaru, iar pentru autenticitate am reprodus o pagină din textul original și dintr-o copie (mult mai lizibilă, dar tot pe un carnet) pe care a făcut-o, în copilărie, fiica sa, Irina (strănepoata lui Ioan Balan). Această copie scrisă manual este incompletă, constituind circa 3/4 din documentul inițial. La dactilografiere s-a respectat exprimarea autorului, din vremea respectivă, dar s-au făcut câteva adaptări, de exemplu, s-a pus cratimă acolo unde acum 100 de ani se punea apostrof: în loc de „s'a găsit asupra lui...” s-a scris „s-a găsit asupra lui...”. De asemenea, s-au mai corectat denumirile unor localități din Germania sau Ungaria (pe unde a trecut la întoarcerea din lagăr), pe care autorul nu le notase corect.

În ceea ce ne privește, am prezentat cadrul general al acțiunilor militare ale Regimentului 56 infanterie, al cărui registru-jurnal l-am descoperit cu ajutorul colegilor de la Depozitul central de arhivă de la Pitești, cărora le mulțumim călduros.

Tot prin amabilitatea d-nei Rotaru am reprodus și unele fotografii ale autorului acestui Jurnal, ce conturează în mod expresiv, din perspectiva luptătorului din prima linie. După ce a fost lăsat la vatră, Ioan Balan a fost învățător în satul Vișoara (fost Băsești) din Județul Vaslui și a desfășurat o activitate de culturalizare a satelor. Cele două fotografii alăturate au fost făcute la Cercul Învățătorilor de la Dodești. Într-una dintre ele apare și scriitorul Victor Ion Popa, care era originar din acele locuri. Ioan Balan a fost și membru al colegiului de redacție al revistei „Glasul nostru”.

PETRE OTU *

* Director adjunct, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

Cercul Învățătorilor de la Dodești

Plecarea

Încă din anul 1914 s-au început antrenările cu scop de a pregăti mai bine trupa pentru războiu. O parte din ei a fost trimisă la granița Ungariei spre a se pregăti tranșeile necesare apărării patriei, iar în vara anului 1915 o parte din trupe de la anumite regimente au fost trimise la graniță cu scop de a împiedica contrabandele¹².

Că va fi războiu a fost lucru cert, însă erau întrebări cu cine vom merge. Toți așteptam momentul că vom intra azi sau mâine încă de pe la începutul anului 1915. Cu toate că se săpau tranșeile în Carpați și ne feream granița de contrabande, că vom fi contra puterilor centrale /se putea însă înțelege/ nu era hotărât, căci hotărârea aceasta nu se ia decât prin decretul de mobilizare. Apoi se vorbea de cei mari și puțini de știutorii de carte despre idealul nostru. Însă acesta nu era sădit și în sufletul poporului de jos. Ei plecau în continuare crezând că s-a apropiat momentul ca să meargă la războiu, neștiind însă cu ce scop. Acest lucru s-a petrecut ca orice concentrare, așa că din 1914 vara și iarna și până la sosirea mobilizării poporul (țărani) s-au deprins cu concentrarea (din vara anului 1916) nu s-au mai îngrămădit la mobilizare. Acest lucru s-a întâmplat și cu mine.

La 1 august 1916 am primit un ordin de chemare pentru a mă concentra la cele ce se va întâmpla când la 4 august primesc o telegramă de la Regimentul 56 Infanterie din garnizoana Fălticeni, din care făceam parte, ca să mă prezint numaidecât la Regiment. Imediat mi-a fulgerat prin minte această idee, însă am zis, poate pentru a mă concentra pentru instrucție în vederea unei apropiate mobilizări. Îmi îmbrac hainele mele militare (fără a mai lua celelalte bagaje) și plec numaidecât la 4 august și ajung în garnizoană a II-a zi seara. Cum am ajuns am și aflat că regimentul a plecat la graniță cu o zi mai înainte, adică la 4 august 1916, însă trebuiau să se formeze serii de concentrare care după câteva zile trebuiau să plece în ajungerea Regimentului. Când am aflat de plecarea regimentului am ghicit ce o să

se întâmple, însă data n-o știam. La 6 August plec acasă să-mi aduc bagajele și mă întorc la 7 August, a II-a zi.

Stau în garnizoană câteva zile în care să se formeze o nouă serie de plecare și vineri, 12 august, pe la ora 1 p.m. plecăm să ajungem Regimentul. În acest timp Regimentul se găsea la Vânătorii Neamțului așa că noi trebuim să luăm șoseaua Fălticeni-Mălini-Broșteni-Dorna și să ieșim înainte cel puțin la Borca, deoarece se îndreptau spre Nord. După ce parcurgem 20 km în praf și căldură insuportabilă ajungem seara la ora 6 în satul Mălini. Aceasta a fost prima zi de marș în care am străbătut numai prin zona dealurilor, căci de la Mălini se începe zona muntoasă acoperită cu pădure. Șoseaua pe care mărșăluiau străbătând valea Moldovei, trecea prin partea de NE de satul Baia. Trecând pe lângă acest sat mi-am adus aminte de multe și mari fapte istorice și mai cu seamă războiul cu Ungurii de aici în timpul lui Ștefan cel Mare care a fost încununat de glorie¹³. Și aveam nădejde și-n Românul de azi că va face aceleași isprăvi ca și Românul de atunci. Deci mi-am mărit mai mult speranța că vom învinge orice greutate și victoria va fi a noastră. Cantonăm noaptea în Mălini, iar a doua zi, sâmbătă, 13/26 continuăm marșul cu mai multă plăcere fiindcă de astă dată începe răcoarea munților și a pădurilor; praful există. Pe unele locuri nu vezi decât păduri de crezi că nu se mai isprăvesc și după un drum lung prin astfel de păduri în fine ajungem la o fabrică de cherestea unde poposim după un marș de 35 de kilometri. Pe la orele 3 continuăm marșul neobosit până la ora 8 seara după un drum de 30 de km când ajungem într-un sat, Săbașa.

Acest marș l-am făcut printr-o pădure răcoroasă de brazi înalți. Pădurea de brazi se începe cam pe la jumătatea calei dintre Mălini și fabrica de cherestea. Ridicăm dealul Stânișoara înalt de aproape 600-700 m care este primul munte ridicat de noi. După ce-l coborâm apoi trecem prin Bahna și către seară târziu ajungem la Săbașa unde cantonăm peste noapte. Această noapte a fost petrecută pe nesimțite.

A doua zi (14/27) continuăm marșul ce-l facem trecând printre munți foarte înalți acoperiți de păduri de brazi înalți și ajungem apoi la Borca, aflată pe valea Bistriței. Ajungem aici pe la orele 11 a.m. În acest orașel găsim

un Batalion din Regimentul nostru și anume Batalionul III. Celelalte batalioane își cam terminaseră drumul spre N. la Broșteni și cum eu făceam parte din Batalionul II, fiind în Compania VIII, trebuim să și plecăm către Broșteni care află tot pe valea Bistriței, așa că pe la 12 a.m. continuăm drumul spre Broșteni unde ajungem pe la orele 4 p.m., însă nu găsim nici aici Regimentul, căci își luase drumul pe valea Neagră Broșteni spre Lăptăria Statului la vr-o 20 km de Broșteni. Ajunși la Broșteni găsim numai pe Ajutorul comandantului regimentului de la care primim ordin să mergem mai departe să ajungem cele două batalioane. Nici n-am avut timpul să ne mai răsuflăm și plecăm mai departe pe Valea Neagră Broșteni. Mergem vr-o 10 km și ajungem la un cantonament silvic de pe această vale de la ai căror oameni primim știrea că, cu câteva ceasuri mai înainte, au apucat pe valea Negrișoara între doi munți înalți până la poalele muntelui Budacu înalt de 1864 m. Până am ajuns la canton fiind târziu, noapte de tot, ne hotărâm ca să stăm aici (adică la vărsarea Negrișoarei în Neagra Broșteni).

Peste noapte se decretă Mobilizarea despre care n-am putut afla decât a doua zi, 15/28 August 1916, când dis de dimineață vedem trecând pe dinaintea cantonului un convoi de prizonieri unguri de la un pichet unguresc de pe valea Neagră-Broșteni, la Poiana Vinului.

Imediat am și aflat că a sunat mobilizarea. Atunci, cu sufletul plin de bucurie, cu pieptul deschis și cu un strigăt de „Trăiască România Mare” ne-am îndreptat și noi pe valea Negrișoarei spre poalele muntelui Budacu. Batalionul II urcase muntele Budacu și trecuse granița în Transilvania. Batalionul I a trecut prin Poiana Vinului. Urcăm și noi atunci Muntele Budacu pe nesimțite. De aici se poate vedea granița la depărtare de 5 km, prin vârful M. Țibleș (1669 m) și ne îndreptăm atunci spre M. Țibleș pe la a cărui poale trecem și noi hotarul. De pe vârful M. Budacu se poate vedea în depărtare spre Dorna, M. Căliman, Ceahlău, etc.

În noi fierbea sângele că nu ajungem cât mai degrabă. Așa că grăbindu-ne am trecut peste frumusețile naturale și la ora 4 fără un sfert p.m. am făcut primul pas de la graniță în Ardeal. Mergem puțin mai departe și dăm de un pichet unguresc, care a fost atacat în timpul nopții de Batalionul II, unde lăsase un soldat

ca să ne călăuzească convoiurile cu hrană. Ne arată și nouă încotro a apucat Batalionul și plecăm în direcția NV spre satul Bilbor, încotro apucase batalionul. În drumul nostru întâlnim o stână părăsită împrejurul căreia se găseau câțiva cai și porci. Câțiva soldați prind câțiva porci și un cal. Porcii îi taie și îi împart imediat. De la pichet drumul nostru a fost prin pădure dând și de poiene. Mai mergem mai departe și dăm de o poiană unde se opriese Batalionul. Acest Batalion II era Batalion de rezervă, iar Batalionul I era trimis prin Poiana Vinului și atacase și cuprinsese chiar în acea zi satul Bilbor¹⁴. Pentru Batalionul II se hotărâse de Comandantul Regimentului, Dl. colonel Neculcea care se găsea cu acest Batalion, ca să doarmă această noapte în această poiană. Cum ajuns se împart soldații pe la companii și dormim această noapte aici.

A doua zi, 16 August, Comandantul Companiei VIII, din care fac parte, este chemat de Comandantul Regimentului și primește ordin ca să meargă spre satul Bilbor și să facă legătura cu Batalionul I. Acest sat se găsește la poalele munților la 7-8 ore de poiana în care ne aflam. Vremea era neguroasă. Cum primim ordin plecăm coborând în vale. Cărarea era strâmtă și pădurea înaltă și deasă așa că o străbatem cu multă greutate. În cele din urmă suntem aproape de sat la loc deschis unde trebuie să luăm măsuri de orice eventualitate. Cu mult curaj patrulele intră și înaintează în sat fără a fi împiedicate de ceva. Înaintăm și noi și intrăm în sat. Satul fusese ocupat de Batalionul I și trecuse mai încolo, spre SV. Clădirile publice erau devastate. Cărciumi jefuite, primăria, jandarmeria, călcat în picioare, școala ungurească cu geamuri sparte, asemenea și casele ungurești.

Mergem mai departe și dăm de biserica românească, care după exterior pare a fi o casă ordinară și izolată a cărei familie trăiește în cea mai mare mizerie. Însă mi-a trezit atenția că e biserică, crucea ei care abea se mai cunoștea ca și crucile mormintelor. Româncele rămase ieșeau în întâmpinarea soldaților cu apă rece, lapte, vin etc. Mergem mai departe, ieșim din sat și ocupăm o poziție din partea de SV a satului mai înapoia Batalionului I cu vr-o 2 km; o organizăm fiindcă ni se semnalase că inamicul se îndreaptă din direcția SV (Corbu - Holló). Însă

erau câțiva soldați răătăciți din timpul nopții, tot din Batalionul III, cel care ocupase satul Corbu. Se trimit patrula în direcția Batalionului I și astfel se face legătura. Pe poziția ce o ocupăm găsim tranșee făcute de ungurii care au luptat cu Batalionul I și care fuseseră respinși. În tranșee găsim arme ungurești, cartușe, pâine, câteva cadavre de unguri (căzuți în urma unei lupte scurte). Adunăm tot ce găsim.

Pe la orele 4 p.m. primim ordin de la Comandantul nostru (al Bat. II) ca să ne retragem pe unde am venit, spre Văcăria Regală și de aici spre satul Păltiniș. Se dau soldaților tot ce se găsește prin tranșee și ne întoarcem în sat. Aici, la o casă erau vr-o 64 de unguri făcuți prizonieri de Bat. I. Primim ordin de la comandantul Bat. I să-i ducem sub escortă până la Văcăria Regelui și de aici vor fi transportați mai departe. Ajunși în sat se împart obiectele la prizonieri, să le ducă ei și se desfunde câteva putini cu brânză care se împarte la soldați și plecăm cam pe la orele 5 p.m. Escortarea este făcută de plutonul meu adică plutonul 3. Urcăm aceiași munți, pe aceeași cărare îngustă prin aceleași păduri cu mult mai mare greutate ca la coborâre așa că de-abia în zorii zilei suntem aproape de poiana cu stâna de la care am luat porcii și calul. De astă dată mai găsim vr-o 8 cai însă nu putem prinde decât trei, din care dăm unul la mitralieră, iar doi cu bagajele noastre; și așa ne continuăm drumul tot pe la poalele Muntelui Țibleș.

Aici găsim de astă dată, la hotar, un fier mare pe o movilă care însemna hotarul. Se opresc toți la acest fier. Camaradul meu, sublocotenentul N. Stoleru scoate patru sticle cu bere ce le luase din satul Bilbor și îmi dă mie una, alta camaradului nostru subl. Țintilă. Pe a treia și-o oprește pentru sine, iar pe ultima o dă la trei soldați; ciocnim cu toții, bem berea și spargem sticlele de acel fier zicând că întreg hotarul să fie sfărâmat și risipit așa cum s-au sfărâmat și risipit sticlele; apoi se pun cei trei soldați și sapă pământul și fierul e dus și aruncat într-o răpă.

După această solemnitate mergem mai departe, urcăm Budacul și acum rămânem uimiți de frumusețile naturii ce se desfășurau înaintea ochilor. Era și o zi frumoasă cu soare. Se putea vedea în zări depărtate. Se mai auzea și bubuitul tunului la Dorna. Ce privești marea!

Fiind grăbiți în ajungerea batalionului, coborâm M. Budacu și în vale dăm de pâraiașul Negrișoara unde eu pun pe prizonieri de se curăță, de asemenea se curăță și soldații din Companie și după ce facem un mic popas plecăm și parcurgem valea Negrișoara cu multă greutate fiindcă drumul era strâmt între munte și pâraul Negrișoara. În fine, seara pe la orele 8:30 ajungem la cantonul silvic de pe valea Neagră-Broșteni. Facem aici un mic popas și pe la 9 p.m. plecăm spre Văcăria Statului ce se găsește în susul apei Neagră-Broșteni la vr-o 8 km de acel canton silvic. Mergem ceva mai bine fiindcă șoseaua era mult mai largă decât cărările munților și pădurilor. În fine, puțin obosiți după un marș de 30 de ore în continuu cu rare și mici popasuri, de 10-15 minute, străbătând 60 de km prin munți cu drumuri înguste. Aici luăm masa, se dă și la prizonieri, apoi dormim.

Dimineața, a doua zi, 18/31 August dăm lucrurile găsite și pe prizonieri în seama unei grupe să-i ducă la Broșteni. Se împarte soldaților hrana pentru o zi și pe la ora 6:30 plecăm spre satul Păltiniș care se află în susul apei Neagră-Broșteni, la o depărtare de 12 km de Văcărie; așa că pe la 10:30 ajungem la Păltiniș. În această zi ni se numește comandant al Batalionului II D-I. lt. Colonel Kirițescu care imediat dă comanda D-lui Căpitan Bucescu, care o primește și o păstrează; stăm în repaus până seara, când mergem într-o pădurice să ne facem adăposturi contra ploii și a aeroplanelor inamice. Stăm aici două zile în care timp ne curățim, când vine o știre falsă că inamicul înaintează dinspre NV. Plecăm și înaintăm în aceea direcție, când imediat sosește știre că nu erau inamici, ci patrurile noastre. Ne oprim într-o pădurice din apropierea avantposturilor. Era o zi ploioasă și rece. În această pădurice stăm vr-o câteva zile, până la 26/8 Aug./Sept. În tot acest timp am luat masa în sat, la popotă.

Într-una din zile (24/6) vedem un pluton de călăreți cu sulii și căciuli mari venind pe șosea în sat; erau cazaci trimiși de Ruși ca să facă legătura cu armata noastră¹⁵. Atunci am văzut de prima dată cazaci. Erau niște oameni nalți, cu bărbi, pe cai frumoși, cu niște căciuli mari și negre pe creștet. I-am hrănit noi, apoi prin interpreți (lipoveni din regimentul nostru) i-am rugat să facă câteva exerciții cu caii.

Foarte bucuroși ne-au făcut. La un semn dat vedem pe toți alergând pe cai, la altul vedem cum cazacii au dispărut de pe cai și numai caii alergând și la un alt semn vedem că se culcă cu tot cu cal. Își iau rămas bun de la noi și se duc. Noi rămânem în Păltiniș până în dimineața zilei de 26/8 când, dis-de-dimineată, primim ordin de plecare. Se adună întreg Batalionul pe șosea, se dă raportul Comandantului de Batalion și pornim spre munții Dornei, spre Vest. Ridicăm noi munții, cu multă greutate numai prin păduri fără poteci și ajungem într-o poiană de unde pleca un drum spre Bilbor.

Primele lupte

Noi aveam misiunea să mergem la Toplița pentru a [o] lua, împreună cu alte batalioane. Toplița este un orașel pe valea Mureșului care era un punct de rezistență pentru unguri. Cu multă greutate mergem pe drumul din poiană către satul Bilbor; trecem a doua oară prin satul acesta și mergem spre NV către Bat. I pe care-l găsim mai înaintat de pe locul în care îl lăsasem. Ajungem la Bat. I pe la orele 1 p.m., poposim până pe la 3 p.m. după care plecăm spre Toplița care este la o depărtare de 25-30 km de Bilbor. Trecem prin niște locuri mocirloase și urcăm un munte pe cărări mici care dădeau în altele mai mari formate din trunchiuri de copaci tineri puși în curmeziș pe care alunecau trunchiurile de copaci groși către o fabrică de cherestea. Ne urcăm noi pe un astfel de drum și seara pe la ora 8:30 ajungem într-o poiană unde dormim noaptea, luând măsurile de siguranță și dis-de-dimineată, în 27 aug., continuăm drumul prin vârfurile munților, prin păduri din ale căror poieni se putea vedea în depărtare pe o mare vale, casele din orașelul Toplița.

Noi trebuia să înaintăm prin partea de E a orașelului și pentru aceasta trebuia să coborâm în vale prin pădure, de-a dreptul prin bălării. După ce înotăm noi prin astfel de locuri ajungem în vale după un drum de 4 ore de coborâre, la o cale ferată de vehicule ce serveau la transportul trunchiurilor de brazi la o fabrică de cherestea. În vale era răritură, prin unele locuri lipsea pădurea care fusese tăiată. Mergem noi pe linia ferată, în vale, către Toplița. Dar se auzeau dis de dimineată bubuiturile de tun din partea Topliței. Înaintăm prin partea de

Est ajungând la marginea unei păduri unde ne oprim. Dar aici puteau ajunge proiectilele, că la un moment dat aud venind un șrapnel care se sparge pe la vreo 500 m înălțime, așa că nu a avut efect. Acesta este primul proiectil auzit în această campanie. Stând așa la marginea pădurii, un camarad, subloc. Popovici Lupa Traian pune și face o cafea; pe timpul cât fierbea cafeaua vine iarăși un șrapnel care se sparge la aceeași înălțime și două gloanțe vin drept în ibricul cu cafea, îi sparge fundul și toată cafeaua curge în foc. Rămâne fără cafea iar noi facem haz de el. În scurt timp primim ordinul de înaintare în timp ce se auzeau tunurile, armele și mitralierele ca într-un iad. Plutonul 3, al meu, e dat ca susținere a Companiei de mitraliere. Astfel ne pregătim să intrăm în luptă. Pe când înaintam prin pădure cu scopul de ieși la marginea cealaltă, Compania VII iese din pădure și D-I căpitan Zăhărescu cade rănit la genunchi. Este transportat la Spitalul din Iași, dar a murit. Noi eram mai în urmă. Se înnopta. Când să ieșim și noi din pădure zgomotul a început să mai slăbească puțin, mai cu seamă focurile de artilerie. Ungurii încep să se retragă. Ieșim și noi din pădure și înaintăm prin lanurile de ovăz nesecerate încă și ajungem fără a lupta unde sunt aduși toți răniții noștri. Printre ei, D-I Căpitan Zăhărescu și camaradul subl. Grigoriu care până a doua zi a murit.

Tot atunci am aflat și de moartea căpitanului Gotcu Vasile, fostul meu comandant de companie, care condusese Bat. III în luptele de la Corbu și în aceasta de la Toplița¹⁶. La un moment dat se mărește foarte mult focul de arme făcând un zgomot teribil. Cu plutonul sunt trimis în acea direcție să recunosc poziția după care mă întorc, raportează comandantului de Companie care mă trimite la Post mic în acea direcție. Mă duc și instalez Postul mic la celălalt capăt al păduricii, de unde trimet santinelele îndoite și patrulele necesare. Stau astfel vr-o două ore când primesc ordin să mă retrag cu plutonul către Companie, cu care plecăm, întreg efectivul, dincolo de pădure spre Toplița. Focurile s-au împușinat de tot. Se aude câte unul [din când în când]. Mergem prin alte lanuri până la o grupă de copaci; se iau și aici măsurile de siguranță și stăm în acest loc până a doua zi (28/10-aug./sept.) când ne deplasăm apropiindu-ne și mai mult de Toplița.

În timpul nopții ungerii au părăsit orașelul și au dat foc la o fabrică de cherestea de la care s-aprinseseră și câteva case din apropiere. Cercul era roz și ne lumina calea în mersul nostru. Dar era o priveriște îngrozitoare; se auzeau gemetele răniților, focul ardea cu putere înroșind cerul. Stăm la acea grupă de copaci până în ziua următoare când intrăm în Toplița. În drumul spre orașel primim ordin să ne deplasăm în partea de nord a localității fără a pătrunde în ea și să ocupăm M. Călimănelul. Să se țină socoteală că-n această zi isprăvisem merindele; nu mai aveam absolut nimic. Ne îndreptăm spre acest munte și trecem pe lângă vr-o câteva case izolate ale Topliței. Vine ordin să poposim aici. Pe la casele acestea nu găsim decât niște mere și varză crudă. Așa că suntem nevoiți să ne hrănim cu de acestea. Nu mâncasem de la prânzul zilei anterioare când promisem câte o jumătate de conservă pe care am împărțit-o cu ordonanța mea. Stăm aici până sara când primim ordin să intrăm în Toplița unde sosise D-l. colonel comandant al Regimentului care era numit și comandant de Brigadă. Cantonăm la o casă unde găsim două găini și o scroafă cu purcei de ½ ani. Se taie găinile și porcii și se pregătește mâncare și friptură. Măncăm și ne odihnim. A doua zi mă duc și vizitez târgul. Aproape totul era călcat în picioare: cârciumi devastate, ceasornicărie cu nimic, o farmacie era plină cu medicamente vărsate. Vizitez o biserică calvină. Nu are icoane, nici altar doar cafas¹⁷. Odată întors vine și ordinul de plecare; spre N-E. Mergem pe potecile unei păduri, urcăm pe un munte, coborâm și pe când ne pregăteam de un nou urcuș suntem surprinși de artileria inamică. Se înnoptă. După o scurtă deplasare ne oprim în pădure și ne culcăm. Dormim liniștiți.

A doua zi, 30/12, continuăm drumul și ridicăm un munte mare ce face parte din munții Căliman. Mergem pe poteci înguste și împiedecate cu trunchiuri de copaci răsturnați. Era foarte obositor. Coborâm în altă vale de unde se auzeau focuri de artilerie apropiate. La un moment dat ne găsim între doi munți, calea este îngustă așa că mergem ca între doi pereți, împiedecați și de un părâiaș. Se înnoptează. Patrurile din fața noastră prind un unger care ne spune că în direcția NV ei au un P.M. Comandantul Batalionului se hotărăște să-l atace.

Dă ordin tocmai Companiei VIII, în care eram și care avea de comandant pe Locotenentul Tomida. Cu Batalionul nostru era și o secție de artilerie de munte al cărei comandant era un locotenent Șora, care știa puțin ungurește, fiindcă de locul lui natal era din Bistrița (Beszterce). Mergem și acesta, cu scopul de a-i înșela pe unguri. Se iau 2 plutoane: plutonul meu și plutonul 4 de înaintăm prin flanc; alături de mine era și lt. Șora.

Plut. 1 al subl. Țintilă înaintează prin față. Plut. 2, subl. Stoleru, rămâne rezervă în urmă de tot. La rezervă rămâne și lt. Tomida (Comand. Comp.). Plecarea spre acest P.M. a fost la ora 8:30 p.m. Mergem noi vr-o trei ore prin pădure printre pietre mari, târși (jneapâni), care ne încurcau și în fine, pe la 11:30-12 p.m. dăm de unguri. Se încinge un foc puternic. Mai trăgea și Subl. Țintilă foc de salve, așa că se părea că ne aflăm în iad. Focurile încetează. O parte din unguri fug, prindem doar 18, cu toții fuseseră 32. Găsim acolo câteva bucătării de campanie, pături și un cal alb, cu care se aduseseră bucătăriile de campanie. Acest cal era împușcat la pulpa piciorului stâng dinainte. Era slab și de durere a căzut jos. Luăm ce găsim și ne întoarcem spre plut. 2. Aici găsim numai pe subl. Stoleru cu câțiva soldați. D-l. lt. Tomida ștersese putina, fiind îngrozit de focurile trase de noi, a strigat să fugă toți înapoi crezând că suntem prinși de unguri. Dar camaradul Subl. Stoleru care a vrut să-și facă datoria n-a fugit, ci a stat cu câțiva oameni credincioși. Dl Locotenent a vârat groaza în acești oameni cu vorba și cu faptul că fugea de-i ajungeau călcăiele la ceafă, având noroc de lună că poate altfel cădea împiedicându-se. A ajuns la Batalion și a raportat că toată Compania e prinsă de unguri. Pe la orele două noaptea ajungem și noi Batalionul într-o poiană, unde dormea, și ne culcăm.

A doua zi, 31/13 Aug. continuăm marșul coborând un munte și urcând altul. Pe când eram aproape de un vârf, printr-o poiană, apare un aeroplan inamic chiar deasupra noastră și dă drumul la două bombe ce cad înapoia oamenilor noștri și rănește pe unul, la mână. Mergem noi în acea zi tot așa de greu pe alte cărări și tocmai seara ajungem la un alt orașel Göde Mesterhaze unde se împarte hrana la oameni, ne odihnim puțin după care pornim din

nou având misiunea de a ne întări pe Dealul Ulmului, aflat la NV de acest orașel. Însă cum ieșim din acest orașel spre partea indicată, ne odihnim noaptea la această ieșire.

A doua zi, 1/14 septembrie ne continuăm marșul spre Dealul Ulmului. Când ajungem începem organizarea săpând tranșee. Facem în acea zi măști¹⁸ individuale, apoi în celelalte zile până în data 4/17 sept. le transformăm în șanțuri de adăpost. Timpul a fost admirabil, foarte frumos.

Dar tocmai în dimineața zilei de 4/17 sept. se stârnește o ploaie, când primim ordin ca să înaintăm iarăși spre M. Călimani. Se formează serviciul de siguranță și astfel ne îndreptăm spre M. Călimani, ale cărui poale erau în apropiere. Apoi începem a urca. Drumul îl avem ca pe unde am mai trecut, cu cărări înguste, cu trunchiuri de copaci groși răsturnați care să ne împiedice trecerea. Mai era și ploaia acum. Pe la ora 3 p.m. ajungem aproape de vârf, pe o rariște unde creșteau doar brădeți și jneapăni.

Noi aveam misiunea să ocupăm vârful Rețiș¹⁹. Din răritura în care ne aflam, se putea vedea bine spre vârf. Era ocupat de inamic care se organizase așteptând atacul din partea Dornei. Asta s-a putut cunoaște după lucrările lor de fortificație care aveau fața spre Dorna. Și de astă dată era cu noi aceeași secție de tunari de munte care trag câteva focuri de tun și vedem deja cum ungurii încep să se retragă. Cu toate acestea înaintăm în linie de trăgători, cu grijă de a nu ne păcăli, iar noi să fim pregătiți. Înaintăm și ocupăm acest vârf aflat la o înălțime de aproape 2000 m. Batalionul nostru stă aici. Batalionul IV de la Regimentul 16 cu care ne-am întâlnit la înaintarea spre vârful Rețiș înaintează spre Poiana Rosii. Noi dormim peste noapte aici. Era rece de tot, fiindcă eram la o înălțime așa mare. Ploaia încetase, dar era negură. Peste noapte rece de tot.

În ziua următoare Compania VIII primește ordinul de a ocupa muntele Pietrosu (2102 m). Plecăm, coborâm o coastă și ajungem la poalele M Pietrosu. Panta era foarte repede. Începem urcarea pe la 2 p.m. Era ziua 5/18 sept. Muntele acesta nu are păduri, fiind la așa înălțime. Aproape de vârf sunt numai pietre mari peste care am trecut cu foarte mare greutate. Așa că suntem sus pe vârf când începe a se înnopta, cam pe la orele 6:30 p.m. Aici găsim tranșee

ungurești părăsite fără cea mai mică luptă. Dar era un vânt puternic și o temperatură scăzută de tot. Peste noapte viscol cu ger, așa că serviciul de siguranță a fost executat de toți fiindcă nimeni nu a putut dormi. Ba au și degerat 10 oameni din Companie.

A doua zi, 6/19 sept. ninge cu viscol și e ger mare. Ne organizăm mici adăposturi din pietre cu acoperiș din foaie de cort sub care intrăm pe brânci, înăuntru erau capul și trunchiul, afară picioarele. Era lipsă de lemne pentru a face focul. Așa am dus-o noi până în seara zilei de 7/20 sept. când suntem schimbați de două Companii din Batalionul I, care sosise tocmai atunci pe M. Călimani. În aceeași seară coborâm în vale și spre E, unde sunt niște adăposturi în care poate încăpea mai bine de o companie, din inițiativa Comandantului Companiei, același domn Tomida, pentru a mai juca niște cărți cu lt Șora.

În timpul nopții vine ordinul, de la Comandantul Batalionului aflat pe vârful Rețiș, de a părăsi adăpostul și să ne retragem spre dânsul pentru repaosul soldaților. Noaptea, pe la 3 a.m. (8/21 sept) plecăm de la aceste adăposturi spre vârful Rețiș unde ajungem dimineața pe la 6:00, după ce am parcurs 8-9 km de coaste de munți. Aici găsim un bordeiaș pentru 1-2 ofițeri și un mic adăpost pentru soldați. Noi eram patru ofițeri: Locot. Tomida, Comandantul Companiei și Subl. Țintilă Gh. plut. 1, Subl. Stoleru Nec. plut. 2; și eu, plut. 3. La plut. 4 era un Plutonier.

Comandantul Comp. dispune ca noi să facem de serviciu (ofițer de serviciu de zi, pe Companie). În ziua de 8/21 sept. face de serviciu Subl Țintilă care organizează cu plutonul d-lui paza spre N-E. Apoi plecăm spre târși (jnepeni) fiindcă pe vârf unde ne organizăm erau numai pietre, doar ici și colo pământ, pe care creșteau urzici. Acolo în târși, se tăie o vacă, pentru Companie. Era o zi foarte frumoasă cu soare, senin, se putea vedea de parte, departe peste munți și șesul Mureșului, spre Munții Făgărașului și Parângului. Ne uitam cu binocurile și-i vedeam albi de zăpadă. Ce priveliște! Spre NE se vedeau Pietrele roșii cu vr-o trei stânci mari. Se vedea bine valea Mureșului cu foarte multe sate.

În a doua zi 9/22 sept. este ofițer de zi Subl. Stoleru. După ce-l schimbă pe Subl Țintilă ne

ducem iar să vizităm locurile frumoase. Era iarăși o zi cu soare și senină. Acest camarad scump, era așa de impresionat de priveliște că zicea: „Dacă voi ajunge până după pace și vom lua Ardealul îmi voi cumpăra pământul acesta (în munții aceștia) o turmă de oi și fluierul”. Aceasta n-a spus-o ca glumă, ci cu toată seriozitatea.

În ziua următoare, 10/23 sept. sunt eu ofițer de serviciu. După ce schimb pe camaradul subl. Stoleru, se primesc de pe frontul de luptă câteva ștafete ce trebuiau trimise la divizie, care era instalată la Toplița. Eu fiind cu plutonul meu de serviciu, trimet din pluton doi oameni cu plicul. Dar plicuri tot curgeau cam din două în două ore așa că în acea zi am avut trimiși vr-o 12 oameni la Toplița. Vr-o patru au fost trimiși de D-l. Comandant de Batalion să prindă niște păstrăvi în vale, așa că din efectivul de 52 de oameni ce aveam, mai rămăsesem cam cu 38. Eu ar fi trebuit să fiu schimbat a doua zi, 11/24 sept., după dispozițiile date de Comand. Companiei. Oamenii trimiși la Toplița și la pești nu puteau să se întoarcă decât după două zile. Seara zilei de 10/23 se primește ordin ca a doua zi Compania să fie gata de plecare, însă să lase în acest loc un pluton cu-n ofițer care să formeze un post de corespondență. Cum oamenii plutonului meu erau împrăștiați, Comand. Comp. mă numește pe mine ca să rămân cu plutonul.

În ziua de 11/24 Compania pleacă cu Batalionul spre Pietrele Roșii, ca să primească ordin de la D-l. Colonel Kirițescu, Comandantul Grupului Pietrosu. Și primește ordin ca să se întoarcă spre NV, pe sub poalele de SV ale Pietrosului, spre Dealul Tihu-Rusca, cu misiunea de a respinge inamicul ce ocupase această poziție. Merge Batalionul nostru până în ziua de 12/25 sept. pe la ora 1 p.m. când întâlnește inamicul pe acea poziție și încep o luptă înverșunată ce ține până seara târziu de tot. Focul era puternic, și de artilerie și de mitralieră și de pușcă. În acea luptă, pe la orele 6, scumpul și iubitul camarad subl. N. Stoleru este izbit de un glonț drept în cap și rămâne mort pe loc. Sărmanul și-a împlinit visul că a rămas pe acele locuri ce le-a iubit atât de mult, dar ce e mai trist că Batalionul fiind respins a doua zi, corpul lui a rămas neîngropat. Sărmane, n-ai avut parte să ți se pună cinstitul corp în rândul muritorilor, a rămas să fie batjocorit

de aceia pe care îi urai atât de mult! Poate sufletul ți stă și va sta totdeauna în rândul eroilor și al dreptilor. Ți-ai împlinit visul!²⁰

A doua zi, 13/26 [septembrie], Batalionul nostru e respins iarăși după o luptă cumplită ce începuse de dimineață și ținuse până la ora 4 p.m. În acest timp treceau pe la Postul meu convoaie întregi de răniți printre care era și camaradul subl. Timofte, care m-a înduioșat foarte mult când l-am văzut rănit la mână stângă. Către sară și peste noapte tot Batalionul, în dezordine se adună tot la Postul meu de corespondență. A doua zi, 14 sept, iar am așteptat adunarea soldaților, odihnirea celor ajunși și pansarea și trimiterea răniților. Din Compania VIII s-a ales rănit și camaradul subl. Țintilă, la un deget, dar n-a plecat la spital vrând să-și facă datoria. Dar D-l. lt. Tomida, Comand. Comp. puțin a fost julit de un glonț de șrapnel și a și plecat la spital la Toplița de unde a fost trimis la Iași în țară. Soldații din această luptă care erau aproape mi-au povestit că de frica proiectilelor și a gloanțelor a pus ca zid de apărare vr-o patru soldați în fața lui, doi pe de lături și el stătea cu capul între picioarele altuia și dădea ordine în dreapta și stânga să înainteze; se cunoaște că avea curaj.

În ziua de 15/28 sept. Comand. Bat. primește ordin ca să mergem spre frontul din spre Pietrele Roșii. După ce se împarte hrană la soldați pleacă, plec și eu. Ajungem spre amiezi la un deal ce era bătut de artileria inamică. Stăm până seara și-l trecem pe întuneric. Ajungem la niște saivane (șuri) unde dormim în timpul nopții și rămânem și a doua zi când, spre seară primim ordin să schimbăm Bat. I care venise în această parte.

Dis de dimineață în 17/30 sept. mergem pe front și schimbăm Bat.I. Frontul pe care îl ocupă Bat. nostru și mai cu seamă cel al Comp. VIII era bătut strașnic de artileria inamică, adică ambele flancuri din față. Însă vremea era neguroasă așa că nu eram în pericol. După două zile suntem schimbați de Bat. I noi trecând la odihnă. După alte două zile îi schimbăm noi pe ei. În prima zi a schimbării, 21/4 sept./oct. negura se ridică și încep focurile de artilerie inamică. Locul meu era pe vârful poziției între jneapăni (târși), adânc de vr-o jumătate de metru, acoperit cu ramuri verzi de jneapăn. Unul din obuze cade aproape de micul meu adăpost

și din fericire nu mi s-a întâmplat nimic. Apoi a venit negura ca o perdea de ne desparte din vedere de artilerie. Mai stăm o zi în care este iarăși păclă. Apoi ne schimbă Bat. I iarăși, noi ne odihnim încă două zile. Vorba mergea așa, că [de fapt] lucrau soldații la bordeie.

În 25/8 sept./oct., pe la 4 p.m. Comand. Bat. primește ordinul de a pregăti Bat. de plecare. Dacă plecăm trebuia să o facem cu toții, și celelalte Batalioane. Încotro, nici noi nu știam. Deci plecăm la această oră spre vârful Rețițiș. Timpul era mizerabil. Ploua îngrozitor. Sub poalele Rețițișului ne odihnim peste noapte. A doua zi, 26/9, urcăm Vârful Rețițiș. Când eram pe vârf, primim ordin să ne întoarcem și să recuperăm poziția. De aici se instalează Serviciul de siguranță în marș cu Bat. II care dă [pune] înaintea Comp. VIII, iar Comand. Comp. trimite la înaintare Plutonul 3, deci cel care trebuia să ia contact primul cu inamicul eram eu. Vremea fiind tot neguroasă, inamicul n-a prins de veste de plecarea noastră, așa că ne-am întors fără să întâmpinăm nici cea mai mică piedică. Unitatea dinainte trebuia să ocupe poziția cea mai înaltă. Noi fiind înaintea am ocupat un vârf din M. Pietrosul.

A doua zi, 27/11 sept./oct suntem schimbați de pe poziție de o altă Comp. Către seară pe la ora 6 se primește ordin iarăși de la divizie să mergem spre Toplița. De data aceasta n-am plecat cu toții ci, spre o mai bună siguranță s-au lăsat două companii pe poziție până în ziua următoare când trebuia să ne urmeze. Plecând la data arătată mai sus, am înnoptat la poalele Rețițișului și a doua zi, 28/12 ne-am continuat drumul până la un canton de pe șoseaua Toplița-Borsec. Aici stăm peste noapte. Tot aici primim ordinul ca noi să formăm ariergarda întregii divizii. A 2-a zi, 21/13 sept ocupăm niște poziții pentru asigurarea scurgerii întregii divizii. Se continuă marșul, noi fiind ariergardă a diviziei. Urcăm spre Borsec. Ce frumusețe de munți! Ce zile călduroase, cu soare și senin!

Cât am stat prin M. Călimani numai prin zăpezi și noroi am călcat. Când i-am coborât am dat peste locuri uscate. Era mare deosebire între ofițerii de pe Călimani și cei de pe Valea Mureșului. Deosebirea se putea vedea și la soldați. Ungurul nu ne mai ajungea. Între astfel de frumuseți am mers până la Borsec unde

a rămas Regimentul 55 și s-a organizat acolo. Noi am mers în aceeași zi mai departe la Hollo (Corbu) unde am rămas foarte uimit de lungimea tranșeiilor de pe aceste dealuri. Mergem mai departe și după un drum foarte lung și obositor (căci acum am simțit eu pentru prima dată oboseala), ajungem la Tulgheș. Aici, într-o margine a orașelului ne odihnim până a doua zi, 30/14 sept./oct. când intrăm în oraș și cantonăm la o casă până pe la 3 p.m. când Bat. nostru este trimis să întărească pozițiile spre satul Putna adică la SSV de Tulgheș.

Continuarea orașului în această parte are numele de Nagherespatak după numele apei ce curge pe această vale. Comp. VIII ocupă o poziție spre V de Tulgheș pe un deal (munte) cu numele de Bâta Rotundă unde ne organizăm mai mult prin santinele, fiind pădure. Peste noapte stăm pe poziție. A doua zi, de dimineață auzim spre Borsec bubuituri de tunuri și focuri de pușcă de clocotea valea. Această a ținut mai până la amiază când vine un pluton dintr-o Comp. din Bat. III să ne schimbe de pe această poziție. Plecăm spre Comandamentul Bat. Pe valea Nagherespatakului, ce trebuie s-o trecem, ungurii băteau șoseaua cu artileria lor. Ne strecurăm fără să fim observați. În partea noastră s-au început numai focurile de artilerie. Noi ne-am strecurat printr-o văioagă fără a fi observați de artilerie. Comandantul de Batalion era pe linia Comp. V și primim ordin să intrăm în sat cu oamenii să ia mâncare. Peste noapte am dormit lângă șosea, gata pentru un eventual atac de noapte din partea ungurilor. Spre seară când soldații mâncau a venit o ghiulea care s-a spart în apropiere noi fiind loviți doar de pietre din pământ. Bat. trebuia să împiedice o înaintare a inamicului dinspre Valea Jidanului și anume dinspre satul Putna unde se semnalase sosirea lui. Comp. VII era pe malul stâng al șoselei, organizată cu fața la șosea; Comp. VI era pe dealul din partea dreaptă tot cu fața spre șosea; Comp. V era pe valea Nagherespatakului ocupând ambele maluri ale pâraiașului pregătită la un atac dinspre Ditró²¹.

A doua zi, 2/15 oct. încep focuri între partule. Pe la ora 9 a.m. inamicul începe atacul în partea Comp. VII, al cărei comandant cere ajutor. Din Comp. VIII, noi, care eram rezervă, fusese trimis un pluton cu o zi înainte la

Comp.II, unde se mai simte nevoie de unul. Atunci Comandantul Companiei VIII [a noastră], cu două plutoane, 3 și 4, ne îndreptăm spre Comp. VII spre a-i veni în ajutor. Noi ne aflăm pe partea dreaptă a șoselei. Cu multă greutate traversăm șoseaua și ne deplasăm prin pădure ajungând la o altă șosea care mergea spre E și care era bătută de Comp. VI. De aici începea un deal, spre S unde se organizase Comp. VII. Când am ajuns la șosea, Comp. VII era respinsă de pe deal până în vale, jos. Imediat am trecut șoseaua cu cele două plutoane, ne-am răspândit în lanț de trăgători și înaintăm cu restul din Comp. VII, noi pe flancul stâng. Mai văzusem foc de artilerie asociat cu unul de infanterie, dar ca acum, când clocotea valea, nu. Gândeam că mă aflam pentru prima dată în mijlocul focului. Mă credeam în fundul infernului, nu se mai auzea nici o comandă decât pocnete și vâjăituri de gloanțe și obuze. Când în dreapta, când în stânga, mai în apropiere, se auzea câte un vâleu de la vr'un soldat căzut rănit. În ploaia aceea de gloanțe înaintăm noi contraatacând și gonim un Batalion care venise contra unei Companii. Facem prizonieri atunci vr-o 35 soldați cu doi locotenenți și un sublocotenent, unguri. Ocupăm poziția după care căutăm să-i urmărim. Pe când coborâm de pe poziție se rupe legătura cu Comp. VII și flancul stâng care era format din Comp. VIII s-a îndepărtat prea mult făcând ocolire spre dreapta ca să-i învâluie pe unguri. Cei din Comp. VII neștiind cine suntem au început să tragă asupra companiei noastre. Ca prin minune am putut scăpa și eu.

Prin ruperea legăturii la un moment dat mă văd singur neavând în dreapta și-n stânga nici un soldat. O parte rămăsese la Comp. VII pe poziție, ceilalți se țineau de flancul stâng care se îndepărtase prea mult. Așa că eu am rămas singur. Merg eu așa, printre cioate de copaci tăiați și văd înaintea mea deodată un grup într-un mic adăpost. Deoparte și de alta erau niște brăduleți mici în care era o mitralieră. Se puteau vedea numai vr-o opt oameni. Unul din ei, cu barbă, îmi făcea semn cu mâna că se predau. Eu m'am gândit la o cursă și m'apropiu la vr-o 10-12 metri de ei, când zăresc la marginea adăpostului, la un capăt, un ungar ce întinde arma la mine și mă somează să las arma jos și să mă predau. Atunci eu m-am prefăcut că mai chem

și pe alții și mă retrag în dosul unei cioate de unde, prin salturi din cioată în cioată mă îndepărtez. Încep focurile asupra mea dar ca prin minune ajung la poziție și scap. De la prizonierii luați am aflat că acolo era un pluton pentru susținerea unei secții de mitraliere (două mitraliere). Se întoarce și camaradul Țintilă de la flancul stâng, cu oamenii rămași, care spune că cei din Comp. VII i-au omorât foarte mulți oameni. O greșeală ce s-a întâmplat prin multe alte locuri în acest război.

Organizăm apoi poziția pentru a putea respinge un eventual contraatac din partea ungarilor. Dar efectivul nostru era mic. Rămăsesem din două plutoane cu mai puțin de 60 de oameni; plut. meu, 3, mai avea 15-20 oameni, iar plut. 4, cam 40 de oameni. După ce am gonit batalionul unguresc s-a și început atacul pe partea dreaptă a șoselei, așa că cei goniți de noi trec și ei de cealaltă parte a șoselei. De pe la 3 p.m. până pe la ora 7 p.m. se tot auzeau focuri de pușcă și de mitralieră prin pădure. Rezultatul a fost cam slab deoarece Comp. VI a fost puțin respinsă. Pe poziția ocupată de noi bătea artileria ungarilor îngrozitor, până spre seară. Noaptea am dormit aici, pe poziție²².

A 2-a zi, în 3/17 oct., pe la ora 11 apare un pluton dintr-o Comp. a Reg. 55 ca să ne schimbe, din ordinul D-lui Maior Dragu care luase comanda acestui sector. Trebuia să stea aici acest pluton până când avea să fie atacat de vreo trupă inamică cu un efectiv mare. Noi mascăm retragerea, ne îndreptăm spre inamic și intrăm în pădure de unde ne întoarcem în vale. În urma noastră se auzea o mitralieră ce n-o știam dar pe care am descoperit-o odată cu retragerea noastră. Noaptea dormim la poalele acestui deal.

A II-a zi, 4/18 oct. trebuia să începem lucrarea tranșeiilor. În timpul nopții, plutonul care rămăsese în locul nostru s-a retras în vale. De dimineață aflăm despre aceasta când apare D-l Maior Dragu care inspecta sectorul și întreabă de situația de pe acest deal; i se spune că plutonul respectiv a părăsit poziția în timpul nopții. Auzind aceasta dă ordin Comandantului Comp. mele, VIII, subl. Țintilă să ocupe imediat poziția rămasă liberă. Atunci primesc eu ordin să merg acolo și să instalez santinele duble pe poziție și să trimet patrula înainte. Plec să execut ordinul și ajung înaintea pluto-

nului. Acolo găsesc o linie telefonică înșirată drept de-a lungul poziției. Pun doi soldați să rupă și unul să strângă firul, instalez trei posturi de santinele îndoite și trimet patrulele înainte, așa că din toți oamenii pe care îi aveam am rămas cu un caporal și un soldat. Pe caporal îl trimit să raporteze de ceea ce lucrasem, iar eu și ordonanța mă îndrept spre Plut. 4 care era așezat pe poziția Comp. VII perpendicular pe frontul luat de mine. N-am apucat să fac 15-20 de pași când aud în spate și la stânga focuri puternice de armă, santinelele retrăgându-se. A trebuit să mă retrag și eu până ce mă apropiu de Comand. Comp. care se ridică și el singur pe poziție. Mă opresc și-i raportează cele întâmplate.

Lăsăm să se răsuflă puțin soldații care erau de toți 12, un gornist și ordonanța. Ne hotărâm ca noiăștia care suntem, eu la flancul drept și Camaradul Țintilă la cel stâng, să respingem inamicul ce se așezase și ocupase vârful dealului. În strigăte de Ura!... Trăiască România Mare!... Nu vă temeți băieți, în stânga aveți două Companii și-n dreapta tot două..., camaradul Țintilă pune pe gornist să sune: „La atac!” și’ntr-un zgomot nemaipomenit mergem înainte fără a deschide foc decât la vederea inamicului. Înaintăm noi așa cam 100 de metri și fiindcă vedeam inamicul deschidem focul. Ungurii căutau să reziste, însă înfricoșați de zgomotul așa mare ce-l făceam cuăști oameni, se retrag lăsând câțiva morți și 5 răniți de-ai lor. Un sanitar de-al lor rănit a tras cu arma până când un sergent, Savin, a ajuns mergând în zigzag, la 5 pași, când acela a lăsat arma și s-a predat. Am ocupat așa pentru a doua oară acea poziție. Când am ajuns deasupra dealului se vedeau cum se coboară în dezordine la vale cam două plutoane, spre flancul stâng ca la două companii iar pe flancul drept tot cam ca două-trei plutoane. Se trag focuri de salvă asupra acestora. În timpul asta ne sosește de la Bat. din Reg. 55 al Maiorului Dragu o Companie în ajutor. Noi ocupasem deja întăriturile de pe deal. Imediat respectiva Comp. primește ordin să se retragă și se și retrage. Pe poziție rămâne doar un pluton, din Comp. VIII-a Reg. 56 Infanterie, Plut. 3, adică al meu, căci Plut. 4 cu care eram în acest loc era pe poziția cu fața la șosea, unde n-ajunseseră ungurii și deci nu intrase în atac.

Cu cei câțiva oameni pe care îi aveam organizăm poziția, contra unui eventual atac din partea inamicului. În acest timp primim în curând ordin să ne retragem, lăsând numai câteva santinele. Atunci, vrednicul camarad Țintilă în loc să execute ordinul, raportează că am face rău dacă am părăsi o poziție așa tactică; mai raportează și D-lui Colonel de Brigadă și al Reg. nostru că avem nevoie de ajutor, adăugând isprava noastră din această zi. D-l. Colonel îi răspunde felicitându-l, și că se vor lua măsuri, deci stăm astfel până seara și peste noapte. Către seară ne coborâm (doar Țintilă și eu) cu prizonierii pentru a-i trimite la Brigadă. Ne apucă noaptea în vale. Timpul era ploios și se făcuse mult noroiu.

Ne ridicăm și pornim prin întunericul ce se făcuse. Mergem noi, mai mult pe dibuite până la capul tranșeiilor Plut. 4. De aici căutăm să mergem de-a dreptul la poziția noastră. Ni se mai lumina puțin calea de rachetele aruncate în depărtare. La un moment dat cădem cu toții într-o groapă din care de-abia am putut să ieșim și să ne continuăm drumul. Începe a ninge. Era frig foarte tare. Acum era puțină lumină făcută de zăpadă. Ajungem la un copac răsturnat care avea trunchiul foarte gros. Ne-am așezat sub acest trunchiu, dar cum ninge încontinuu, iar zăpada se topea, umezeala ne gonea. După ce stăm aici vr-o câteva ceasuri plecăm mai departe spre poziție tot urcând. Tocmai în zorii zilei ajungem la locul dorit. Se lăsa negură așa că se putea face foc.

Astfel suntem ajunși în 5/19 oct. pe care o petrecem liniștit, tot pe poziție. În noaptea de 5 spre 6 suntem schimbați din ordinul unui colonel din Bat. III al Reg. 56, iar noi ne retragem spre satul Nagherespatak, unde vine și Comp. VII și VI din Bat. II spre a se reconstitui. Acum ne curățăm efectele și armele dar facem și o curățare corporală. Aici stăm până pe 13/27 oct. timp în care ne completăm efectivele cu oameni noi care înlocuiesc morții, dispăruții și răniții. În noaptea de 11/25 oct. s-a întărit focul patrulelor. Noi eram în cantonament de alarmă. La un semnal dat noi și plecăm pe linie crezând că inamicul vrea să ne atace. Încep și focuri de artilerie, o adevărată canonadă din cauza înmulțirii focurilor patrulelor. Într-un târziu se liniștesc lucrurile²³.

O nouă misiune

În ziua de 14/28 primim ordin să schimbăm Comp. X care se afla în dreapta șoselei și stăm acolo până în 17/30 oct. în care timp nu s-a întâmplat nimic, decât că ne-a plouat deajuns. Tot timpul este petrecut la lucrul tranșeielor începute de Comp. X. Auzisem că ne vor schimba rușii, de care lucru soldații erau nerăbdători. În ziua de 16/29 oct. apare primul căpitan rus ce vine însoțit de capii de plutoane pentru a recunoaște poziția, iar a doua zi pe la 1 p.m. sosește și Compania rusă care ia în primire poziția întărită de noi. Cu o deosebită solemnitate ne-am despărțit de ofițerii ruși, cu care am putut vorbi vr-o câteva ore prin interpreți.

Se adună tot Regimentul în satul Nagheres-patak de unde, tot în aceeași zi, pe la ora 5 p.m. pornim în marș cu direcția Piatra. Mergem până noaptea târziu și ajungem la Bicz unde cantonăm și dis de dimineață, pe la ora 5 a.m. plecăm mai departe trecând printre munții care ne înfățișează un tablou foarte frumos și dăm în valea Bistriței.

Aici ni se deschid alte locuri mult mai mărețe, înfrumusețate de cursul apei Bistrița. Trecem prin Hangu și alte câteva sate iar seara ajungem în satul Straja, unde cantonăm. A doua zi, 19/1 oct./noi., pe la ora 6 a.m. continuăm marșul spre direcția Piatra. După un marș forțat (era vorba ca să ne imbarce la ora 9:00) ajungem pe la ora 10 a.m. în gara nouă din orașul Piatra. Aici auzim că vom pleca spre București pentru paza orașului. Acesta era însă numai un zvon.

Stăm aici până în noaptea de 20-21 oct. când ne vine rândul la imbarcare și plecăm. Trecem prin Bacău-Focșani-Ploiești-Chitila. Aici stă trenul 3 ore. Se zvoni iarăși că ne întoarcem spre Predeal. Dar după cele 3 ore continuăm drumul spre București și anume spre gara Mogoșoaia unde debarcăm. Am ajuns aici în ziua de 22/4 oct./noi. De aici ne punem în marș spre suburbia Mărcuța, unde ni se aranjează cantonamentul. Compania noastră se instalează în satul Dobroești. Reședința Diviziei e în Pantelimon. Se procedează la curățenie, curățirea armelor și efectelor. Se fac băi la Spitalul Mărcuța.

În ziua de 26/8 oct. se face înmormântarea generalului Dragalina (care a murit de la o

rană la mână căpătată într-o luptă de pe valea Jiului), căruia îi dăm onorul²⁴. În ziua următoare se face rugăciune pentru pomenirea celor morți pentru patrie. Tot atunci se completează efectivul regimentului, fiind câte 232 oameni de fiecare Companie și 240 de fiecare Comp. cap de Batalion.

În zilele următoare facem instrucție. În seara de 31 oct. am făcut câteva teme tactice cu Comp. Aceste exerciții au ținut până pe la 12 noaptea. Pe la ora 2, în aceeași noapte primim ordin să fim gata de plecare la ora 5:30. Cum ne-a înștiințat ne pregătim și la ora indicată suntem gata de plecare.

Se adună întreg Bat. și la ora 6 pornim spre gara Mogoșoaia unde Bat. III era aproape gata de imbarcat. Pe la ora 8:30 a.m. când am început și noi a imbarca trăsurile, vine o escadrilă de 6 aeroplane nemțești care trec chiar deasupra noastră spre oraș unde aruncă bombe după care se întorc pe același drum aerian.

După ce au plecat ne continuăm imbarcarea și pe la ora 10 a.m. se sună plecarea. Unde? Nici noi nu știam. Trecem prin Chitila spre Pitești-Slatina-Craiova, apoi spre N, Filași și tot spre N. Atunci ne-am lămurit că mergem pe frontul de la Jiu. Debarcăm la stația Cărbunești, mai jos de Târgu Jiu. Situația pe acest front este foarte critică²⁵.

Pozițiile importante și râul Jiu îl ocupaseră nemții. Debarcarea s-a făcut în ziua de 2/15 noiembrie, la ora 3 p.m. Bat. III sosise cu jumătate de oră înaintea noastră și stătea în așteptarea celorlalte batalioane fără a avea vr'o știre despre inamic. Cum debarcăm și ne adunăm în sat, sosește vestea că inamicul se apropie de acest sat. Prima unitate trimisă în recunoaștere a fost Comp. VIII, adică a noastră. Înaintăm pe șoseaua Filași-Tg. Jiu. În dreapta era deal pe care se întindea o dumbrăvioară. Comandantul Comp. merge cu patrurile înainte, iar eu cu Comp. desfășurată străbat dumbrăvioara. La ieșire primim focuri de infanterie din dreapta. Fac față imediat dreapta și deschidem focul. Ajungem pe Comand. Comp., subl. Țintilă care ia comanda; se așează el în flancul drept care se găsea puțin în dumbrăvioară și eu la flancul stâng într-un luminiș. Înaintăm noi ăst fel până ce se întetesc focurile puternic și încep și focuri de artilerie. Un obuz cade la zece pași înapoi și dreapta mea. Nu mă rănește,

dar îmi [ia] auzul urechii drepte. Facem salturi și trecem uniți peste o gârlă cu apa limpede. Focurile se întesc. Cad răniți prin prejurul meu ca loviți de coasă. În fața mea mai aveam o mitralieră și o ciocănitore.

Se trimite după ajutor. Sosește o companie din Reg. 75 formată din dispensați care ajungând înapoia noastră, când ne vād încep a trage în noi. În starea aceasta, cuprinși din față și spate trimitem doi oameni de legătură în urmă spre a le face cunoscut că noi suntem. Dar ei auzind mitraliera inamică o iau la fugă înapoi și nu se opresc decât dincolo de satul Cărbunești. Se vedeau forțe numeroase ce se adunau pentru a ne ataca din față și flanc. Noi nu eram decât o companie cu efectivul deja redus. Forțați, ne retragem în dumbrăvioară la marginea șoselei unde se afla și un canton de șosea. Se înnopta. Sosește Comp. VII în ajutor care se așează cu fața spre N și E de unde se aștepta un atac pe timpul nopții. Pe la 12 în noapte vine Comand. Bat. nostru și ridică cele două companii; ne întoarcem în Cărbunești de unde luăm celelalte două companii și mergem de ocupăm satul Pojogeni.

Marșul acesta e făcut prin multe cotituri ale drumului și prin zăpadă deoarece ninsese până la ora 5 dimineața. Companiile II, VI și VII sunt trimise în sat să ocupe pozițiile dinspre E ale satului. Comp. VIII rămâne rezervă în sat. Pe la 11 a.m. nemții încep atacul. Satul era așezat pe un deal de unde se putea urmări lupta. Comp. noastre sunt respinse până aproape de marginea satului. Se vedea cum cad răniții și cum apăreau liniile de luptă ale nemților pe 3 linii. Aproape de sat ai noștri se hotărăsc să contraatace și înaintează. Îi resping pe nemți doar vr-o 200 de metri când apar alte linii de luptă, ai noștri fiind siliți să dea înapoi. Din sat tragem și noi focuri de salvă asupra artileriei ce șosea pe șosea începând a trage asupra noastră. Comand. Bat. dă ordin gornistului să sune retragerea dar din cauza multelor bubuituri, nu s-a auzit. Pe noi ne bătea îngrozitor artileria inamică. Merg Comand. Comp. să primească ordin de la Comand. Bat. pe care negăsindu-l nu s-a mai întors. Merg și eu acolo și cu toate că nu l-am găsit trimit un soldat la Comp. cu ordinul de a se retrage pe urma mea. Ne strecurăm prin niște grădini spre șoseaua care intra în pădure. Obuzele și șrapnelele cădeau

ca ploaia pe lângă noi, pe deasupra noastră. Un obuz a trecut pe lângă mine și din cauza presiunii (forței cu care venea) m-a culcat la pământ, el trecând înainte. Ne strecurăm prin pădure cu multă anevoie și ne îndreptăm spre satul Curteana, de unde trebuie să ne retragem spre Cărbunești. În drumul spre Curteana, ajungem pe Comand. Comp. Spre N de acest sat, în apărare, se găsea Reg. 45 Infanterie. Spunem despre cele petrecute unui Maior din acel Reg. Și ne continuăm drumul spre Cărbunești. Trecem prin satul Măcieșul de unde un locuitor ne arată o cărare pe unde am putea merge spre Cărbunești. Se înnopta. Mergem pe cărare asta mult de tot, până pe la ora 2 noaptea când dăm de un bordeiu al unui pădurar unde dormim până pe la ora 6 din ziua următoare (4/17 noi.) când ne continuăm drumul tot pe aceeași cărare până pe la 9:00 când dăm de o șosea de la Pesceana spre Socul. Continuăm drumul pe șosea spre Socul unde aflăm că gara Cărbunești a fost ocupată de nemți.

Să se țină socoteală că noi am pribegit și pribegeam spre căutarea Comandantului de Bat.. De la acest sat mergem spre gara Bărbătești pe unde trebuia să trecem apa Gilortului. Prin dreptul acestei gări găsim un divizion de artilerie care ocupase poziție fără a avea susținerea infanteriei. Ne ia Maiorul acestui divizion pentru a-i face susținerea necesară. Schimbă poziția spre satul Socul, unde ne întoarcem și noi. Spre seară artileria începe focul spre satul Cărbunești. Se încep și luptele în marginea satului Socul. Nemții chiar ocupaseră o parte din sat. La un moment dat vedem venind din vârful unui deal o Comp. ce nu se putea opri decât în vale, strigând îngroziți că-i gonesc nemții. La urmă sosește și locotenentul care-i adună și se întoarce imediat. Artileria se retrage în timpul acesta, la fel și Comp. noastră, înspre gară. Se înnoptase de-a binelea. Stăm la o casă din marginea satului, de unde Comand. Comp. află că Comandantul Bat. se află pe partea stângă a Gilortului. Pleacă imediat el cu oameni de legătură și găsește pe Comandantul Bat. în satul Jupânești. Îmi trimite un om de legătură pentru a mă conduce cu Comp. în locul unde se aflau. Aici nu găsesc decât rămășițe de companii din Bat. nostru. A doua zi (5/18 noi.) nemții au și început a se strecura pe după terasamentul căii ferate cu artilerie cu tot, cu scopul de a

nesurprinde în sat. Dar pe la 1 p.m. primim ordin să ne retragem spre satul Andrieșeni. Spre seară începe a ninge. Dormim în satul acesta până pe la 4 a. m. De cu seară primisem ordin de la Divizie ca la ora 4 trupa să fie gata de plecare pe la ora aceasta.

În timpul nopții, trupele nemțești înaintând ne rupseseră firele telefonice și nu mai aveam legătură cu divizia. Am așteptat noi până pe la 6:00 când col. Vrabie, Comand. Sectorului dă ordin de plecare spre valea Gilortului. Mergem și trecem peste un deal mare mai mult de-a dreptul și dăm în valea Gilortului. De aici, de pe deal vedeam convoaiele nemțești care se tot strecurau pe după calea ferată. A început artileria inamică să tragă în noi. Ne strecurăm noi pe lângă o șosea, trecem o gâră adâncă până la piept, podul fiind stricat. Toți cei călări fug înainte împreună cu Comand. Grupului și cel de Bat. Se întâmplă atunci că un proiectil de la inamic ia de pe cal un cavalerist, fără a atinge calul care fuge doar cu șeaua. Cavaleristul cade mort pe loc. Noi mășăluim mai departe, ridicăm un deal pe al cărui vârf mergem până ce dăm spre o vale în satul Turbura unde găsim pe Comand. Bat. de la care primim ordinul de a merge în ajutorul Bat. I. La marginea aceluia sat se afla biserica. Ușa era deschisă. Înăuntru câțiva bătrâni se rugau. Doi dintre ei erau în ușa și se uitau cu jale la ce era în satul lor. Mergem noi spre ocuparea poziției stabilite când nemții au început atacul. Curgeau proiectilele și gloanțele ca ploaia. Comp. noastră trebuia să susțină retragerea celorlalte trupe. Eu vroiam să aduc la cunoștința Comand. de Bat. să ne susțină și pe noi o altă unitate. Însă se îndepărtase prea mult. Lupta încetase. Ne retragem spre dealul *Icleanului* de unde ne ducem spre satul Stoiana.

Acolo se primește ordin prin telefon să stăm în acel sat. Cantonăm noaptea aici. Pe la 12 noaptea, se dă alarma și plecăm pe șoseaua ce merge spre Craiova. Comp. mea nu sosisese încă. Mergem până-n ziuă spre primul sat de pe șosea unde ne ajunge Comp. VIII care primește ordin de la Comand. Diviziei să continue drumul spre Craiova până la satul Florești, ocupând pozițiile dinspre V ale acestui sat apărându-l în caz de va fi atacat de nemți. Ajungem în sat spre seară, ocupăm poziții asigurând retragerea celorlalte trupe. Spre noapte

ne retragem și noi în sat. Toți ofițerii suntem chemați de Comand. de Divizie care ne spune că e ruptă legătura cu Div. I ce operase spre Orșova și că la ora 11 noaptea ne vom continua marșul spre Slatina. Ne retragem apoi în cantonamente. Apucăm să dormim cam trei sferturi de ceas și ne pregătim de plecare pe alte drumuri. Zăpada se topise de cu ziuă așa că era un glod (noroiu) îngrozitor, mai ales că trebuia să mergem pe drumuri de care sau peste arături. Mie mi se strică gheata piciorului stâng și rămâne în noroiu, iar eu cu un picior gol. D-l. Comand. de Bat. îmi dă calul d-lui. Merg călare până în apropierea unui sat unde stăm puțin. Profit de staționare și iau o opincă de la ordonanța mea. Merg așa toată noaptea și ziuă până pe la 3:30 p.m. când ne oprim la V de Balș, unde ne sosesc trupe noi în ajutor, iar noi cantonăm aici peste noapte.

A doua zi, 9/22 nov. primim ordin să întărim satul Cămpeni. Mășăluim către acolo. În mijlocul satului, pe un maidan, se adună Bat., se reorganizează, ofițeri fiind doar patru, cu Comand. Bat. Pe mine mă numește Comand. Comp. a V-a. Mergem apoi spre pozițiile ce le avem de ocupat. Aici găsim un Bat. din Reg. 15 Războieni în care era un vechi coleg și prieten bun, camaradul Ureche Aurelian, absolvent al Școlii Comerciale din Iași. Către seară ne retragem spre primul canton la V de Balș. A doua zi, 10/23 noi. Comand. Bat. nostru primește ordinul de a ne retrage spre Balș, oprindu-ne la podul ce trece peste Olteț, unde vom primi alt ordin.

Pornim la drum imediat. Artileria ne ajunge din urmă și chiar trece podul unde ne oprisem. Plecăm și noi după ce Comand. Bat. primește ordinul ca Bat nostru să formeze flancgarda diviziei. Ne îndreptăm spre primul sat la N-E de Balș. Pe câmp, așa cum mergeam sosește un aeroplan inamic înarmat cu mitralieră. Era la o înălțime mică, poate vr-o 600 de metri așa că l-am întâmpinat cu salve. El ne-a răspuns cu mitraliera omorând un bătrân și o fată din satul din apropiere. Ne continuăm drumul prin sat, drum care se întâlnea cu șoseaua. Mergem spre coloana care era pe șoseaua principală.

La întretărirea drumului satului cu șoseaua se găsea o moară cu hambare cu ovăz. Din acest loc se împart ordine de la Comanda Diviziei; noi rămânem să apărăm șoseaua care

merge prin sat spre moară, dar și pe aceea care merge de aici, de la moară, spre Balș pentru a asigura astfel retragerea întregii Divizii către Slatina. De pe un deal, dinspre Piatra Olt începe focul artileriei noastre de munte instalată în ajutorul nostru, tot pentru a asigura retragerea Div. După o oră de la începerea focului artileriei noastre începe și artileria inamică să bată șoseaua cu obuze. În acest moment sosește Comand. Bat. meu care mă trimite să vorbesc cu Div. la telefonul care se instalase în moară, că părăsim șoseaua deoarece s-a scurs întreaga Divizie. Când am început a vorbi atunci pleca și Div. din locul unde se instalase. Eu am adus la cunoștință situația, dar neprimind răspuns am plecat.

În timpul acesta, Companiile noastre începuseră a se retrage pe șosea. Artileria nemțească bătea zdravăn șoseaua cu tunuri de calibru mare. Locul de scurgere era tot șoseaua ce era bătută de artilerie. Mă hotărâsc să trec prin focul ei. Când ajung la punctul care era bătut mai tare, dau o fugă prin acest foc, dincolo de zona bătută. Când am trecut de această zonă deodată sosea un proiectil de 305. Eu mă apăr aruncându-mă în șanțul șoselei, în care era apă până mai sus de genunchi. O bucată din schijă vine și mă rănește în fesa stângă oprindu-se în os, fără a-l fractura. În acel moment vroiam să-mi dau seama dacă e fractură sau nu. Les cum pot din apa șanțului și fac un pas, doi, și apoi cad. Sunt mulțumit sufletește că am putut să-mi fac și eu până aici datoria către patrie, dar neliniștit că nu mă puteam mișca, coloanele noastre se îndepărtaseră iar cele nemțești se apropiiau. Câțiva soldați din Comp. V la care tocmai fusesem numit Comand., vin de mă ridică. Împreună cu serg. Crețu, tot din Comp V mă duc într-o casă unde mă pansează. Împrovizează ei o targă dintr-o foaie de cort, mă așează pe ea și mergem astfel să ajungem coloana noastră, după cum era dorința mea. Eu îmi dau centura unui soldat, arma sergentului, ceilalți iau targa pe umăr. Trecem de un deal, ajungem la o pădure. Nemții erau aproape de noi. Atunci apucăm și noi pe o altă alee prin pădure, ducând spre răsărit. Mergem noi mult pe această alee, până dăm de câmp arabil. De parte spre răsărit se vedeau câteva case, iar spre N-E vedeam ariergarda coloanelor noastre care se apropiiau de Slatina. Atunci mi-am

pierdut orice speranță că până ce voi ajunge eu, podul peste Olt [nu] va fi aruncat în aer. Ne îndreptăm spre acele case. Era gara Piatra Olt. Se înnopta. Ajungem noi la o casă din gară unde dormim peste noapte. Vai de acel somn, din acea noapte, pe care l-am dormit eu! Adormeam câte puțin și mă trezeam în strigăte de Doctore! Mă visam în spitale și când colo dormeam pe o dușumea goală de scândură care a doua zi era plină de sângele scurs de la rana mea.

În dimineața de 12/25 nov. cei patru soldați mă iau pe aceeași targă și mă duc la o casă unde gospodina era în sat. Intrăm și mă culcăm în pat. Peste noapte însă, nemții trecuseră înaintea noastră. Fără a ne ști nemții stăm până a doua zi, 13/26 noiembrie. În timpul acesta mi se pregătește, de către acești soldați, mâncare dintr-o găină găsită. Poftă de mâncare nu aveam deloc. Dar aveam o sete teribilă. Ei mi-au adus puțin vin cu apă, din care am băut. Eram într-o stare de somnolență. Nu mai aveam puteri deloc. Din cauza durerilor care mi-au istovit orice forță, peste noapte am dormit ca injectat cu morfină.

Rănit și prizonier în propria țară

În ziua de 13/25 nov. apar în gară patrulă nemțești. Pe la 9:00, apare în odaia mea un ofițer neamț cu revolverul întins spre mine. Eu îi spun: „*Ich bin verwundet*”. Îmi cere arma, îi spun că am dat-o ordonanței care a fugit. Îi ia pe cei 4 soldați, pe mine lăsându-mă singur. Către seară sosește o trăsură (ambulanță) nemțească. Sunt ridicat și dus în satul Piatra Olt, unde ajungem târziu seara. În școala satului se amenajase o infirmerie, unde sunt pansat. Apoi mă transportă la o casă unde mă lasă pe niște paie. Rămân pe paie în această casă fără nici un ajutor, până pe 16/29 noiembrie. În tot acest timp venea câte un neamț rănit demi aducea câte un păhăruț cu cafea fără zahăr și o feliuță de pâine, care ar veni a 20-a parte dintr-o pâine ca a noastră. N-am mai fost pansat nici o dată cât am stat în acea casă. Pansamentul era plin, se putea stoarce de puroiu. În ziua aceea, 16/29 noi. tot cu o ambulanță nemțească sunt dus la spital în Slatina.

Am trecut Oltul pe un pod de vase, de unde se putea vedea podul de fier dărâmat de ai noștri. Aici, în spital sosește și un camarad,

Ioan Balan (stânga, pe targă) la spitalul din Pitești

Ioan Balan (față-stânga) tot la spitalul din Pitești

subl. Filipescu Marin care ieșise din spitalul românesc și voind să ajungă în satul lui din jud. Olt a fost prins de nemți. El voise anume să-și ia logodnica și să o scape de puhoii nemțesc. Când a ajuns la vr-o 3 km de sat prima patrulă nemțească l-a prins și fiind pansat la mâna unde era rănit a fost trimis la spital, unde sosisem și eu în aceeași zi. Aici mai stau nepansat două zile. Serviciul medical nu se organizase și mai apoi, aproape trei săptămâni s-a tot schimbat foarte des, cu mari intervale de la plecarea unui doctor și până la sosirea următorului. Din cei 5 medici care s-au perindat, austrieci, ungurești, ultimul, un neamț, mi-a scos bucata de schijă din picior la 9 Dec. 1916 după dureri cumplite. Aici, în spital am căpătat și o *otită* (boală de ureche), din cauza curentului din cameră.

În această stare mă aflam în seara zilei de 7/20 Dec. când a venit un neamț la noi spunându-ne ca a doua zi, la ora 8:00 să fim gata de plecare. Am întrebat unde ne duc și ne-a răspuns că la Hermannstadt (Sibiu). A doua zi, 8/21 Dec sosesc 100 de care cu boi rechiziționate de nemți din satele învecinate, cu care ne transportă la gara orașului Slatina. Ne urcă în vagon românesc și pe la ora 12 a.m. plecăm. Mergem până seara, fără a ști unde ne oprim. La ora 6 p.m. trenul se oprește și ne dau jos. Era întuneric și rece. Eu credeam că am ajuns la Râmnicu Vâlcea. Când întreb un soldat român prizonier care trecea pe acolo din întâmplare, aflu că suntem la Pitești. Asta îmi umple sufletul de bucurie văzând că nu ne-au expatriat. Cum puteam să părăsesc eu scumpa mea țară? Pe targă sunt dat jos din tren, sunt trecut într-un automobil sanitar și mă transportă la spitalul „Crucea Roșie-Teatru” de unde apoi, pe targă, la „Crucea Roșie-Liceul Brătianu”. Aici am găsit numai români. Îmi părea că intru într-o nouă viață. De unde până acum eram bucuros să fiu dus la o casă unde să-mi aștept moartea și să fiu îngropat ca lumea, acum mi se deschide gândul la alte idei. Ba a doua zi, 9/22 Dec. văd sosind Doamne și Domnișoare de la Crucea Roșie. Mirat de surpriza făcută de nemți, întreb ce e cu acest spital (fiindcă eu credeam că nemții au transformat totul) și mi se spune că nemții au respectat spitalul și l-au lăsat mai departe Crucii Roșii Române. În acest timp rana supurase îngrozitor. Aveam un pansament gros plin cu puroiu. Mi s-a schimbat pansamentul și încet, până pe la Crăciun rana-mi mergea în bine.

Eu credeam că prin Ianuarie să fiu vindecat, dar vindecarea nu era definitivă, rana tot supurând. Pe la 21 martie, când începusem să merg aproape fără cârje, Dl. doctor Isăcescu îmi spune că trebuie să-mi facă o incizie până la os de unde să-mi scoată niște oscioare care făceau ca rana să nu se închidă. Am fost operat pe 31 martie, când m-a adormit cu clorură de etil, care m-a amețit doar eu simțind cele petrecute. Acum mi s-a scos un oscior. Celălalt mi l-a scos pe 27 aprilie, un doctor neamț, profesor de chirurgie la Berlin. Dar tot controlându-mă zilnic, îmi spune că fiind și o fistulă mă va mai opera. Pe 2 Maiu îmi face o operație de mare însemnătate în care timp mă adoarme complet. Operația a constatat în largirea inciziei de mai înainte și astuparea ei cu grăsime și carne luate dintr-o parte sănătoasă a corpului. După această operație mi-a mers foarte bine, chiar la 20 de zile m-am și putut da jos din pat, ajutat bineînțeles de cârje. La 3 zile de la operație m-am fotografiat pe targă. De la data de când am pus piciorul în pământ, 10/23 Maiu și până la 9 iulie 1917 a fost o perioadă din cele mai frumoase ale zilelor petrecute în spital. Puteam să mă plimb prin grădinița de brazi aflată în fața liceului. Ba acea grădiniță îmi poate trezi multe amintiri plăcute. Așa luam masa de multe ori acolo, jucam poker, table, șah, mâncam înghețată făcută de D-l. Marincu, etc. Foarte bine ne-a mers până la 26/9 iunie 1917 când primim ordin de la germani ca imediat să fim gata de plecare în lagărul care se afla la Slatina. Ne pregătim noi cei 3 numiți; eu, Lt. Popescu Gr. Ion și subl. Mateiu Const. Și seara la ora 10 suntem luați de o trăsură și duși la gară. Cu o oră mai înainte de a pleca de la spital, toți cei 5 ofițeri și cu doctorandul Banciu am făcut un angajament ca în prima zi ce cade Sf. Constantin și Elena de după încheierea păcii să ne întâlnim la D-l. căpitan Apostolescu la Iași.

Până la acea dată eu nu știam ce va să zică *prizonier*, chiar în seara acestei zile văzând mulțimea curioasă îngrămădindu-se spre noi, mi-am luat adio de la frumoasa viață, aproape liberă, începutul, pentru mine, a unei noi vieți cu totul deosebită de cea de dinainte. În tren aveam santinela nemțească ce ne păzea să nu fugim. Cum să fugim? Lt. Popescu amputat la un picior, subl. Matei, abia mergea, eu, la fel?

Ioan Balan în timpul recuperării

La Slatina nu găsim nici o trăsură-n gară. Nu avea cine ne duce bagajul. Găsim cu multă greutate doi țărani din care unul era învățător într-un sat din jud. Olt. Mergem noi până la lagăr, ce exista la Regimentul 3 obuziere. Aici ni se deschide calea spre o îngrozitoare mizerie. Intrăm într-un pavilion cu ofițeri ruși; aici patru coloane de paturi goale, numai scânduri. Era pe la 3:30 spre ziuă. Ne lasă aici să dormim până a doua zi. Dar ce, am putut dormi, măcar un minut? Nu! Ne-am așezat pe bagaje și am stat așa până s-a luminat, când apare un căpitan român, prizonier, dintr-o altă cameră și ne descrie viața mizerabilă de aici. Mâncare se dă de două ori pe zi, adică la amiază un fel de bucate, jumătate de pâine și 50 de gr. de mă-măligă. Din acestea trebuie păstrat și pentru seară. Ne-a mai povestit cum a încercat să fugă la ai noștri, dar a fost prins. Vin apoi și ceilalți ofițeri, în număr de 10, care își dau și ei cu părerea asupra traiului de aici. Pe la ora 10:00 vine doctorul neamț la „lazaretul” lagărului care era în apropiere. Noi cei trei abia veniți, ne prezentăm la doctor. Ne spune să rămânem în lazaret, unde găsim doi sublocotenenți, pe Enculescu Romeo, inginer agronom, amputat la piciorul drept, mai jos de genunchi, și pe Bădilă Ioan, învățător rănit la mâna stângă. Traiul în acest lazaret era mult mai bun ca acela din lagăr. Aveam ca mâncare dimineața ceai cu lapte, la prânz două-trei feluri în care predomina salata de castraveți. Timpul îl petreceam cu cititul cărților, cu deprinderi de franceză, iar ca variație, poker. Și această viață bunișoară nu ținu mult timp căci în ziua de 8/21 iulie primim ordin să plecăm în Germania.

În lagăr german

În dimineața acelei zile, sosește garda care ne conduce la gară. La ora 7:10 a.m. trenul pleacă spre Piatra Olt trecând pe la stația Ioan Kalinderu. Trecem apoi spre Rm. Vâlcea pentru a ieși din țară prin Turnul Roș, trecând prin stațiile Arcești, Strejești, Drăgășani, Halta Orelești, Ionești, Băbeni, Govora, Râureni, Râmnicu Vâlcea, Jiblea-Călimănești, Turnu, Căinei, Cornet, Râul Vadului care e ultima stație românească. Am trecut prin locuri cu adevărat pitorești, mai ales dealurile Drăgășanilor acoperite cu vii, ca o pânză de verdeață. Adevărata regiune muntoasă începe de la Rm. Vâlcea. La

ora 3:30 p.m. trecem granița. Prima stație ungară e *Roter Turnu*, de unde mai mergem câteva stații până la Sibiu (Hermannstadt) unde ne dăm jos și luăm o cafea cu lapte la Restaurantul gării pe care plătim 0,8 lei.

Întregul defileu ai Căinenilor prezintă niște pozițiuni puternic întărite, pe unde n-ar fi intrat nici un picior de neamț, dacă nu ne-ar fi rupt frontul prin altă parte. În acest defileu am trecut 4 tuneluri lungi. Prin primul am făcut 3 minute cu trenul personal. La Sibiu schimbăm trenul și tot în aceeași seară pe la ora 9 plecăm mai departe. În ziua următoare, 9/22 iulie ne găsim în gara *Alvincz* de jos, sat românesc de unde cumpărăm $\frac{3}{4}$ litru de lapte pe care dăm două coroane. De aici, mai departe, spre *Arad*. După ce trecem Mureșul dăm de gara *Pischi* unde facem un repaus mai mare. Pe la 6:30 trecem prin *Deva* când se înnoptează. A doua zi, pe la 6:00 a.m., suntem în Arad unde luăm câte o cafea la Restaurant; cafeaua cu lapte și două felii de zahăr, 0,7 lei iar 3 pișcoturi, o coroană. Am văzut câmpurile cu cereale și am observat că pe aici erau inferioare celor de pe valea Oltului, din patria noastră. Mergem din nou și pe la ora 2:30 ajungem la *Békéscsaba*, unde luăm o masă foarte simplă care costă 6,4 coroane. De aici înaintăm spre Buda Pesta, trecem Tisa. Până la Tisa, pe valea Mureșului am avut o impresie foarte frumoasă cu locuri cu soluri bogate și productive. Porumbul foarte frumos, secerișul pe terminate, cai frumoși, șoselele și linia ferată plantate cu arbori.

Imediat ce trecem Tisa dăm de gara *Szolnok* care e bogată în linii ferate. Stăm aici până în ziua ce urmează, Marți, 11/24 iulie. Mergem pe malul stâng al Dunării, spre N într-o privesc frumousă. Pe Dunăre bărci, vaporase, etc. Ogoarele de pe malul stâng sunt bogate cu cereale. Pe la ora 11 p.m. ajungem la *Pressburg* prima stație în Austria. Joi, 13/26 iulie, ne găsim în *Raasdorf*. Pe la 12 a.m. trecem Dunărea și ajungem imediat la *Wiena*. De la Sibiu până aici am mers cu un tren de marfă însă cu vagoane de clasa III. Așa au vrut să ne trateze ungurii. Austrieii însă ne oferă vagon de cl. II-a și ne leagă la un tren personal. La 7:10 seara plecăm din *Wiena* și la 7:15, trecem Dunărea.

Vineri, 14/27 dimineața, ajungem la *Oderberg* unde ne schimbă la un tren de marfă. Aceasta e prima gară din Germania. La amiază ajungem

în gara *Kandrzin* la al cărui restaurant luăm masa ceva mai ieftină ca'n alte părți și a constat din: o cafea cu lapte, 1 bere, pâine cu brânză, toate, 2 coroane. La ora 3 p.m. ajungem la *Oppeln*. Pe aici nu se vede decât ogor cu porumb care este foarte prost. Spre seară ajungem la *Samsdorf* unde am luat altă masă care a constat din 1 bere, pâine cu unt și brânză și care a costat 1,4 mărci. Aici se schimbă garda care ne-a condus până aici. Rămâne un doctor rus și un farmacist român, iar ceilalți 13 români, la ora 7:30, conduși de o gardă mai simplă și un ofițer, mergem spre *Stralsund*²⁶. Ne întoarcem spre *Oppeln* de unde luăm drumul spre *Breslau-Berlin-Stralsund*, trecem prin gara *Brieg*, cam pe la 10:15 seara și la 12 noaptea prin *Breslau*. Sâmbătă 15/28 iulie 1917 ajungem, pe la ora 5:30 la gara *Sommerfeld*, cu un aspect drăguț, cu un peron frumos. Se văd fete, nemțoaice, îmbrăcate bărbătește, făcând serviciul la tren. De aici întâlnim sate care par niște târgușoare din mijlocul cărora se ridică vreo 10-11 coșuri de fabrici. De la *Lansdorf* ne găsim în tren de persoane cl. II-a. Trecem *Oderul* pe care se văd șleपुरi, bărci. Pe la ora 7:30 ajungem la *Franckfurt pe Oder* care are un aspect întunecat, casele simple, puțin drăguțe. La 9:30 ajungem la *Berlin*. Ne-a făcut aceeași impresie ca și Viena: clădiri înalte, afumate din cauza multului fum al multelor fabrici. Clădirile au 8-9 etaje. În goana trenului am putut zări câteva străzi aglomerate, dar frumușele. Trecem peste *Spree* care are apa neagră din cauza unsoarelor multor mașini ce se scurg aici. Trecem așa vr-o 3 gări secundare până la a cincea unde trebuie să coborâm. Parcurgem cam 1 km până la o altă gară. Aici luăm masa ce a constat din 2 beri, 2 pești fără pâine și a costat 4 mărci și de unde m-am sculat tot flămând. Pe la 2:00 plecăm spre *Stralsund*. Pe la ora 4:00 ajungem la *Prenzlau* de unde începe a se vedea marea. La ora 7:00 ajungem la *Stralsund*. De aici, în jumătate de oră cu un pod umblător ajungem în insula *Dänholm* și la ora 8:00 luăm prima masă din lagăr care consta dintr-un *terciu*. Ne cuprinse o mare oboseală după atâta drum. Ne culcăm imediat. A doua zi, ne trezim pe la ora 8:00. Ni se aduce cafea, o bem, după care ieșim în curte la apel.

Clădirile lagărului sunt niște cazărmi ale artileriei de cetate, fiindcă această insulă are

forturi, e întărită. Aici suntem opriți în carantină unde vom sta 20-30 de zile ca apoi să trecem în lagărul mare. Aici în carantină întâlnim mai mulți ofițeri ruși. Auzim că sunt vr-o 10 ofițeri închiși, tot în partea aceasta a insulei, pentru că fugiseră dintr-un lagăr austriac. Ne interesăm să vedem cine-s. Ne trimitem numele și primim și noi. Aici găsesc pe vechiul meu prieten Emil Buzincu, coleg din școlile primare și liceu. Îl înștiințez prin ce împrejurare am căzut prizonier. A doua zi am răspunsul, fiindcă nu puteam comunica decât prin ștafete trimise pe furiș. Îmi răspunde să-l ajut, pe cât e posibil, cu ceva. I-am trimis cămăși, ciorapi, ismene și puțin zahăr, pe ziua de mâine mai multe, deoarece îmi scrie că e lipsit de mijloace. Măncarea în acest lagăr lasă foarte mult de dorit. Totuși e puțin mai bine ca la Slatina, la lagăr; avem pat cu cearșafuri albe, curate, dulap. Avem dimineața cafea, la prânz două-trei feluri de bucate, seara un fel. Aceste feluri de bucate constau din: mazăre fiartă în apă, amestecată cu ghindă rășnită, alta: sfeclă tăiată și fiartă. Pâine: 180 g./zi. Într-un cuvânt trăim într-o mizerie foarte mare în ce privește hrana. Pâinea se cumpără și ea de la cantină, dar cu bani. Banii aici sunt schimbați în fise. În fine trăim cu speranța că va da Dumnezeu să fie odată și odată bine. Ce o fi, o fi!

Marti 18/31 Iulie: În timpul nopții o ploaie mare, torențială, însoțită de manifestații electrice puternice. Dimineața senin cu înădușeală. Vremea apoi înnoirată. Ne-am plimbat prin curte împreună cu camaradul Găvănescu, subl. de rezervă, tot învățator. Mai târziu am scris 4 c.p. 1) acasă, a doua D-nei Segărceanu, 3) Caseti și 4) tatălui lui Caseti. La prânz am mâncat o supă de mazăre, un fel de ghiveci și pește prăjit cu o pâinișoară de 60 g. Măncare mai bunișoară ca altă dată. După masă jucăm remi, eu cu camarazii Matei și Vlădescu. Matei a plătit două sticle cu sifon. Pe la 4 p.m. ni s-au împărțit pesmeți de la Crucea Roșie Franceză (secția română)²⁷. Ne-au dat câte 25 de pesmeți. La masa de seară am mâncat foarte bine având mai multă pâine. Avem mare noroc de ajutorul acesta, căci numai cu mâncarea de la lagăr ne-ar fi fost foarte greu. Seara am jucat 66 cu camaradul Vlădescu Octavian, din 19 Art. După care, mulțumind lui Dumnezeu că am trecut cu bine și ziua aceasta m'am culcat.

Miercuri 19/1 iulie 1917: m-am sculat la ora 8:15, am luat cafeaua cu o bucatică de zahăr din economia făcută la Spitalul din Pitești. La ora 9:00 ne strângem cu toții în curtea cazarmii unde ni se face apelul. După aceasta citesc cartea *Regele Lear*. Pe la 10:30 a.m. mă pansează un doctor rus, fiindcă rana începe să supureze iar. La amiază am mâncat foarte bine: supă, chiftele cu sos, cartofi cu 3 pituște și 3 pesmeți, ca niciodată în acest lagăr. După masă continui să citesc cartea pe care am început-o dimineață.

Joi 20/2 iulie 1917: Ne convingem că traiul de aici e mai bunșor de cum ne așteptam. Și ar fi și mai bun dacă aș avea bani. Îmbunătățirea este adusă de Crucea Roșie din Franța.

Vineri 21/3 iulie 1917: ne așteptăm din zi în zi să trecem în lagărul mare. Sara am avut puține dureri de cap.

Sâmbătă 22/4 iulie: Ni se spusese de Miercuri, 19 că peste 4 zile vom afla o mare bucurie. Pe ziua de azi ne așteptam la ceva, dar în loc de bucurie ne vine vestea că au căzut Cernăuții în mâna nemților. Nici s-a putut o mai mare lovitură ca aceasta, pentru noi românii. Ne este amenințată și Moldova, săraca noastră Țară! A fost îngrozitor de mutilată, acum vor să o șinece. Dezastrul acesta e cauzat de Ruși, în care n-am avut și nici nu am nici o încredere. Parcă văd mâine, poimâine că frontul e pe Nistru. Să dea Dumnezeu să nu fie așa! Dar ce o fi, o fi! Și ca o culme de îngâmfare a nemților arborează un ștergar alb cu crucea de fier și marca națională a imperiului german și aceasta dis-de-diminează. Acest steag nu se arborează decât la căderea orașelor mari în mâinile lor. Ei sunt siguri că vor ieși învingători. Se poate, fiindcă le e moralul ridicat. Să dea Dumnezeu să fie cum vrem noi! Pe la ora 10:30 a.m. mi-a pansat rana care îmi supurează mai tare dar nu am dureri. Mă mângâi că e o supurație superficială.

Duminică 23/5 iulie 1917: Același aranjament de trai. La ora 2 p.m. trecem în lagărul mare. Sunt repartizat la cazarma 4, odaia nr. 30. Suntem 8 ofițeri români în odaie. Această odaie e cât se poate de joasă, cam întunecată, despărțită la mijloc de-a curmezișul printr-un perete cu două deschizături, dintre una e ocupată de un dulap. Fiecare avem patul nostru, scaunul nostru, dulapul nostru. Pereții cam murdari, mai mult roși. Am fost pe la 4 p.m.

la o ședință literară foarte interesantă. Aceste ședințe se țin în fiecare Duminică p.m. Masa o luăm în anumită sală de mâncare.

Luni 24/6 iulie: La ora 10:30 m-am prezentat la medicul lagărului, care mă examinează și spre marea mea mâhnire văd și simt că vâră sonda-n rană până la os. Atâta mi-a trebuit să văd. N-ar fi pericol mare, dar ce e de făcut în țară streină și săracă în medicamente și hrană? Ce o vrea Dumnezeu! Pe la ora 3:30 p.m. întâlnesc pe Bularda, învățătorul din Jigălia, care îmi spune că și bietul Costică Mircea a murit. Bietul Costică, n-a avut parte să-și vadă copilașul ce s-a născut la câteva zile după plecarea sa în concentrare, după care a urmat mobilizarea. Fie-ți țărâna ușoară!

Marti 25/7 iulie: Azi nu mi-a fost tocmai bine. De după-masa de la amiază am avut dureri de cap și tuse, cred că am fost cam răcit. Azi a mai fost un concurs de Foot.Ball între români și ruși. Rușii au reușit. Spre seară m-am simțit mai bine.

Miercuri 26/8 iulie: M'am sculat într'o oboseală nemaipomenită. Am fost la Doctor care mi-a pansat rana doar.

Joi 27/9 iulie: Am o tuse foarte mare; e însoțită de flegmă. La Doctor m-a consultat cu de-amănuntul iar pe urmă mi-a dat un tub de chinină din care să iau una dimineața și una seara.

Întoarcerea spre țară

Sâmbătă 2/15 Iunie 1918 ora 8 p.m. În fine ni s-a anunțat plecarea mult așteptată: Vom pleca în 2 serii:

I – ofițerii de rezervă din Muntenia la 5/18 Iunie a.c. și

II – ofițerii activi toți și cei de rezervă din Moldova la 8/21 Iunie 1918.

Eu sunt în ultima serie. Cu cât m-apropiu de ziua plecării cu atât devin mai nerăbdător. Parcă n-aș mai ști altceva decât că vreau să plec. Mare și bun e Dzeu că ne-aduce și sfânta zi, zi mare când să vedem pământul țării noastre, a mult doritei noastre patrii și să îmbrățișăm cu drag pe cei pe care i-am părăsit de atâta timp fără voia noastră²⁸.

Vineri 8/21 Iunie 1918

E ora 1 p.m. Suntem plecați spre scumpa și iubita noastră patrie. Plecarea ne-a fost

anunțată de o săptămână. Azi a sosit cea mult dorită și scumpă zi pe care credeam că nu o vom mai vedea. Așteptarea noastră n-a adus un rezultat rău, căci iat-o că a sosit. Azi ne-am sculat la ora 3. Până la ora 6 când am plecat din lagăr am preparat plecarea. La ora 7,30 a.m. am plecat cu trenul special din gara Helmstedt. La ora 11 a.m. am fost la Magdeburg. La această oră sunt în stația Rossau. La Magdeburg ni s-a dat câte o felie de pâine cu o bucată de wurst. Tot drumul am observat că trenul mergea foarte încet; aceasta nu e numai din cauza nerăbdării mele, ci și a punerii prea multor vagoane de marfă.

Am fost foarte ghinionist în ceiace privește repartizarea făcută ori de neamț, ori de un camarad. La sosirea în lagăr am fost repartizat într-o baracă de scânduri; acum avem și câteva vagoane de cl III. Repartizarea a fost făcută de un camarad. Acest camarad m-a așezat destul de bine. M-a dat la un vagon de cl III. Aceasta n-ar fi din ură, dar pentru protejarea camarazilor activi, fiind și d-lui activ. Tot așa s-a procedat și în lagăre, când era vorba să se facă înscriere pentru a se face ceva. Bunăoară așa a fost cu croitorul. Ce să faci, așa-și face românul datoria când i se încredințează ceva pentru a servi colectivității. Împărțește ce e bun pe simpatii și după alegere.

Mă duc în România. Mă duc acasă. Oare îmi închipuie cineva ce se poate petrece în sufletul meu în aceste momente? Nu-mi pot face decât iluzii de cele ce voi găsi acasă. Le văd când în bine, când în rău, dar cu mai multă speranță în bine.

Nici nu se găsesc cuvinte frumoase, în întregul vocabular, care să exprime sentimental acesta de bucurie, plăcere, cum vrei să-l numești. Las aceasta în sama altora. Am trecut prin Witenberg, Annaburg, Falkenberg și pe la ora 7,30 prin Doberlug-Kirchhain, unde am luat masa de sară, ce a constat din o supă de macaroane, o cafea și o felie de pâine unsă cu un fel de brânză și cu o bucată de salam. La 5 minute după masă am plecat spre...România. Pe la ora 10 p.m. am fost la Cottbus, un nod de căi ferate. Prin această regiune a Germaniei sămănăturile sunt foarte slabe din cauza pământului prea slab (dar poate și din alte cauze). Ovăzul abea a dat din pământ și a și dat în spic.

Sâmbătă 9/22 Iunie 1918

În urma unui somn foarte obositor m-am trezit pe la ora 3,30 a.m. – am fost în gara Sagan. Acum suntem pe drumul spre Breslau. În Breslau ajungem pe la 12 amiază. Trecem spre Brockau unde luăm masa care a constat din o supă de orez și ½ pâine.

De aici ne întorcem spre Breslau unde găsim pe camarazii din teritoriul ocupat, de la lagărul Breesen, ne unim cu trenul lor formând astfel un tren special al nostru. Din Breslau plecăm pe la ora 3,45 spre Oderberg, trecem prin Brieg și Oppeln, Kandrzin, localități pe unde am trecut în drumul de la Slatina spre Stralsund. Pe la ora 7,30 am trecut prin Ratibor spre Oderberg.

La Oderberg am ajuns pe la ora 9,00. Aici am luat masa la un restaurant, masă care a consta din varză cu carne și o felie foarte mică și subțire de pâine. Între Annaberg și Oderberg e granița între Germania și Austria (peste care am trecut pe la ora 8,55). În timpul nopții am mers până la Teplicz, la N de Budapesta, la jumătate de cale între Oderberg și Budapesta.

Azi, Duminică, 10/23 Iunie 1918, la ora 6,50, am ajuns la Lipotvaros, unde am luat cafeaua. De aici ne-am îndreptat spre Budapesta, trecând prin gări de mică însemnătate. La Parkany-Nana am luat masa de amiază. Ni s-a servit: o supă de carne, varză cu carne și o prăjitură. În drum spre Budapesta am mers pe malul stâng al Dunării, din localitatea unde am luat masa și până la Vacz, la N de Buda Pesta. Pe aceste locuri se desfășoară înaintea ochiului niște peisagii nespuse de frumoase. Se observă către malul drept culmi de munți înalți, îmbrăcați în păduri, iar în vârf câte un vechiu castel feudal, despre care lumea dimprejurul lui și mai departe chiar știu multe legende. De jur împrejurul acestui castel se găsesc niște prăpăstii îngrozitoare pe unde n-ar putea trece picior de om.

Pe aici dăm de o viață ce se aseamănă mult cu cea românească. Sunt aceleași plante ca și la noi. Porumbul (pe care nu-l văzusem de un an) abia acum îl văd aici și chiar foarte frumos. Casele sunt albe, aproape ca și cele de pe la noi. În Germania sunt numai de cărămidă roșie și înnegrite de fum, zidite într-un stil barbar. Aici încep să ni se desfășoare frumusețile naturii, ca și în scumpa noastră patrie. În Germania

nu vedeai decât coșuri de fabrici și fum. Chiar dacă treci printr-o pădure ea nu pare așa de frumoasă ca acolo unde natura a semănat-o; pare artificială fiindcă-i pusă cu mâna omului. De aci-nainte voiu trăi cu adevărat în mijlocul naturii.

Pe la ora 6 p.m. am trecut pe la marginea BudaPestei spre Seghedin. Am trecut Tisa în timpul nopții, așa că în dimineața zilei de Luni, 11/24 Iunie am fost la Valkani, mai jos de Seghedin, spre Temișoara. De la Temișoara am luat-o spre Orșova, trecând pe la Lugoj, Karansebeș, Slatina, spre Mehadia.

Drumul ne-a fost pe valea Hațegului, care era nespus de frumoasă, prin felul cum natura a împodobit-o. În unele locuri te crezi într-o mare galbenă, nesfârșită. La Timeș Slatina am întâlnit un copil român de vr-o 13 ani, al cărui tată a murit în război, iar mama a murit acasă. Pe el îl cheamă Damaschin (numele). Are o soră mai mare. Vorbea românește foarte clar. Deși mic era neficios; se vedea în el un spirit destul de inteligent, după cum sunt toți românii de acolo. Acest copil e luat de un neamț ca argat și spunea că nu știe cât îl plătește. Învață numai carte ungurească. Nu știe să scrie și să citească românește. Când dascălul maghiar prinde un român cu o carte românească i-o ia și o aruncă în foc. A fost la popa din sat care i-a dat o carte românească pe care învață singur. Așa acum a început a deprinde ceva. Micuțul se vedea că era prigonit de toți și fără sprijin, chiar după glăsciorul lui și hainele rupte. A rămas în același loc, cu ochii către noi până l-am pierdut și noi din vedere. Păzea vacile unui neamț.

Mergem de la Timeș Slatina spre Mehadia. Nici nu-și poate închipui mintea omenească cum ar putea să descrie aceste locuri mai frumoase: căderi de ape, munți înalți, stânci, prăpăstii, ape curgătoare, șosele pe malul apei, calea ferată pe malul apei îți dau un tablou fermecător. Aș dori să nu se mai termine frumusețea acestor locuri și să nu se facă noapte repede. Cred că și acești barbari iubesc aceste locuri fiindcă au ținut mult să le apere. Au brăzdat cu tranșeele aceste locuri atât de fermecătoare. Sunt frumoase și-ar dori și ei să le aibă. Dar noi ce să mai zicem, care avem tot dreptul de a le avea? Și le vom avea.

Pe la ora 8,30 p.m. am străbătut 2 tuneluri ce se află între Timeș Slatina și Teregova, spre Mehadia. În timpul nopții am trecut granița în România.

Acasă

A doua zi, marți 12/25 Iunie 1918 mă găsesc pe la ora 4^{1/2} în Craiova. Mergem mai departe, spre Slatina, Pitești, etc.....Mărășești.

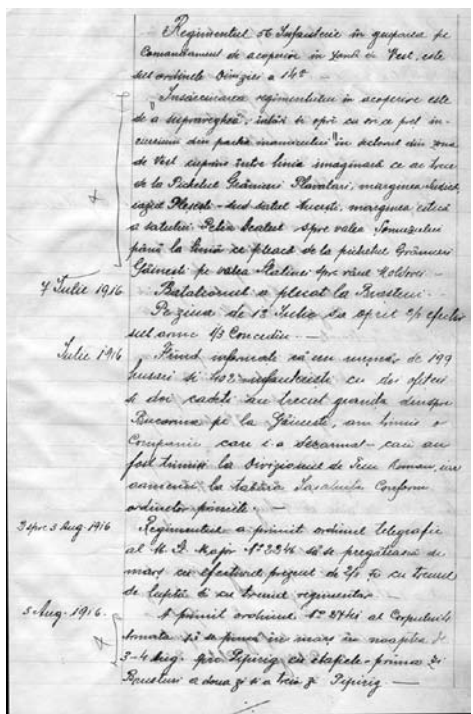
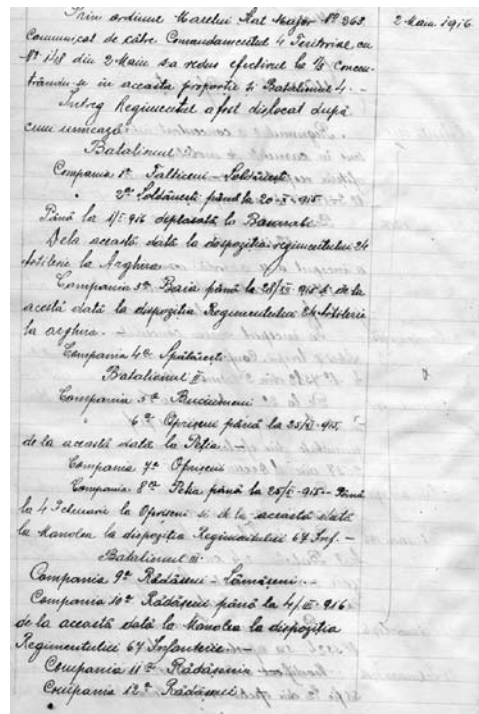
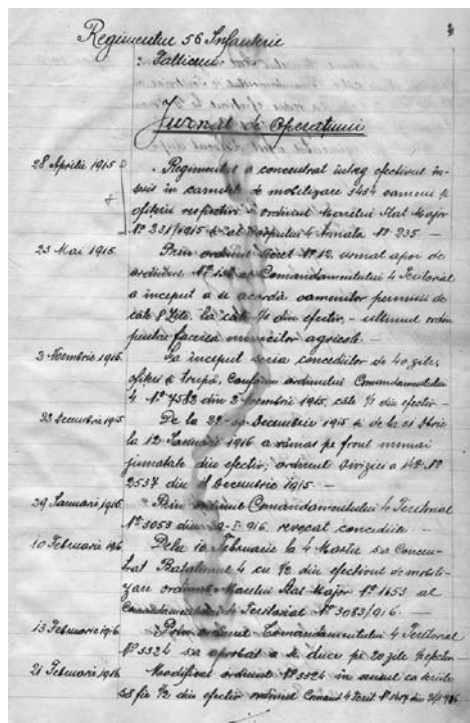
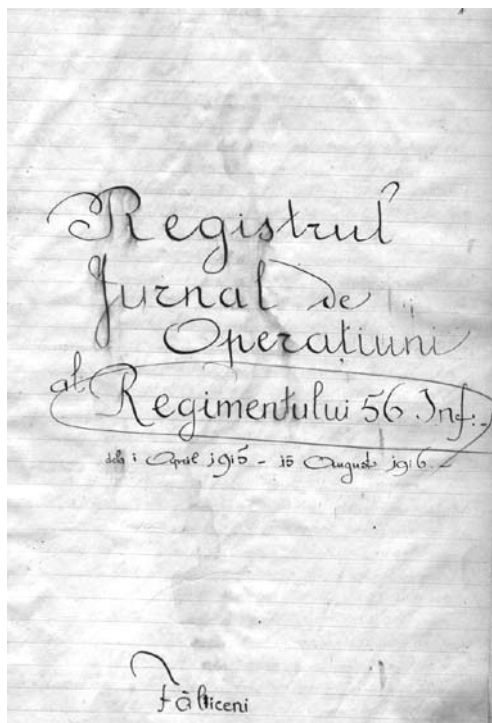
.....

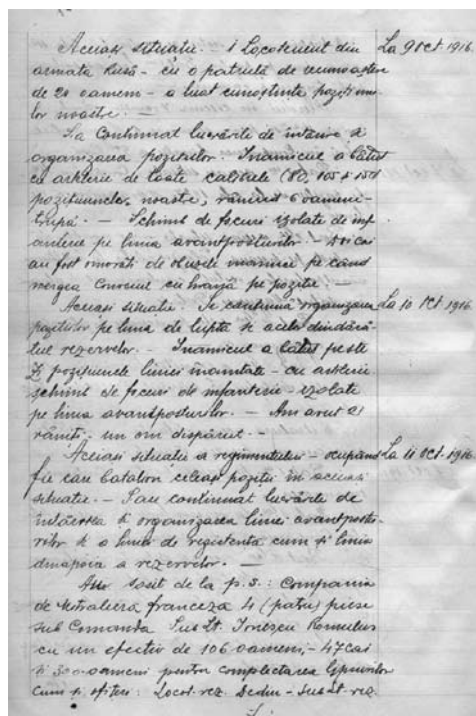
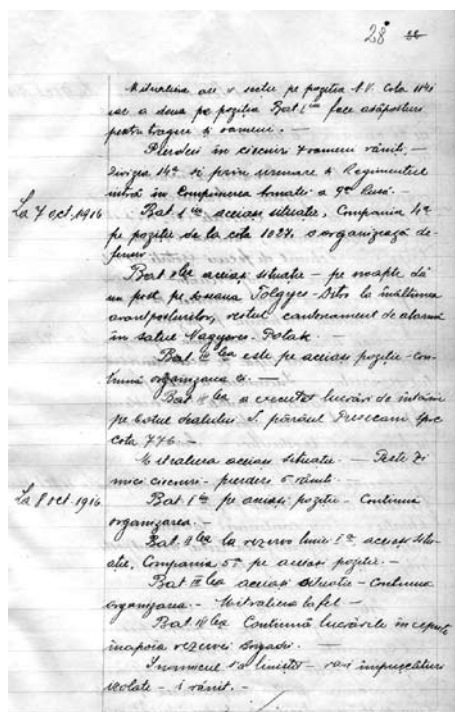
Miercuri 13/26 Iunie 1918

S-a făcut ziuă la Buzeu. La Mărășești am ajuns pe la ora 3 p.m. Întârzierea s-a făcut prin sedere prea multă prin celelalte gări. Ajungând la Mărășești am văzut dezastrul făcut de sălbatecul inamic, ce cred că-l vom avea cât vom trăi. La Mărășești ni s-a spus să ne prezentăm într-un timp scurt la Diviziile noastre. Și cum aveam mult bagaj, pe C.F.R. nu era așa mare siguranță, m-am hotărât ca să mă duc întâi cu ele acasă și apoi să mă întorc la Divizie. La aceasta a mai contribuit și dorul de a vedea pe cei mult doriți despre a căror sănătate am aflat după aproape 2 ani, azi la Mărășești, de la vechiul meu amic, Giurgea Constantin.

A doua zi, 14/27 Iunie 1916, am fost în Iași. Nici nu știu pe unde am trecut, plin de nerăbdare de a ajunge acasă. Pe la ora 12 ziua plecam din Iași spre Gara Banca, acasă. În vagonul unde eram am cunoscut pe D-șoara Romanescu, de loc din Craiova, o fată plăcută la fizic și suflet, inteligentă, din familie foarte bună. S-a dat jos la Crasna, pentru a merge spre Huși. La ora 4 p.m. am ajuns cu ajutorul lui D-zeu în Gara Banca. Aici îi vine d-lui Rășcanu o trăsură, în care mă suiu și eu, plecăm spre Stoești. Caut aici o căruță, dar nu găsesc. Chem pe tata la telefon să-mi iasă înainte și plec. La ieșirea din Jigălia zăresc căruța noastră și pe tata. Față de părul lui negru, cum l-am lăsat, acum îl găsesc cu barba aproape peste tot albă. Acele momente de întâlnire nici nu se pot descrie în tot farmecul lor. Acasă găsesc pe mama care începe a plânge de bucurie că m-a văzut. Apoi scumpele mele surori. Pe Mitrița o găsesc măritată cu un cântăreț și caporal de jandarmi, un băiat bun la suflet și inteligent. Cum am petrecut acele momente împreună, ele au fost de nedescris de frumoase, nici nu știu când a trecut timpul, că văz ceasul trecut de 11 (*noaptea n.r.*).

**Registrul Jurnal de Operațiuni al Regimentului 56 Infanterie acoperind
perioada aprilie 1915 – august 1916**

A II-a zi, Vineri 15/28 Iunie 1918, plec spre Regiment, care se găsește în calea mea, mergând spre Divizie. Plec de acasă la ora 11 a.m., spre Stoești, unde tatăl meu trebuia să-mi ia bagajele ce rămăseseră cu o zi mai înainte la Râșcanu. Întârziind prea mult la Râșcanu, trenul a plecat cu 2 minute înainte de a ajunge eu la gară. Cu prima ocazie – un tren de marfă – plec la Bârlad, de unde la ora 3 a.m. a doua zi să iau acceleratul spre Iași.

A II-a zi, sâmbătă 16/29 Iunie 1918, pe la ora 8 a.m. am fost în Iași. Tren nu am decât la ora 9 seară. La ora 12⁴⁰ plec spre Pașcani cu un tren de etapă. Care are direcția Mărășești. La Pașcani ajung la ora 3⁴⁵ p.m. Aștept trenul de seară la ora 10¹² p.m. Ajung la Fălticeni a II-a zi la ora 5⁴⁵ a.m. Mă prezint pe la ora 9 a.m. la Regiment. De aici mă trimite la Divizie, la Bacău, unde plec sara. În timpul drumului am fost plouat foarte tare din cauza lipsei de geamuri la vagoane. La Divizie, a II-a zi îmi dă un ordin în scris către Regiment și mă întorc la Fălticeni, unde mă demobilizează. Spre sara plec spre casă, astfel cu Campania terminată viu pe la Iași, pe la Ministerul de Război, pentru a-mi regulariza solda. Primesc 1360 lei

(jumătate din ceiace mi se cuvenea) rămânând ca restul să-l primesc după sosirea conturilor de la lagăre. Acasă am ajuns în ziua de 20 Iunie 1918, pe care zi am fost demobilizat.

NOTE

¹ Stephane Audoin-Rouzeau, Annette Becker, *Războiul redescoperit*, Editura Corint, București, 2014.

² Din numeroasa producție de acest gen, cităm, între altele: Mihai I Butescu, *Vânătorii Reginei Elisabeta. Memoriile unui ofițer din garda regală*, ediție îngrijită, prefață, note și indice de comandor (r) Gheorghe Vartic, Editura Militară, București, 2012; Ana Greceanu, *Între două patrii. Însemnări 1911-1920*, traducere de Radu Greceanu, Eugenia Greceanu, Dumitru Roman, cuvânt înainte, note și comentarii de Dumitru Roman, Editura Vremea, București, 2013; General Gheorghe Garoescu, *Jurnal de front, vise de iubire 14 august 1916-28 septembrie 1918*, ediție stabilită, studiu introductiv și note de Marian Moșneagu, Editura Militară, București, 2017; Alexandru Madgearu, *Note din războiul de reîntregire a neamului*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Alexandru Madgearu, Editura Militară, București, 2017 etc.

³ *Ghidul Arhivelor Militare Române*, coordonator: general maior conf. dr. Mihai Chiriță, Editura Centrului Tehnic editorial al Armatei, București, 2010, p. p. 336.

⁴ *Anuarul armatei române pe anul 1916* (cuprinzând mutațiile ofițerilor până la 1 Iulie 1916, inclusiv), Tipografia „Universală”, București, 1916, p. 254.

⁵ *România în Războiul Mondial 1916-1919*, volumul I, Monitorul Oficial și Imprimeria Statului, Imprimeria Națională, București, 1934, anexa, nr. 17, p. 7.

⁶ *Ghidul Arhivelor Militare Române...*, p. 336.

⁷ Arhivele Militare Naționale Române, Registrul – Jurnal de operațiuni al Regimentului 56 pe perioadele 1 aprilie 1915-15 august 1916 ; 15 august 1916-11 februarie 1917, p. 6.

⁸ General G.A. Dabija, *Armata română în Războiul Mondial (1916-1919)*, volumul II, Editura I.G. Hertz, București, 1936, p.263 ; *România în Războiul Mondial 1916-1919*, volumul I,..., p.185-186.

⁹ Detalii în *România în Războiul Mondial 1916-1919*, volumul I,... p.354-365.

¹⁰ General G.A. Dabija, *op. cit.*, p.295.

¹¹ *Ibidem*, p. 319.

¹² Potrivit Registrului Jurnal de operații, Regimentul 56 infanterie a concentrat, la 25 aprilie 1915, întregul efectiv înscris în carnetele de mobilizare de 3434 de oameni. Ulterior, militarii au fost lăsați la vatră, prin concedii de 40 de zile, astfel că la sfârșitul anului 1915 se mai găseau concentrați doar jumătate din efectiv.

¹³ Bătălia de la Baia dintre armata moldoveană, condusă de Ștefan cel Mare (1457-1504) și cea a regatului ungar, condusă de regele Matei Corvin (1458-1490) a avut loc în noaptea de 14/15 decembrie 1467. Izvoarele istorice menționează o mare victorie a lui Ștefan cel Mare, regele ungar fiind rănit în confruntare (Detalii în Șerban Papacostea, *Ștefan cel Mare, domn al Moldovei (1457-1504)*, București, 2003, p. 21-37; General Radu Rosetti, *Istoria artei militare a românilor până la mijlocul veacului al XVII-lea*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Petre Otu, Editura Corint, București, 2003, p.145-146, 159-164; Petre Otu (coordonator), *100 de mari bătălii ale românilor*, Editura Orizonturi, București, 2010, p.97-101.)

¹⁴ Registrul-jurnal de operații precizează că batalionul a cucerit satul Bilbor, având doi morți și 6 răniți, printre care un sublocotenent Elevescu, doi caporali și trei soldați (Arhivele Militare Naționale Române, Registrul – Jurnal de operațiuni al Regimentului 56 pe perioadele 1 aprilie 1915 – 15 august 1916; 15 august 1916 – 11 februarie 1917, p. 8).

¹⁵ Registrul-jurnal precizează că acest eveniment a avut loc la 19 august/1 septembrie 1916, fiind vorba de un pluton (*Ibidem*, p.10-11).

¹⁶ Pierderile unității în aceste lupte au fost: doi morți (Căpitan Vasile Gotcu și sublocotenent Nicolae Grigoraș), doi ofițeri răniți (căpitan Dionisie Zaharescu și sublocotenent rezervă Muraru), 9 soldați morți și 49 răniți (*Ibidem*, p. 12).

¹⁷ Cafas = balconul pentru orgă în biserica calvină.

¹⁸ Adăpost individual.

¹⁹ Atacul împotriva celor două companii de jandarmi unguri s-a desfășurat începând cu ora 17.30, fiind purtat de Compania 8 din care făcea parte și plutonul 3, comandat de sublocotenentul Balan. Inamicul s-a retras spre vârful Pietrosu, fiind capturați doi prizonieri (*Ibidem* p. 15).

²⁰ În confruntarea dură de pe muntele Pietrosu, Batalionul 2 a avut pierderi însemnate: 40 de morți, 100 de răniți și 64 de dispăruți (*Ibidem*, p.20).

²¹ Denumirea maghiară a satului Ditrău din jud. Harghita.

²² În aceste ciocniri, regimentul a avut 6 morți, 38 de răniți dintre care un ofițer, 14 dispăruți (*Ibidem*, p.26).

²³ La 11/24 octombrie 1916, regimentul primește întăriri o companie de mitraliere, cu un efectiv de 106 oameni și 300 de militari pentru completarea lipsurilor (*Ibidem*, p. 28).

²⁴ Ioan Dragalina (16 decembrie 1860 – 24 octombrie 1916), general; ofițer format în armata austro-ungară din care demisionează în anul 1887. A trecut Carpații și s-a înrolat în armata română, unde a avansat până la gradul de general, obținut la 23 noiembrie 1915. La începutul războiului a comandat Divizia 1 infanterie, apoi, la 11 octombrie 1916, a fost investit comandant al Armatei 1, în locul generalului Ioan Culcer. Rănit în defileul Jiului, a decedat la București, la Palatul Cotroceni, unde se înființase un spital pentru răniți, aflat sub coordonarea reginei Maria (Virgil Alexandru Dragalina, *Viața tatălui meu Generalul Ioan Dragalina*, prefață Dumitru Roman, Editura Militară, București, 2009). Personalitatea generalului Dragalina a fost evocată și de N. Iorga. „Generalul care a apărut cu mintea lui de cugetător, cu energia lui de soldat și cu caldă lui inimă de bănățean, Oltenia nu mai este [...] Dar mine, continua istoricul, când Banatul lui părintesc va fi carne din trupul României biruitoare, când colo departe-n Carasenbeș va flutura steagul supt care el și-a vărsat sângele, vom ridica pe locul unde el a fost dăruit neamului o statuie de bronz întru pomenirea curatei figuri de erou care se ascunde acum vederilor noastre” (N.Iorga, *Oameni cari au fost*, vol. 1-2, ediție critică, note și comentarii de Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu, studiu introductiv de Valeriu Râpeanu, București, 2009, p. 554).

²⁵ În defileul Jiului au avut loc, în toamna anului 1916, două bătălii de amploare. Prima confruntare s-a desfășurat între 10/23 – 16/29 octombrie 1916. Valea Jiului era apărată de Divizia 11 infanterie, inamicul constituind în vederea cuceririi trecătorii Surduc (Lainici) grupul Kneussl, compus din diviziile 11 infanterie germană, 6 cavalerie germană, și 301 infanterie austro-ungare. El a încercat, profitând de spațiile largi din fâșia de apărare a Diviziei 11 infanterie largă de 63 de kilometri, o manevră dublu învăluitoare. Acțiunile au început în ziua de 10/23 octombrie, adversarul având câștig de cauză. Succesul obținut de inamic a creat o situație foarte periculoasă, fapt ce a impus măsuri deosebite la nivelul comandamentului. Generalul Ion Dragalina a preluat, în seara zilei 11/24 octombrie 1916, funcția de comandant al Armatei 1, șef de stat major devenind locotenent-colonelul Constantin Găvănescu. A doua zi, în timpul unei inspecții ce o efectua în defileul Jiului, generalul Dragalina a fost rănit, el decedând la 24 octombrie/6 noiembrie 1916, la București. În locul lui, la comanda Armatei 1 a fost numit generalul Nicolae Petala.

Între timp, inamicul a încercat să dezvolte ofensiva, făcând efortul la vest de Jiu, fără a reuși să realizeze pătrunderea planificată. În fața situației dificile, Marele Cartier General a întărit cu noi forțe „grupul Jiu” și a organizat o contraofensivă, care a vizat flancurile adversarului. Desfășurată în perioada 14/27 octombrie – 16/29 octombrie 1916, ea a fost încununată de succes, inamicul fiind respins. Din cauza forțelor insuficiente și a oboselii trupelor, urmărirea nu s-a realizat cu vigoarea necesară, ceea ce a permis adversarului să rămână în posesia celor două pasuri, având, prin aceasta, condiții favorabile de reluare a ofensivei. A doua bătălie de la Jiu a început la 29 octombrie/11 noiembrie 1916, inamicul formând grupul Kuhne. Chiar din prima zi apărarea trupelor române a fost depășită, adversarul cucerind orașul Târgu-Jiu (2/15 noiembrie) și pătrunzând la sud de munți. Relativ concomitent, el a declanșat

ofensiva și pe văile Oltului și Topologului, trupele române fiind obligate să se replieze. Succesiv, au fost ocupate orașele Craiova (8/21 noiembrie), Râmnicu Vâlcea (12/25 noiembrie), Curtea de Argeș (14/27 noiembrie) etc Detalii în Petre Otu (coordonator), *100 de mari bătălii ale românilor*, Editura Orizonturi, București, 2010, p. 290-292.

²⁶ Pentru situația prizonierilor români a se vedea, între altele, Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *Calvarul prizonierilor români din Primul Război Mondial. Mărturii documentare*, vol I-III, Fundația „General Ștefan Gușă”, Editura Universității din Pitești, Pitești, 2006; Constantin Popian, *Amintiri din viața militară. Jurnale de război și din prizonierat*, ediție îngrijită, note și comentarii de Linu Dragu Popian, prefată de colonel (r) Dumitru Roman, Editura Militară, București, 2007.

²⁷ În martie 1917, guvernul român a înființat Biroul de informații și ajutorare a prizonierilor de război care funcționa ca o secțiune a Serviciului prizonierilor și internaților din Ministerul de Război care avea următoarele atribuții: întocmirea și schimbul listelor de prizonieri, precum și comunicarea de informații cu privire la prizonierii de război; transmiterea corespondenței prizonierilor, atât de la ei în țările lor de origine, precum și invers; trimiterea de ajutoare în bani, efecte și alimente prizonierilor. Două luni mai târziu s-a creat la Berna (Elveția) un Birou central de ajutorare a prizonierilor români aflați în lagărele constituite de Puterile Centrale, denumit „Agenția de Cruce Roșie Română”, pus sub conducerea amiralului Grațosky. El avea și o secție la Paris, sumele necesare provenind din subvenții guvernamentale și din donații.

²⁸ Reîntoarcerea în țară a prizonierilor români aflați în lagărele din Germania, Austria și Bulgaria a fost posibilă datorită încheierii păcii de la București (24 aprilie/7 mai 1918) dintre România și Puterile Centrale.

EPISTOLAR INEDIT AL. AVERESCU – REGINA MARIA

Dr. SORIN CRISTESCU *

Abstract

In the fund from the National Archives containing the personal letters of Queen Marie, there are 14 letters received by the Queen from the general - and later marshal – Averescu, which serve as further proof of the special relations between these two personalities. In these letters, the general explains his attitudes concerning various situations and emphasizes his loyalty to the Queen and Royal House.

Keywords: government, Regency, popularity, elections

În fondul de scrisori personale al reginei Maria de la Arhivele Naționale din București se află un număr de 14 scrisori adresate reginei de către generalul – ulterior mareșalul – Averescu între anii 1917-1934. Treisprezece dintre ele sunt în limba engleză și una în limba franceză. Scrise la mare distanță de timp una de alta, ele exprimă diverse stări de spirit, legate fie de anumite momente dramatice prin care a trecut România, fie de momente grele prin care a trecut cel care le-a scris, Alexandru Averescu.

Așa de pildă în prima scrisoare¹, scrisă la scurtă vreme după semnarea armistițiului încheiat de România la Focșani, cu Puterile Centrale, la 26 noiembrie/9 decembrie 1917, generalul se disculpă de acuza că nu-și afirmă părerea atunci când este întrebă și își reiterează angajamentul de a rămâne devotat dinastiei, indiferent de ce greutăți ar mai avea de înfrun-

tat destinul țării. Averescu ține să precizeze că «durerea [față de suferințele țării] nu implică lipsa de curaj».

A doua scrisoare, din vremea când Averescu era de mai multă vreme Președinte de Consiliu, implică o problemă de date; poartă data de 16 august 1920, dar se referă la momentul logodnei principesei Elisabeta cu viitorul rege George al Greciei care s-a realizat de fapt la 8 noiembrie 1920. Singura explicație ar fi faptul că oscilanta prințesă a mai avut un moment de acceptare în august 1920.

Scrisorile 3 și 4, din 29 septembrie, respectiv 10 octombrie 1922 sunt interesante deoarece în ele Averescu își exprimă motivele pentru care nu poate veni la încoronarea de la Alba Iulia, legate de acuzele primite de la Brătianu în vremea războiului de întregire și apoi înțelegem că scrisoarea primită de la regina Maria, care nu există în acest fond, l-a convins

* Cercetător științific gr. III, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

Regina Maria

Mareșalul Alexandru Averescu

pe general că trebuie să participe la acest moment festiv extraordinar al istoriei românești.

În scrisoarea nr. 6 de la 22 octombrie 1926, când Averescu este din nou prim-ministru, iar regina Maria este în vizită în Statele Unite, generalul o informează pe suverană despre apropiata vizită a ducelui de Aosta în România.

Scrisorile 7-9 sunt mai degrabă niște bilete din care nu se poate înțelege exact problemele care au determinat scrierea lor; în schimb, în scrisoarea nr. 10, în care generalul mulțumește pentru statueta trimisă de regina Maria ca amintire de la defunctul rege Ferdinand, Averescu subliniază faptul că regele a fost constrâns să-l destituie la 4 iunie 1927 la cererea imperativă a lui Ion I.C. Brătianu.

Scrisoarea nr. 11 reprezintă o critică acută a generalului la adresa guvernării lui Iuliu Maniu, care trebuie coroborată cu însemnările din jurnalul reginei Maria din aceeași perioadă, în care regina a notat avertismentele generalului Averescu legate de faptul că România s-ar afla în ajunul unei revoluții, o perioadă asemănătoare cu cea a Rusiei din vremea lui Kerenski, în care greșelile săvârșite de guvernanți au dus la reușita loviturii de stat bolșevice.

Scrisorile 12 și 13 sunt legate de intrigile abile ale regelui Carol al II-lea care îl acuză indirect pe mareșalul Averescu că ar fi plănuit detronarea sa, la care bătrânul soldat se apără invocând argumente de bun simț.

În fine, ultima, scrisoarea nr. 14 reprezintă răspunsul mareșalului la condoleanțele primite de la regina Maria în urma decesului soției sale, Clotilde, care depășesc însă cadrul politetii obișnuite în asemenea situații și subliniază rolul major jucat de soție în existența sa.

Scrisorile confirmă cunoștințele remarcabile de limba engleză ale lui Alexandru Averescu și reprezintă un crâmpei din istoria României.

1

Bacau 18th December 1917

Madam,

I have no words to express my gratitude to Your Majesty, for having bestowed on me the honor of a letter and above all such a gracious one.

This very gracious disposition of Your Majesty towards me, endeavors me to enlighten respectfully some points, which in the present circumstances, I value as essential.

In my previous letter, I only intended to expose to Your Majesty some facts, by which the legend of me not giving my opinion could be easily dissipated, showing that I have always done so, even when not asked, more so when I asked.

If by chance the impression emanating of it of that of a complaint, I beg Your Majesty to believe that it disregarded my intentions.

Still further from me was any idea of even aiming towards any personal advantage, for in the past as well in the present, I have lived up but to one ideal, whenever a chance has been given to me to serve my country to my best, that is honestly and quite disinterestedly.

Your Majesty will perhaps think it conceit, but I am fully conscious of having always been ready to give without the slightest thought of asking anything from anybody, still less would I be able to do so today.

I should be very sorry if Your Majesty could suppose my courage is failing in the least; besides I think it really proves itself in hours of trial.

However I cannot be an unconcerned or looker of the ruin of our country; but soreness, though very deep does not imply want of courage.

Nevertheless I am afraid that means kept in store further than a certain limit might be of no much use, if called upon too late.

I have had in that order many a hard experience all through this war.

When a case is already desperate one can but lengthen the agony.

The faith Your Majesty speaks of in the destiny of our country, is also my only ray of hope and I clench tightly to it with all the might compelled by the gravity of events.

Whatever Fate may have in store for us I again beg Your Majesty to believe in my unalterable loyalty and to rely upon it entirely.

Another word, to thank Your Majesty for Her kind interest as regards my health. I have already nearly recovered and hope, if things keep on thus, to be able in a day or two to travel.

I am Your Majesty most devoted and obedient servant

General Averescu
(A.N.I.C. Fond Regina Maria V 3745)

16th August 1920 [November 8th 1920]

Présidence du Conseil des Ministres

Madam,

Everything will be done according to Your Majesty's wishes.

I am very happy to be of any help in such an important question in which are involved the interests both of the country and of the dynasty.

I am also very glad that the engagement of the Princess Elisabeth is already over, I am sure there will be no serious difficulties in the way, and also if so, I hope we shall be able to handicap them.

I am Your Majesty most obedient and devoted servant

Gl. Averescu

(A.N.I.C. Fond Regina Maria V 3746)

Turnu Severin, 29th September 1922

Madam,

General Petala related me the conversation in which Your Majesty was as gracious as to mention me. He told me what Your Majesty wished to let me know.

I am really grateful to Your Majesty for the gracious remembrance, though I never doubted Your Majesty could even think or feel otherwise towards me.

Your Majesty is perfectly right; indeed, all is said are mere intrigues.

However, each time I have been in some difficulty with Your Majesties these intrigues have prevailed.

On the other hand, every time Your Majesties were in some difficulty, I was – it is said, because of my inborn naivety – in spite of lots of intrigues, always ready to be faithfully and devotedly at the disposal of Your Majesties.

My attitude has, once more, been consequent in the matter of the coronation.

It is a great pity that Mr. Bratianu proved, also in this circumstance, an absolutely tactless political man, and that His Majesty the King

has had for him a thoroughly undeserved condescendence.

Since His Majesty, bewitched by the fascinating political power of Mr. Br. has decided not to delay anymore the solemnity, I think that every one who loves his country and is devoted to the dynasty, is bound to do his best for the success of this national event.

In that purpose, I did as is already known, my best, in spite of strong opposition and severe critics.

But, if those are my feelings, as a political man, I cannot overlook, out of a more personal point of view, some incompatibilities.

Your Majesty knows, I was charged personally by the actual Prime Minister to be traitor to the country and to have intended to deliver our allied officers to the enemy.

If these two infamous accusations are true, my place cannot be at a solemnity which is the triumph of the virtue and patriotism. If they are not, well, the charger is a slanderer.

In both cases there is incompatibility between these two persons: General Averescu cannot be at the same table where his charger has the main official part.

There is, as Your Majesty can see, incompatibility, unless the Prime Minister declares explicitly and publicly that all he personally and his press have said on my account was deprived of any grounds.

Only in this condition I, personally could come to the coronation, and as I am sure that Mr. Bratianu is not a sufficient elected mind to recognize his mistakes, most probably I shall not attend the ceremony. But on the whole the matter is of none so great moment.

Our army has quite well been able to make his triumphant entry in the capital without the general, who, in the most critical moments, succeeded in keeping strong and high the spirit and the confidence of our troops.

Allow me, therefore, to think that the coronation ceremony will in no case be less brilliant for my absence.

With my deepest regrets I beg you, Madam, to believe me Your Majesties most obedient and devoted servant

General Averescu

(A.N.I.C. Fond Regina Maria V 3747)

4

Bucharest, 10th October 1922

Madam,

Very grateful for the exceedingly gracious letter, according to Your Majesty's and His Majesty the King desire, I shall certainly attend to the coronation solemnity.

I am glad, I can beg you Madam, once more to believe me Your Majesty's most obedient and devoted servant

General Averescu

(A.N.I.C. Fond Regina Maria V 3748)

5

29th December 1922

Madam,

If the step I did was really mentionable the reward was an exceedingly munificent one.

I thank Your Majesty gratefully since the very beginning. I followed the events in Greece as closely as possible and I wonder if the horrid murder of Gunaris² and his friends is the end or the beginning of something still worse.

I hold therefore advisable and prudent to be prepared for the worst. When too late nothing can be anymore of any practice value.

Meanwhile, let us hope for the best. At any rate, as soon as get some important or alarming news, I shall allow myself to inform Your Majesty.

I avail myself of this occasion to put to the feet of Your Majesty in addition to my homage my respectful wishes for the New Year.

Your Majesty's most obedient servant

General Averescu

(A.N.I.C. Fond Regina Maria V 3749)

6

Presidency the minister council
Bucharest 22nd October 1926

Madam,

I thank respectfully for the two telegrams Your Majesty was as gracious to let me have.

I am exceedingly glad to see that Your Majesty is received everywhere enthusiastically and hope the whole visit America will be a real success.

Here, at home, there is no change in the situation. His Majesty's health is much the same, though a slight improvement is, I dare say, obvious, only it goes very slowly.

The visit of the Italian Prince, the second son of the Duke d'Aosta³ is announced for the 5th November, and will last, it seems, some 6-7 days. I shall arrange the program in such a way, as to spare His Majesty the King every unnecessary fatigue.

Marshall Badoglio⁴ will accompany the Prince.

We shall certainly miss the presence of Your Majesty very badly, but hopefully⁵ there is rich compensation in America.

We have prorogued the parliament for 30 days, so we are just now undisturbed.

As I know how busy Your Majesty must be all the time, I think these substantial information will suffice and beg Your Majesty to consider my correspondence always in accordance with the well known maxim: *pas de nouvelles, bonnes nouvelles*.

I enclose two newspaper cutting, which I am sure, will interest Your Majesty.

With the warmest wishes that everything will go according to our anticipations, I beg Your Majesty to believe me Your Majesty's most obedient servant.

General Averescu

20th October 1926

(A.N.I.C. Fond Regina Maria V 3750)

7

Presidency

The old General Averescu lays gratefully his humble thanks to the feet of the most gracious Queen, for the invaluable gift with which Her Majesty was so pleased as to honor him.

He sees in it a token of Her Majesty's confidence in his loyalty, what entitled him to be both proud and happy

Bucharest, December 23rd 1926

(A.N.I.C. Fond Regina Maria V 3751)

18th February 1927

8

Presidency

Madam,

I suppose, Your Majesty's gracious note implies an answer. I should prefer to give it

verbally, if of course we are not before a *fait accompli*.

There is no intrigue but is a strong probability that later on Your Majesty may be sorry for her choice.

I am afraid I must consider it as a dangerous move which could entail no small consequences.

I am Your Majesty's most humbly devoted servant

General Averescu

(A.N.I.C. Fond Regina Maria V 3752)

9

Presidency

20th March 1927

I hope Your Majesty will be content with Dr. Sluys' answer. Now there is nothing more in way for desired voyage.

As to Venice I think Your Majesties can stop there for a week or so, after Rome.

Your Majesty's most devoted and humble servant.

General Averescu

(A.N.I.C. Fond Regina Maria V 3753)

10

27th October 1927

Madam,

I lay at the feet of Your Majesty the most grateful thanks for the statuette.

I shall, certainly, keep it dearly, as a token of the true feelings, that His Majesty had ever for me, but which He was obliged, by the wickedness of someone, to repress in His soul and to manifest timidly only now and then, like small bright spots on a heavy clouded day.

In my last audience with His Majesty, what He told me was rather a sad confession. His Majesty was more pained than I for the last blow they had constrained Him to give me⁶ before parting for ever.

So Your Majesty may judge of what value the statuette is for me.

I beg Your Majesty to believe me Your Majesty's most obedient servant.

General Averescu

(A.N.I.C. Fond Regina Maria V 3754)

11

Sos. Kisseleff 55

23rd February 1929

Madam,

I thank respectfully for the kind words Your Majesty deigned to write on the letter of Mrs. Christy. The lady will be exceedingly happy to learn that Your Majesty took so kindly the trouble to read her letter.

I thank Your Majesty still more gratefully for the honor, Your Majesty so graciously bestowed on me, by giving me the opportunity of having with Your Majesty a long talk, which remembered me the dear old time when Your Majesty trusted me. Had this trust I beg Your Majesty to believe: entirely deserved – never listened, perhaps a great deal of troubles could have been avoided.

Since Thursday I was continually haunted by the theory of the Regency, that it was preferable to concede the power than to accept the indications of the parliament. I find this theory rather funny, on the whole; but as much more in the case of the Regency. As a matter of fact, giving the power to Maniu after having declared that it was an impossibility the Regency did merely an act of submission after the shameless menaces with civil war and after having proclaimed the intentions to change the form of government, and if necessary removing even the Regency, which was not recognized as legally installed. All these impertinences were said publicly by the leaders and are printed in the party's newspapers. In such circumstances to speak of having given the power is not serious.

Amongst the things I had to tell Your Majesty there was one very important that I omitted to mention Thursday⁷.

The popularity of the National-peasant party consists partly of the permanent adherents, convinced of the doctrine and the theories of the party; one could title them as fanatics. They are those who will back the party in no matter which occurrence⁸, but they are not numerous.

The main force which gave the victory in the elections consists, itself only partly of

people deprived of any political discernment, which was very easy to be lured by demagogical engagements, the rest consists of the worse elements quite fit to be excited by revolutionary prospects. This is if not the largest part but surely the most dangerous.

Now, as the government is in no possibility of keeping its engagements, the largest part of its popularity is visibly disappointed and begins not only to abandon the government, but it intends to take even position against the deceivers.

It should be a mistake to suppose that these disappointed and ready to everything elements could, still for a long time, be gained⁹ by the liberals.

It is on the contrary not quite impossible to catch them into the net of my party, if not the whole at least a good deal of the less desperate of the band.

If it succeeds me, then the situation can still be mended in the normal way; if not then I see only one issue and namely the strong way (*la manière forte*).

We must spare the country the disgrace of a revolution, whose symptoms are for me more than apparent.

I took the liberty to write so freely because I know the strength of purpose and the resources of the mind of Your Majesty.

I shall be always so very happy and I shall consider myself so honored, every time Your Majesty would be pleased that I come and lay my homage to the feet of Your Majesty.

Your Majesty's quite devoted servant

General Averescu

(A.N.I.C. Fond Regina Maria V 3755)

12

Alexandru Averescu to Queen Marie
Bucarest, le 11 Février 1932

MADAME,

Ma visite à Balcic, à la suite de la très gracieuse invitation de Votre Majesté à Grozești, a eu le malheur d'être interprétée d'une façon tout à fait en opposition avec la réalité.

À ce qu'il paraît, le Prince Nicolas aurait dit ou aurait fait dire de sa part, au Roi, textuellement ces paroles:

„J'ai été loyal avec toi, deux fois : une fois, quand tu es revenu dans le pays et la seconde fois, quand le Maréchal Averescu a voulu te renverser. »

Or, je n'ai [pas] parlé au Prince Nicolas depuis le 5 Juin 1930, c'est-à-dire depuis la veille du retour du roi. Je ne lui ai jamais fait, non plus, aucune communication, soit par écrit, soit par l'intermédiaire d'une tierce personne.

Alors, d'où a pu-t-il tirer cette grave et non moins risquée information, supposant qu'il l'ait donné au Roi ?

Dans la seconde moitié du mois d'Octobre, le Roi a dit à Goga qu'il savait tout ce que l'on a parlé à Balcic, quand j'ai été reçu par Votre Majesté, sans préciser pourtant quelque chose. C'est vrai, que c'était avant le mariage du Prince Nicolas et l'information mentionnée a été fournie après.

J'ai toujours pris la responsabilité de mes faites et mes attitudes, mais je refuse de prendre la responsabilité des faits, qu'on m'attribue gratuitement.

Quand j'ai eu l'honneur de parler avec Votre Majesté à Balcic, j'ai affirmé il est parfaitement vrai, que je considérais la situation dans le pays telle, qu'on était censé de s'attendre à des complications bien graves, qui pourraient mettre en danger même la dynastie.

J'ai dit en même temps, que pour prévenir ce danger, j'étais décidé de lutter avec la dernière énergie contre l'actuel régime.

Votre Majesté m'a demandé si avant de commencer la lutte, j'allais avertir le Roi. J'ai répondu que oui et j'ai même informé Votre Majesté, que le signal de la lutte sera donné dans le congrès du parti et quelque jours avant le congrès je solliciterai une audience.

Alors Votre Majesté a bien voulu me dire, qu'elle était contente de ma décision, parce que réellement la situation n'était pas du tout rassurante et qu'elle avait aussi l'intention d'attirer l'attention du roi sur l'état des choses.

Votre Majesté était d'opinion que nos efforts convergents pourront réussir à faire sortir de la situation embrouillée dans laquelle se trouvent Sa Majesté et le pays.

Pour mieux assurer le résultat favorable, Votre Majesté croyait que nous ferriens bien

de coordonner nos démarches et en conséquence se serait indiqué pour moi de prendre contact avec le Prince Nicolas.

J'ai répondu que sur le premier point, je n'étais pas, à mon grand regret, d'accord avec Votre Majesté. Le Roi était trop solidement entouré par de mauvais conseillers et que tous mes efforts pour faire une brèche dans cette malheureuse muraille ont échoué. Le coup de grâce à mon optimisme, a été donné par la nomination du dernier gouvernement, dirigé par un vaniteux déséquilibré¹⁰ et par un farceur taré¹¹. J'ai promis toutefois, que si le Prince Nicolas m'appelait, j'irais le voir et je ferais de mon mieux, pour que Votre Majesté puisse réussir dans ses bonnes intentions.

En essence je crois que c'est tout. Pas le moindre ombre d'une conspiration, dans le but de renverser le Roi. Il n'a eu qu'un simple échange d'idées. D'un côté, le désir de venir en aide au Roi ; de l'autre, décision ferme de débarrasser le pays d'un gouvernement néfaste et de lui faire avoir un régime constitutionnel.

Comme je l'ai déjà dit, je n'ai pas vu le Prince Nicolas du tout. Votre Majesté, je n'ai pas eu l'honneur de Le voir depuis lors, non plus.

Je ne sais pas ce que Votre Majesté a dit au Roi, comme je ne sais pas non plus ce que le Prince a dit ou a faire dire au Roi, mais à ce qu'il paraît, la parole renversement a été prononcée et je sais qu'à Balcic il n'a été la moindre question de quelque chose semblable.

J'ai cru de mon devoir d'informer Votre Majesté d'une question qui intéresse Votre Majesté peut être plus que moi.

De Votre Majesté très humble et très dévoué serviteur.

Maréchal Averesco

By the hand of Queen Marie:

One thing which I said and has not been mentioned here: that Nicky being decided to talk to the King, was the most indicated to do so especially as his Hohenzollern cousin also meant to draw the King's attention to the growing discontent and murmurs against the King's surroundings. I had thought that perhaps my voice would have to be the one which have to cry out the warning, but Nicky being decided to speak to his brother it was best that

he should do so having an official position in the State whilst I was *en retraite*!

Marie

(Of course at that moment I have no idea about Nicky's marriage, not he was going to talk to the King about it at the same time).
(A.N.I.C. Fond Regina Maria V 3756)

13

11th September 1932

Madam,

I should have been really very happy if I had the opportunity of presenting my homage to Your Majesty. It was exceedingly gracious of Your Majesty, to admit the required audience even after the theater¹². But as I know that Your Majesty does not like mystery, so as I do myself too and on the other hand being sure they have done every kind of surmises about my audience to Your Majesty especially because at such an hour, I thought more prudent to delay this pleasure until a more propitious occasion.

My intention is to go this very month to Fagaras then I could, with the permission of Your Majesty come round to Bran for an hour or so.

I should like to tell Your Majesty that in spite of the apparently unfavorable last events I never changed in the least the convictions and the intentions I had the honor of exposing to Your Majesty in Balcic.

His Majesty the King is keeping on to follow His wishes and choices as collaborators men, whose only aim is to get the power. Once got it, if they are of any use for the country or even for the master, or not, it doesn't matter.

Then no change in the persons which are about the King and which, being devoid¹³ of the least moral scruple, do their best to ruin the very monarchical principle.

I shall do further all it is possible to save this principle, but the task becomes everyday more difficult.

The King has lost his popularity and since some time the description has turned into hostility and what is worse, the hostility is directed now, not only against the King, but against the whole dynasty and even against the monarchical principle.

I beg Your Majesty to believe I am not exaggerating at all. Besides I have no interest to do so. On the contrary, if it were true what they have so often said and are still repeating about my aspirations, I ought to be glad of these dangerous tendencies.

I suffice to say that I have already difficulties with my own political friends, which it succeed me to keep quiet and reasonable thank to the great authority I have upon those who had not gone with the *persona grata*, Goga.

At any rate, though isolated and without any help of any quarter, I shall resume the struggle in order to support the Monarchy and I shall struggle openly not at all by conspiracy, managing the lie and the intrigue, as the King is informed or surmises.

Your Majesty's most humble servant
Marshal Averescu
(A.N.I.C. Fond Regina Maria V 3757)

14

12th June 1934

Madam,

Your Majesty's very idea, not to write during the first terrible days of my crushing sorrow, was so kind and so delicate, that I don't know how to shape in words my respectful gratitude.

But alas, the time is to slow with its work, for the immensity of my loss.

In May was just 50 years since we were engaged¹⁴, half a century of perfect harmony. We have arrived in the last time to be in fact only one soul, dwelling in two bodies!

With her, has gone half of my own soul and I am sure: the best. That is my loss!

I beg Your Majesty to be as gracious as to pardon this sacred confession and to believe me always Your Majesty most devoted servant.

Marshal Averescu
(A.N.I.C. Fond Regina Maria V 3758)

ANNEX

I

Clotilde Averescu către o prietenă a ei,
Margot¹⁵

București, 10 februarie 1929 [Duminică]

Scumpă Margot, uite că a trecut iar un

timp lung în care nu ți-am dat niciun semn să-ți spun că cu toate acestea m-am gândit foarte des la Dta, și că te doresc f. mult, cu toate că sunt foarte mulțumită că ai prelungit șederea Dtale la Paris scăpând astfel de beleaua birurilor de aici.

De câtă timp avem un frig îngrozitor, geul a ajuns până la 30% [sic!] și se zice că va mai dura.

Foarte dor ne este de Dta; vorbim adesea de buna noastră prietenă care este departe; ce mai faci? te gândești și Dta la noi?

Politica merge cât se poate de rău; țara este pe cale de a se anarhiza complet, și guvernării nu pricep pericolul ce ne amenință; afară de aceasta scumpetea crește în fiecare zi, nu știu unde o să ajungem.

D-nul General a anunțat o interpelare unde o să concentreze toate relele ce se pot constata la guvernul acesta, care se poate numi o a doua ocupație străină; dau afară pe capete tot ce este regățean și împănează cu ardeleni; este o mare palmă dată vechiului regat, acest guvern, și cred că reacțiunea nu va întârzia.

Partidul Poporului își strânge rândurile și pare că defetismul de care a fost atins cu plecarea a câtorva elemente, cari cu asta *n-au [ne-au] adus un mare serviciu*, a avut darul să scoată partizanii din toropeală și să îi convingă că trebuie să lupte și să lucreze.

D-nu General a convocat pe șefii de organizație la consfătuire și Sâmbătă seara a avut loc un banchet impunător la Eforie de vreo 600 de tacâmuri; s-au rostit discursuri admirabile și emoționante, cu cari s-au afirmat o dată mai mult principiile pe cari lucrează partidul, și cu siguranță că țara va face în curând apel din nou la dânsul. Am fost și eu în lojă, și am fost tot timpul îngrijată ca Alexandru să nu răcească, căci pe scenă, unde era masa lor, trăgea bine.

Nepoata Dtale ne-a anunțat că a sosit *le tour de cou*, și am să trimet să-l ia; sunt sigură că trebuie să fie foarte frumos, merçi din inimă.

Scrie din când în când o carte poștală; nu face ca mine căci eu *nu sunt cu minte*.

Scumpă și dulce prietenă, te sărut de mii de ori și te doresc cu drag

Clotilde Averescu

De la Alexandru multe și multe afecțiuni.

II

Queen Marie's Daily Records
Thursday, February 21st 1929, Cotroceni

[...]

Lunch with household and as guests: Averescu, and wife, Lupu¹⁶ and the General Mavrocordat couple, he getting very old.

Averescu was more Don Quixote than ever as appearance, as this is a skeleton and aged because of a certain deafness come to him through ear trouble. I kept him long after lunch and I found him curiously *émotionné* [excited] and even trembling. I always, as I have often confessed in these pages, had a sneaking liking him for him though our association has not always been stormless. Now of course, he had much to complain of, much to warn me against, he was a veritable Cassandra. We are going toward revolution, we are living through our Kerensky¹⁷ period. It is the beginning of the end, *tout se relache*, the Nationalists and Taranisti are tearing the country to pieces between them, our unity is being destroyed, Bessarabia is ready to separate again from Romania, there is famine there and what not – rather the same stories as Stere, but the other way round, all this from a reactionary point of view, too much freedom, whilst with Stere is too little freedom! The long and the short of it all agree, but through their hatred of each other that Bessarabia is being mismanaged, but being politicians none of them come upon the simple solution of unity out of love for that troublesome province and really set about helping, hand in hand instead of quarrelling and accusing each other and letting the misery continue. Sometimes I really regret I am not officially at the head of things so as to impose solutions. What is the good of quarrelling, complaining and predicting disaster if *no* one will ever really put their head to the work, because they prefer proving another's guilt or incapacity. They all come to me till I'm really drowned in their complaints and accusations, but no one met *la main à l'œuvre*. I feel something *must* be done, but how get them to do it?

Averescu also is sore about the Regency. He came back upon the subject of myself in that position and how he had during His Majesty's

illness asked me as *Gewissensfrage* [question of conscience] how I felt about it and if I thought that it should be I, and how he had always waited for my answer, but that I had never given. Then whilst he was in power and the King still alive, it would still have been possible to change the bad solution of three heads, which he for one had never agreed to. He still continued to declare that the three headed Regency is a nonsense and a danger to the country. I could not help feeling: and if I was regent today all the stones thrown at the other three, would be for me. If today I am so highly considered is because I am "the might have been" that rare *fata morgana* so enticing from far, so full of hope, so superior because is a dream, an illusion. Harnessed to the every day task, would my prestige have remained intact. Somebody would always have been against me because ten men cannot be in *one* place. Thus I am the wonderful trump card they might have played out and did not. Oh! It's all very worrying, puzzling. Sometimes my brain simply breezes with all that is told me.

[...]

II

Saturday September 10th 1932 Mödling¹⁸

[...]

Averescu is *de passage* here for a few hours, asked if he could see me, but it was just at the hours when I had accepted to go to the opera, but to show my willingness I said he could come afterwards if he really had important things to tell me. Zwiedy missed the second act so as to have a talk with him. He found the old gentleman somewhat confuse in his plan of action. Very angry again [against] the King, but all the same ready to make up with him if he called him into power. He finally did not come to see me. Perhaps it was better that he should not, because it would have been difficult for me owing to the public way he has been attacking the King. But he all the same ended by saying to Zwiedy that he did not wish to ask to see the King, but that I could perhaps *manœuvre* a *rencontre* at Bran.

I do not know if he is secretly in touch with Sitta, but it is not impossible, because Sitta, in opposition to Carol, looms large in his mind.

He makes plans as though he were not already a very old gentleman.

Zwiedy on the whole had not a pleasant impression, *pas de grandeur*.”

NOTE

¹ Averescu vorbește de „o scrisoare anterioară” care nu află în cele păstrate în fondul Regina Maria.

² Dimitrios Gounaris (1867-1922) was the Prime Minister of Greece (25 February – 10 August 1915 and 26 March 1921 – 3 May 1922). Leader of the People’s Party, he was the main right-wing opponent of Eleftherios Venizelos. The so-called Trial of Six, convened in November 1922, found the defendants, Gounaris among them, guilty of treason. He was executed along with the others at Goudi on the same day of the verdict, on 28 November 1928.

³ Prince Aimone, 4th Duke of Aosta (1900 -1948) was the second son of Prince Emanuele Filiberto, Duke of Aosta (1869-1931).

⁴ Pietro Badoglio (187 -1956) was an Italian general during both World Wars and Prime Minister of Italy (25 July 1943 - 8 June 1944).

⁵ In text: hoppely.

⁶ Dismissal of Averescu as Prime Minister on 4th June 1927.

⁷ See the text in the Annex II.

⁸ Correctly: “They are those who will back the party in all the matters which occur, but...”

⁹ In text: wined.

¹⁰ Nicolae Iorga nommé premier ministre le 19 Avril 1931.

¹¹ Constantin Argetoianu, ministre de Finances dans la Gouvernement conduit par Nicolae Iorga.

¹² At 10th September 1932 Queen was at Mödling and that evening, at Vienna, she attended *Götterdämmerung* at the Opera in the old Imperial Box, see Annex.

¹³ In text: devoided.

¹⁴ Averescu was married in 1887 to Miss Clotilde Caligaris according to the personal dossier in Military National Archives.

¹⁵ Scrisoare licitată la ARTMARK.

¹⁶ Lupu, Nicolae (4 November 1876 – 4 December 1946) was a Romanian politician and medical doctor, active in the National Peasants’ Party, several times minister.

¹⁷ Kerensky, Alexander Fyodorovich (1881-1970) was a Russian lawyer and politician who served as the Minister of Justice in the newly formed Russian Provisional Government, as Minister of War, and second Minister-Chairman of the same Government between July and November 1917. On 7 November 1917, his government was overthrown by the V.I. Lenin-led Bolsheviks.

¹⁸ Today Mödling is a suburb of Vienna.

PROBLEMATICA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL ÎN „REVISTA DE ISTORIE MILITARĂ” EDITATĂ DE CENTRUL PENTRU ISTORIE MILITARĂ ȘI ȘTIINȚE SOCIALE AL BUNDESWEHR-ULUI (5)

SORIN-VASILE NEGOIȚĂ *

Abstract

The First World War as the engine of medical progress – reality or myth? and Reading material for front 1914-1918

The two topics presented concern two aspects of the non-combat areas of the war, but well represented during its development. On the one hand, it is interesting to answer the question whether World War I was the engine of the progress of medicine and, on the other hand, to appreciate the importance of providing books, magazines, newspapers, brochures, leaflets, stickers etc. of the front soldiers in the dynamics of fighting for raising their morale.

Through the three examples of making transfusions, the use of radiology and the buccal and maxillofacial surgery, the German authors highlight the involvement of medical staff in the implementation of new medical treatments or surgical interventions in extreme conditions and without adequate professional training. Finally, it can be said that the advances declared during the war in medicine could always only present an inadequate response to a need for action and treatment that would not have existed without war.

Regarding the use of literature and information dissemination material among military personnel up to the front line, in infirmary or even among prisoners of war, it is worth mentioning both the creation of a well-established storage and supply system consisting of stationary and/or walking libraries and bookstores, as well as the aim pursued by the military leadership, on the one hand, to distract attention from daily life on the front, while raising the morale of the military and, on the other hand, to achieve the necessary propaganda among them.

Keywords: transfusions, radiology, surgery, progress, reality, myth, trench, infirmary, books, magazines, newspapers, libraries, bookstores

În acest ultim număr din 2018 al revistei noastre m-am oprit la două subiecte interesante din perioada Primului Război

Mondial apărute în Revista de istorie militară nr. 3/2016, respectiv 3/2018, editată de Centrul pentru istorie militară și științe sociale

* Cercetător științific gr. III, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

al Bundeswehr¹-ului, și anume lucrarea prezentată de către Locotenent-colonelul Dr. în medicină Andre Müllerschön, conducătorul grupei stomatologice Neubiberg, împreună cu colonelul Dr. în medicină Ralf Vollmuth, reprezentantul inspectorului Serviciului medical pentru istorie, teorie și etica medicinei la acest centru, în care se pune întrebarea dacă Primul Război Mondial a reprezentat motorul progresului medicinei și cea a Dr. Gabriele Bosch, conducătoarea bibliotecii centrului, în care ne prezintă modul în care conducerea Armatei germane s-a ocupat de asigurarea literaturii și a altor materiale de citit pentru personalul de pe front.

1. Primul Război Mondial ca motor al progresului medicinei – realitate sau mit?

Autorii consideră că expunerea războiului ca motor al schimbărilor politico-sociale și al progresului tehnico-științific, în mod special în domeniul medical, este pronunțată în mod susținut până în zilele noastre. Mărturie ar putea fi cartea scrisă de prof. Dr. Wilhelm Hoffmann, directorul Departamentului de medicină al orașului Berlin, la scurt timp după încheierea Primului Război Mondial, în anul 1920, „Medicii germani în războaiele mondiale. Realizările și experiențele lor”: „*Prin această*

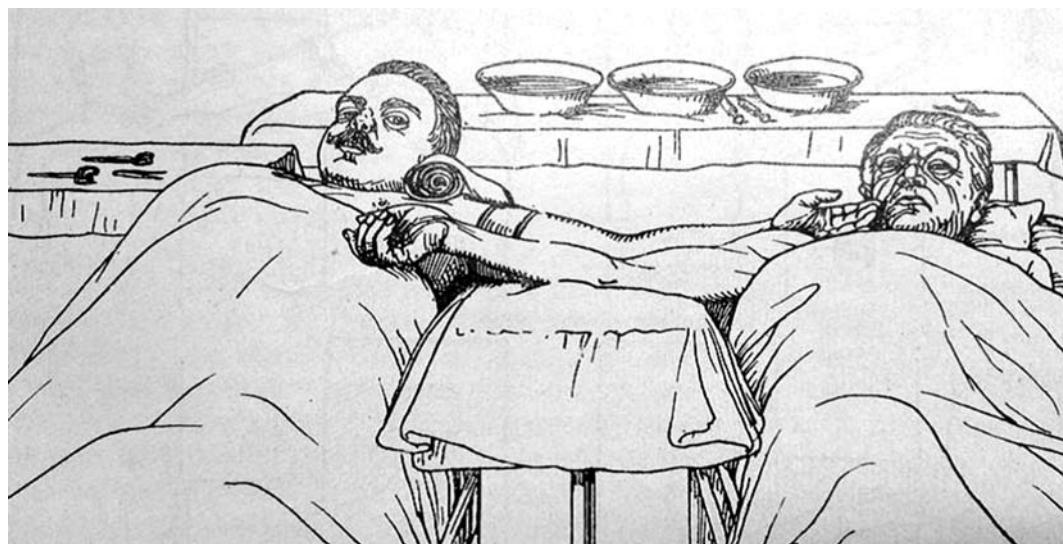
abundență de activități practice și științifice, știința medicală a avut parte de o variată îmbogățire; au apărut în aceste împrejurări modificate noi și neașteptate observații, au fost deschise noi căi de cercetare medicală, au fost confirmate, întărite, adâncite concepții, experiențe și cunoștințe vechi.”

Contrar acestei idei, istoricul de medicină Susanne Hahna a stabilit teza potrivit căreia „*războaiele în general, dar mai ales Primul Război Mondial, [...] ar fi împiedicat în mod semnificativ progresul medical*”, argumentată prin existența unei contradicții evidente în cazul chirurgiei cardiovasculare, care arată că fostele percepții sunt puse astăzi, tot mai mult, în mod critic, sub semnul întrebării și confirmate.

În lucrarea lor, cei doi autori germani prezintă trei exemple, prin care arată că medicina a profitat, chiar foarte mult, de pe urma războiului, dar aceasta a exclus o conotație pozitivă a războiului ca motor al progresului.

Avântul transfuziilor de sânge

Autorii evidențiază faptul că, în chirurgie (în special în traumatologie și chirurgia de război), datorită pierderii de sânge, rezerva și transfuzia de sânge au fost și sunt indispensabile, având o importanță deosebită. Rădăcinile acestui proces se pierd undeva în secolul al 17-lea, după publicarea, în anul 1628, de către me-

Poziționarea donatorului și a primitorului pentru transfuzia de sânge.
De: Franz Oehlecker, Transfuzia de sânge, Berlin, Viena 1933, p. 59

dicul și fiziologul William Harvey, a existenței circulației mari a sângelui și funcționarea acesteia. Încercările timpurii de transfuzii de sânge uman și/sau animal la pacienții răniți și bolnavi, pentru „întărirea” și „vindecarea” acestora, au fost destul de periculoase în „epoca preserologică”, apărând fenomene precum hemaglutinarea¹ și hemoliza², care au dus de multe ori la moartea beneficiarului. Abia la descoperirea, în anul 1901, a sistemului grupelor sanguine AB0³, aceste complicații grave au putut fi explicate și reduse. Cu toate acestea, această descoperire a comunității medicale, care, din perspectivă actuală, era deschizătoare de drumuri, a rămas inițial, în mare măsură, neobservată.

În lucrare sunt prezentate două metode diferite de transfuzii de sânge existente înainte de izbucnirea Primului Război Mondial: „transfuzia directă de sânge”, cea mai frecventă, prin transferul de sânge nemijlocit de la donator la primitor și „transfuzia indirectă de sânge”, realizată pentru prima dată în martie 1914, prin care sângele pentru transfuzie era transferat cu citrat de sodiu ca anticoagulant – așa-numitul „sânge citrat”.

Potrivit autorilor, nu există cifre demne de încredere pentru numărul de transfuzii de sânge în Primul Război Mondial. Se presupune că, datorită numărului mare de răniți grav, diferiți medici au încercat, în mod repetat, să compenseze pierderea de sânge a soldaților prin transfuzii de sânge, aproape exclusiv prin transfuzie directă.

În cadrul armatei germane, sângele donat era examinat pentru compatibilitate cu primitorul numai cu „proba biologică de laborator” („Proba Oehlecker⁴”). Prin acest procedeu, erau transferați mai întâi între 5 și 20 cm³ de sânge, ca transfuzie de probă și, dacă primitorul avea o stare de neliniște, respirație profundă, vărsături, dureri de stomac sau de splină, schimbarea rapidă a culorii feței sau modificarea pulsului, sângele donat era considerat incompatibil și transfuzia era oprită imediat. Aceasta demonstrează în mod clar, că grupele de sânge, descoperite deja în urmă cu 13 ani, n-au găsit nicio întrebuințare în activitatea terapeutică de zi cu zi a medicilor militari germani.

La Aliați, transfuzia de sânge a fost considerată deja, la acel moment, ca terapie standard. Transfuzia indirectă de sânge cu ajutorul „sân-

gelui citrat” a fost larg răspândită în America de Nord, la scurt timp după introducerea ei și, prin intrarea SUA în Primul Război Mondial, transfuzia de sânge a obținut încă o dată un impuls, impunându-se și în armatele europene, începând cu mijlocul războiului. În armata germană, scepticismul inițial a mers până acolo, încât a existat o veritabilă schimbare de paradigmă și transfuzia de „sânge citrat” a aparținut, din 1917, procedurilor medicale zilnice din spitalele militare germane.

Röntgen – noi perspective în corpul uman

Un alt vis al medicinei dus la îndeplinire spre sfârșitul secolului al 19-lea, prezentat de cei doi autori, a fost examinarea interiorului corpului uman, fără să fie nevoie ca acesta să fie deschis pe cale chirurgicală sau să fie rănit în vreun fel. Prin descoperirea razelor X de către Wilhelm Conrad Röntgen în anul 1895, a fost posibil, pentru prima dată, să se diagnosticheze în același timp, din „afară”, structuri anatomice (în special oasele) și corpuri străine cu ajutorul noilor fotografii. Deja la începutul secolului, generalul medic Walther Stechow a recunoscut valoarea razelor X în îngrijirea soldaților răniți și a militat puternic pentru introducerea de echipamente Röntgen portabile pentru armată.

În Primul Război Mondial, cu imagini tipice de răniri generate de efectele proiectilelor și schijelor, radiologia a fost preponderent utilizată pentru cercetările de corpuri străine, respectiv pentru localizarea fragmentelor de proiectil ascunse. Autorii disting, și aici, două metode: clasică „înregistrare” (Röntgen), în care imaginea a fost proiectată pe plăci și a putut fi examinată după dezvoltare și fixare și utilizată „radioscopie”, unde razele X se întâlneau pe un ecran acoperit, luminat cu materiale fluorescente sau îngroșat, astfel luând naștere un fel de imagine în timp real. O particularitate a acestui screening sunt „operațiunile röntgenoscopice”, care erau deja dezvoltate înainte de război. La cea de-a doua metodă⁵, sub masa de operații se găsea un tub de fluoroscopie și operatorul purta un „Crioscop⁶”, care era fixat pe capul său cu panglici.

În ceea ce privește partea germană, strâns legate cu ambele metode, sunt numele radiologului Rudolf Grashey și anatomistului Albert Hasselwander, cărora le-au reușit nenumărate localizări de gloanțe.

„Chirurgie radiografică”: În timpul operației, medicul poartă o pereche de ochelari acoperiți cu sticlă de plumb pe care se proiectează o imagine luminoasă. De: Rudolf Grashey (ed.), Roentgen, Leipzig 1922 (Manualul experiențelor medicale în războiul mondial 1914/1918, editat de Otto von Schjerning, vol. IX), p. 44.

„Să dăm iarăși o față oamenilor”

Cele două domenii prezentate de autori, transfuziile și radiologia, sunt indispensabile medicinei moderne și s-au dezvoltat în cursul secolului 20, într-un proces de schimbare continuu, ca discipline medicale independente în forma lor actuală. Deja în primul regulament medical de specialitate german al anului 1924, era evidențiată specialitatea „medicină cu raze X și lumină”. Un alt domeniu, care a cunoscut un avânt spectaculos în timpul războiului și a condus deja foarte devreme la o disciplină medicală independentă, este chirurgia buco-maxilo-facială.

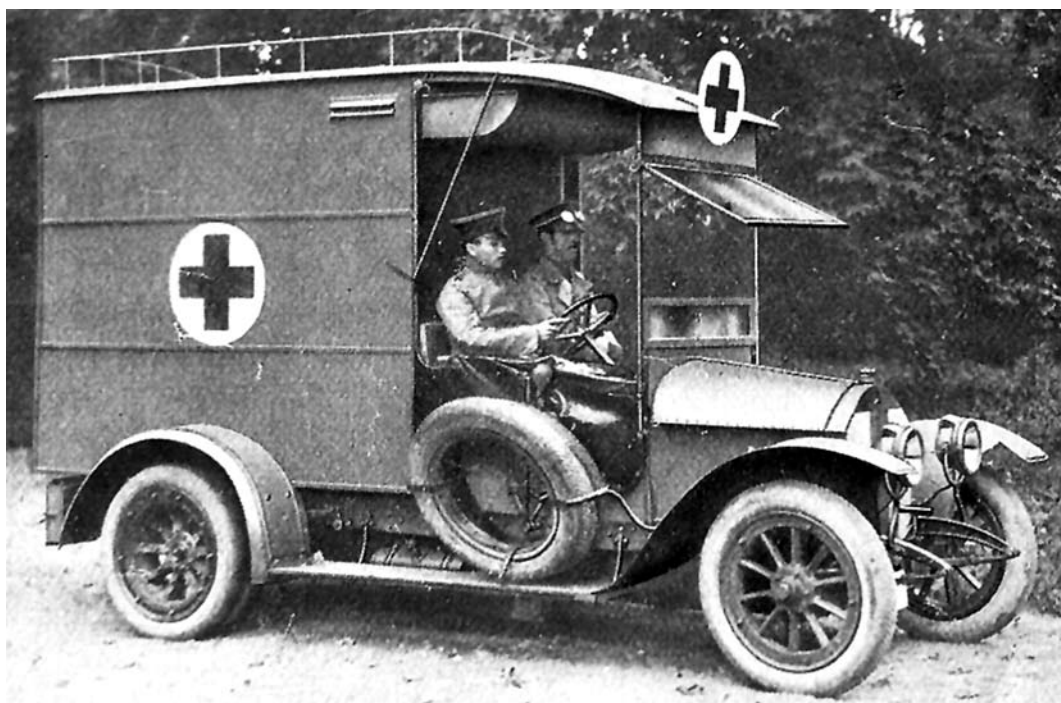
În Evul Mediu și epoca contemporană timpurie, atât îmbolnăvirile dentare și traumatismele gurii, maxilarului și ale feței, cât și luxațiile (entorsele) și fracturile au intrat în atribuțiile medicilor de campanie și medicilor de răni (chirurgii). În schimb, o asistență medicală stomatologică organizată nu a fost prevăzută în armatele germane până la sfârșitul secolului al 19-lea. Abia regulamentul medical de război (K.S.O.) din anul 1907 a reglementat, pentru prima dată, în mod sistematic, asistența stomatologică în armata germană.

Această integrare a stomatologilor în cadrul secțiilor spitalelor de campanie, în Primul Război Mondial, trebuia să se dovedească extrem de benefică, astfel că au fost create premisele pentru o cooperare între chirurgie și stomatologie la îngrijirea numeroaselor, dar și gravelor leziuni buco-maxilo-faciale.

După trecerea de la războiul de manevră la războiul pozițional, părțile inferioare ale corpului au fost, în cea mai mare parte, bine protejate în sistemele de tranșee, în schimb partea superioară a corpului, deci brațele, pieptul, gâtul și capul, a fost expusă nemijlocit la armele inamicului. Gloanțele și schije au cauzat leziuni, care erau greu de îngrijit din cauza rupturilor de țesut cu margini zdrențuite și distrugerilor de oase și erau predispușe la inflamații. O semnificație deosebită a avut-o introducerea, la începutul anului 1916, a căștii de oțel, inovație a profesorului de chirurgie berlinez și chirurg consultant al Corpului XIII armată, August Bier⁷ și a inginerului Friedrich Schward. În contrast, protecția feței nu a jucat un rol prea mare, așa cum s-a exprimat August Bier într-o ședință, în noiembrie 1915⁸.

Vehicule de teren cu raze X (Veifa/Siemens & Halske). De Rudolf Grashey (ed.), Roentgen, Leipzig 1922 (Manualul experiențelor medicale în războiul mondial 1914/1918, editat de Otto von Schjerning, vol. IX), p. 15,16.

Înainte de introducerea căștii de oțel au apărut frecvent leziuni faciale și ale capului în comun cu leziuni ale creierului, de cele mai multe ori letale, însă, după introducerea unei protecții eficiente a craniului, a crescut numărul leziunilor buco-maxilo-faciale și, astfel, soldații cu leziuni grave ale feței intrau la tratament medical⁹. Astfel, un tratament inițial suficient al leziunilor maxilarului putea fi realizat numai prin măsuri interdisciplinare – atela necesară și imobilizarea fragmentelor de dinți și de maxilar vătămate, atât expertiză chirurgicală, cât și stomatologică. Pacienții mutilați și desfigurați, adesea de nerecunoscut, trebuiau să fie în continuare îngrijiți, astfel încât, în urma expertizei chirurgicale buco-maxilo-faciale primare, rezulta o mare nevoie pentru intervenții plastic-reconstructive. În acest scop, așa cum prezintă autorii, au fost create anume capacități medicale speciale și stații de chirurgie orală și dezvoltate clinici puternice, cum a fost „Clinica maxilară vest-germană”, întemeiată deja în august 1914, ca spital privat, de stomatologul Christian Bruhn, în Düsseldorf, iar la scurt timp transformată într-un spital de campanie, care există și astăzi (cu structura modificată), cu rol de clinică universitară.

Odată cu apariția de noi tipuri de leziuni, o atenție deosebită a fost acordată perfecționării pregătirii științifice a medicilor și stomatologilor, concretizată prin apariția, deja în timpul războiului, a numeroase articole în reviste și publicații de medicină și stomatologie, dar chiar și monografii și manuale, precum lucrarea *„Rănile de război ale maxilarului și părților adiacente. Un succint manual pentru stomatologi și medici pentru utilizarea în campanie și în țară”*, publicată de Julius Misch și Carl Rumpel, în anul 1916.

Autorii scot în evidență faptul că noua specialitate a fost inclusă în regulamentele de formare medicală în Germania, iar cu ocazia celei de a 43-a zi a medicinei germane, au fost hotărâte, la 21 iunie 1924, *„Principiile de bază pentru medicina de specialitate”*, denumite și *„Directiva Bremer”*, în care una din cele 14 discipline a reprezentat-o specialitatea *„Boli dentare, maxilare și bucale”*. Noua specialitate a fost adoptată, în anul 1937, sub numele de *„Specialist pentru boli dentare, orale și maxilare”* în *„Codul de meserii pentru medicii*

germani” și încă există și astăzi ca specialitate de sine-stătătoare *„Chirurgia buco-maxilo-facială”*.

Realitate sau mit

Privind aceste exemple ale progresului medical, autorii ne arată că exigențele legate de război au dus la diverse inovații, dezvoltări sau cel puțin la o accelerare a acestor procese, ceea ce poate da impresia că Primul Război Mondial nu a fost pur și simplu numai distructiv și subversiv, ci și un mare avantaj pentru avântul medicinei în secolul al 20-lea. Acest lucru este considerat doar parțial adevărat și, înainte de toate, este pus sub semnul întrebării din punct de vedere etic (medical).

Desigur, nevoia enormă de îngrijire a militarilor bolnavi și răniți a dus la dezvoltarea și perfecționarea procedurilor de diagnostic și terapeutice, atât prin cercetarea medicală, cât și prin activitatea febrilă, practică și clinică, de zi cu zi, a medicilor. Acest lucru a fost totuși, de multe ori, în detrimentul tipologiei bolilor mai puțin semnificative, metodelor și domeniilor specifice medicinei militare, și nu în ultimul rând al acurateței științifice. Adeseori a avut loc doar o amânare a priorităților în știință și a utilizării resurselor asociate, în favoarea unor domenii importante de război, fiind afectate nu numai resursele materiale, ci și cele intelectuale. Astfel, au fost implicați oameni de știință renumiți, în detrimentul activității lor științifice primare și al predării în domeniul sănătății, domeniul cercetării având puternic de suferit în timpul războiului și, chiar și după terminarea acestuia, știința germană fiind izolată în mare măsură pe plan internațional. În plus, pierderile generate de război în breasla medicilor a slăbit asistența medicală în Germania¹⁰. La acestea se adăugă încercarea de noi metode direct pe pacienți, din cauza cunoștințelor insuficiente și fără fundamentarea teoretică și experimentală adecvată, ceea ce a echivalat cu experimente umane.

În final autorii se referă la cât de problematică este argumentația, prin care mulți medici ar fi profitat, pentru dezvoltarea abilităților și aptitudinilor lor, de implementarea în masă a tratamentelor medicale, cum ar fi operațiile. Acest lucru este, fără îndoială, adevărat, cu toate că rămâne de reținut, că medicii au tre-

buit să efectueze, în parte, în condiții extreme și fără pregătire profesională, tratamente sau intervenții chirurgicale, pentru care ei nu erau calificați. În cele din urmă, progresele declarate în timpul războiului în medicină au putut prezenta mereu numai un răspuns insuficient la o nevoie de acțiune și de tratament, care nu ar fi existat fără război.

2. Material de citit pentru front 1914-1918

În cea de-a doua lucrare, dr. Gabriele Bosch prezintă cum au fost asigurate trupele germane cu cărți în timpul Primului Război Mondial și ce motive au stat în spatele acestei acțiuni. Astfel, la mijlocul verii anului 1914, în Kaiserreich¹¹-ul german s-a dat startul, în multe biblioteci publice și private, pentru constituirea unor colecții de război, care aveau să includă, până la sfârșitul războiului, printre altele, ziare de tranșee, ale infirmeriilor și ale prizonierilor de război, postere, autocolante, pliante/manifeste, caricaturi și multe altele, ceea ce a adus războiul în mass-media veche și nouă. După război însă, interesul pentru aceste colecții de război s-a diminuat, nu se dorea să se arate public documentele dintr-un război pierdut.

Librăriile din zona de război

Autoarea ne spune că a existat, deja înainte de război, un amplu „comerț cu cărți ambulante și staționar”, care s-a transformat în 1914 într-un „comerț cu cărți ambulante și de campanie”. La începutul războiului, au avut loc reduceri puternice ale comerțului de carte – ceea ce nu era dorit din punct de vedere politic sau militar era retras din circulație, importul de cărți și reviste din străinătate s-a prăbușit, ghidurile de călătorie și hărțile nu mai erau vândute, cărțile și revistele germane nu au mai avut voie să fie vândute în țări străine ostile. Totodată, călătoriile civile au scăzut brusc, pentru că trenurile și navele au fost folosite în scop militar, iar librăriile din zona de război nu au putut fi îngrijite.

Pe de altă parte, prin înrolarea a sute de mii de oameni în serviciul militar pentru război, s-a oferit șansa unei noi piețe de desfacere pentru comerțul de carte, crescând nevoia de lectură pentru comunicarea dintre militarii aflați departe de casă, dar și pentru distragerea atenției de la viața de zi cu zi pe front. Librării

puteau oferi noi oportunități de vânzări patetice în serviciul patriei¹², însă apare, totodată, o competiție destul de nedorită pentru comerțul cu cărți, deoarece, atât sistemul militar, cât și organizațiile caritabile, au înființat biblioteci de campanie și de tranșee pentru militarii de pe front. În plus, au fost organizate colecții de cărți de către sectorul de stat și cel privat, iar luptătorii și soldații răniți, inclusiv prizonierii de război, au primit cadouri de cărți ca „daruri de dragoste” pe front.

Infrastructura pentru comerțul de cărți ambulant și staționar a fost atât de dens și bine dezvoltată la începutul războiului, că aceasta a putut fi utilizată pentru transportul cărților în zone ostile și pe front. Edituri precum Ullstein, Biblioteca-Insulă și Reclam au fost rapid în situația de a imprima și edita așa-numita literatură de campanie preferată cu cheltuieli puține, iar comercianții de carte ambulanți, precum Hermann Stilke, au fost suficient de inteligenți, pentru a lua parte la vânzarea și distribuirea cheltuielilor de campanie sau de a obține profituri mari prin intermediul tirajelor mari. Astfel au apărut serii veritabile de cărți de campanie, care au fost deja sortate și ambalate prompt¹³, precum „Biblioteca-Insulă pentru campanie și infirmerii” și cărțile de război ale editurii Ullstein. Broșurile nu au fost mai grele de 48 de grame și au putut fi trimise prin poșta de campanie, acestea fiind dobândite de către rude în țară și trimise militarilor sau cumpărate de ei înșiși din librăriile de campanie în zona de război¹⁴.

Autoarea arată că, după trecerea de la războiul de manevră la cel staționar în vest, s-au format pe front și în zona din spate, diferite tipuri de puncte de vânzare a cărților, care au variat de la librării particulare mari în orașe, la chioșcuri, puncte de vânzare mobile, librării de campanie mobile și până la librării private ale „alergătorilor de cărți” angajați, care au adus cărțile până în tranșee. În librăriile de campanie își desfășurau activitatea de cele mai multe ori militarii care au fost librari sau bibliotecari de profesie în timp de pace, precum și militarii răniți. Situația era diferită în est, unde punctele de vânzare erau adăpostite în chioșcurile cu piloni din beton, care au servit și ca buncăre, iar în zonele mai mari de manevră, a existat, de obicei, un magazin principal, cu sucursale,

care au ajuns eșalonat până spre front și adăpostite adeseori în hambare sau subsoluri sigure la bombardamente.

La sfârșitul războiului situația a amenințat să devină confuză, o retragere ordonată a fost adesea imposibilă și sistemul de librării și biblioteci de campanie s-a dizolvat în haos, astfel încât, în special în 1918, multe cărți au fost distruse sau au trebuit lăsate în urmă. În turbulențele de la sfârșitul războiului și mai târziu, persoane particulare au încercat să vândă la un preț scăzut cărți care deveniseră „fără adăpost”, mult spre nemulțumirea comerțului oficial de carte.

Biblioteci de campanie

Așa cum ne prezintă autoarea, în septembrie 1914 a fost constituit „Comitetul general pentru distribuirea materialului de lectură în campanie și în spitale”, din care făceau parte asociațiile de învățământ populare, asociații religioase, Asociația bursieră a librarilor germani și unele biblioteci mari, cum ar fi Biblioteca Regală din Berlin, unde se afla cel mai mare punct de colectare pentru donații de cărți. În toamna

anului 1914 s-au format „Comitete provinciale și de land” pentru coordonarea colecțiilor de cărți și pentru livrarea acestora militarilor. Deja din octombrie 1914, au fost aduse 250.000 de cărți în spitale și la trupele luptătoare, iar până în septembrie 1915, au fost trimise patru milioane de cărți prin poștă, două treimi la soldați pe teren și o treime în spitale. Au fost luate în considerare nu numai armata de uscat, dar și marina, precum și căminele militarilor, terenurile de instruire a trupelor și prizonierii de război. În același timp, capelanii militari au primit literatură, pentru a o împărți soldaților. Cu toate acestea, actele de caritate privată au scăzut considerabil încă din 1915, astfel încât au fost necesare noi campanii publicitare, precum „Săptămâna cărții Reich-ului¹⁶”.

În anul 1917 strategia s-a schimbat și comisia generală a vrut să facă publicitate exclusiv pentru donații, arătându-se că populația a renunțat la cărți nu numai din motive sociale, dar mulți au folosit ocazia de a-și elibera beciurile și depozitele¹⁷.

Autoarea îl evidențiază pe capelanul divizionar de la Cartierul General Est, Ludwig

Ofițerii germani citesc cele mai recente știri pe un pilon publicitar, 1916

Hoppe, care a promovat în mod special asigurarea militarilor cu literatură. El credea că militarii pe timpul războiului pozițional ar trebui să-și petreacă timpul liber cu lectura și astfel a format, la sfârșitul anului 1915, un „Comitet pentru biblioteca de război mobilă pe front”, care s-a dovedit a fi funcțional și a fost implementat cu succes atât pe fronturile occidentale, cât și pe cele din est. O astfel de bibliotecă divizionară, trasă de un cal, conținea rafturi pentru 1.000 de volume, împărțite în 8 cutii, în care aveau loc 125 de cărți. Cutiile au fost distribuite din căruță în cadrul diviziei, astfel încât acestea să poată servi până la opt puncte de livrare și militarii să poată fi asigurați cu cărți, ziare și reviste până în prima linie. Cărțile donate și achiziționate au fost acceptate cu o mare plăcere de la soldați la ofițeri, iar jocurile de cărți, muzica și în special lectura reprezenta, de multe ori, una dintre puținele posibilități, fie de a rezista sufletește în perioada grea de stat în tranșee, respectiv de a-și distrage atenția de la imaginea horror a războiului sau, mental, chiar și în momente de stres fizic și psihic din timpul războiului, să nu se înfometeze și să se brutalizeze.

Mulți soldați și-au exprimat recunoștința în scrisori, arătând ceea ce a însemnat pentru ei lectura în acele timpuri grele. Walter Ulbricht,

care mai târziu a devenit președinte al Consiliului de Stat al DDR¹⁸, a scris în anul 1918 ca militar pe frontul din Balcani: „*Cu adevărat nu a existat o lipsă a apetitului pentru lectură în activitatea monotonă și în absența altor distracții.*”, iar Ernst Jünger¹⁹ a scris în anul 1916 în jurnalul său de război: „*Ochii mei mă dor rău, din fericire doar din cauza cititului mult.*”

Comerțul cu cărți ambulant și de campanie, bibliotecile și asociațiile păreau să lucreze bine împreună la prima vedere, susținute de un patriotism comun și dorința de a câștiga, cu toate acestea, s-au adunat colecții de sute de mii de volume de cărți, care nu au fost cumpărate. Librării și edituri mici s-au plâns Asociației Comerțului de carte german, că s-ar fi ajuns în piața de carte pentru militari la practici de monopol și concurență neloială²⁰. În cursul acestor dispute au existat însă și acuzații reciproce de răspândire a literaturii proaste.

Autoarea reliefează și faptul că, în anul 1916, „Comitetul pentru bibliotecile de război mobile de pe front” a emis o directivă în domeniul cărților, prin care a fost stabilit obligatoriu, cu ce specii de literatură și cărți individuale era dotată o bibliotecă/librărie de campanie și anume „Secțiunea A) – Lucrări de divertisment, Secțiunea B) – Viața germană în poezia

Imaginea arată stabilirea primei mișcări de biblioteci de campanie mobile de către Biblioteca Regală din Berlin

și drama germană și Secțiunea C) – Cărți instructive și cum trebuiau structurate acestea - 50% „cărți de divertisment 44% „cărți instructive” și 6% „Viața germană în poezie și drama germană”. Aceste directive ale bibliotecilor de campanie sunt disponibile și astăzi, inclusiv statistici din timpul războiului privind cărțile împrumutate. Astfel, se poate concluziona că, la începutul războiului, trupa a favorizat literatura de divertisment ușoară, iar pe parcursul războiului, mai mult beletristica și literatura de specialitate.

Unii militari au încercat să-și reîmprospeze cunoștințele lor de specialitate pentru viitoarea carieră în timp de pace, dar, odată cu eșecurile militare, a crescut dorința de lectură satirică, literatură spirituală și politică. În ziarele de tranșee, soldații au putut chiar să-și scrie și arate, în limitele stabilite de cenzură, frustrarea sufletească, iar literatura de război patriotică a găsit în schimb mereu puțini clienți.

Un rol important în crearea serviciului de îngrijire pentru prizonierii de război l-a jucat

scriitorul Hermann Hesse, care fusese declarat inapt, prin organizarea, în mod voluntar, în timpul războiului, a „Centrului de carte pentru prizonierii de război germani” în străinătate. De asemenea, în anii 1916 și 1917 a fost coeditor al „Ziarului internaților germani”, care se adresa prizonierilor germani de război în străinătate și internaților germani din Elveția și în care s-au găsit dovezi ale muncii sale editoriale, dar și rapoarte despre sânguința sa: *„Mulțumită campaniei de promovare activă a poetului și a reprezentantului pentru îngrijirea prizonierilor de război, Hermann Hesse, mai ales prin publicarea «crisorii» sale în ziarul Frankfurter-Zeitung, au crescut îmbucurător de mult donațiile de carte în ultimele două luni”*. Până la 1 mai 1918, peste 500.000 de cărți și aproape un milion de reviste fuseseră trimise în acest mod la lagărele de prizonieri de război din străinătate.

Diversiune sau propagandă?

Așa cum ne prezintă autoarea, o contribuție la distribuția literaturii printre militari a avut-o,

Militarii într-o pauză într-o tranșee lângă Ypres. Ostașii citesc sau scriu scrisori, înregistrare din anul 1915

de asemenea, Comandamentul Armatei Supreme (OHL²¹). Generalul mareșal Paul von Hindenburg și șeful Cartierului său general, Erich Ludendorff, au încurajat în anul 1916 pe pastorul divizionar Ludwig Hoppe să colecteze și să distribuie materiale de lectură pentru front, acțiunea desfășurându-se sub motto-ul „*Spiritul creează arme și victorie*”. Bibliotecile de campanie au fost denumite, pe de o parte, „tunuri educaționale”, dar a existat, în timpul războiului, o dispută în privința cărților, dacă acestea ar trebui considerate „arme spirituale” sau dacă bibliotecile de tranșee reprezentau pur și simplu un serviciu în domeniul asigurării informațiilor.

Autoritățile militare din cadrul OHL au supravegheat furnizarea și distribuția cărților, interzicându-se distribuirea literaturii erotico-obscene și așa-numitele scrieri incendiare. De asemenea, s-au asigurat că „stocurile nevandabile din țară nu au fost plasate soldaților neexperimentați”. „Educația patriotică” introdusă în anul 1917 a trebuit să consolideze, prin intermediul literaturii, care era pusă la dispoziție de către bibliotecile și librăriile de campanie, dorința de victorie a militarilor și, din acest motiv, mass-media care favoriza „Pacea prin înțelegere”, ca opțiune politică, în loc de „Pacea prin victorie”, nu a avut voie să circule, iar ofițerii instructori au fost avertizați să nu poarte discuții despre obiectivele de război. Lingvistul Victor Klemperer, care a lucrat la cenzura militară în anii 1915-1916 în localitatea poloneză Kovno, relatează în autobiografia sa despre confruntările din cercul cenzorilor în privința interpretării specificațiilor individuale: „*O incertitudine încă foarte rea a cenzorului politic însă se leagă de unul din cele mai populare sloganuri ale timpului, de «Pacea cetății»²². Ore întregi a trebuit să discut cazuri individuale în următorii ani, și de multe ori o decizie întemeiată luată în considerare a fost răsturnată*”.

Scriitorul Kurt Tucholsky a scris în anul 1919, sub pseudonimul Ignaz Wrobel, privind retrospectiv, despre lecțiile patriotice: „*Ceea ce dădea efect discursurilor patriotice, era că și ultimul om simțea, cum era cel puțin ofițerul cu inima la ceea ce el prezenta. Îi era de fapt vizibil indiferent și, amenințarea declarată im-petuos de a zdrobi America și cuvintele mari*

ale loialității germane, nu au avut întotdeauna rezultatul dorit.”

În concluzie, autoarea afirmă că nu poate fi clarificat, dacă eforturile de interferență ale conducerii militare au ajuns de fapt la majoritatea soldaților. Astfel, la întrebarea dacă asigurarea literaturii pentru militari a servit distragerii atenției sau într-adevăr propagandei, nu se poate da un răspuns clar. Sistemul de furnizare a literaturii pentru militari între 1914-1918 a funcționat din punct de vedere logistic aproape continuu, demonstrat prin transportul a peste zece milioane de cărți spre militari. A existat desigur cenzură, dar denunțurile reciproce din domeniul cărții și publicațiilor, cu acuzația de a răspândi literatura de gunoi, au condus în cele din urmă la mult mai multe restricții decât orice încercare oficială de control a autorităților de stat.

NOTE

¹ Armata Federală Germană.

² Așa-numita coagulare a sângelui.

³ Descompunerea celulelor roșii din sânge.

⁴ De către anatomopatologul vienez și mai târziu laureat al premiului Nobel, Karl Landsteiner.

⁵ Dezvoltată în timpul Primului Război Mondial de către chirurgul hamburghez Franz Oehlecker, dar publicată abia în anii '30.

⁶ Este comparabilă cu o examinare cu raze X a unui cateterism cardiac modern.

⁷ Un ecran luminiscent echipat în interior cu o peliculă de plumb.

⁸ Pe baza experiențelor sale chirurgicale, profesorul Bier a recunoscut că ar trebuit protejat mai bine craniul cerebral, pentru că, chiar și așchii mici ale grenadelor și proiectilelor provocau răni cranio-cerebrale grave, deseori fatale.

⁹ „*Protecția feței nu are de mult aceeași semnificație ca și leziunea cerebrală. Se poate înlocui toată partea din față a feței. Dar aceia care trec prin astfel de afecțiuni ale craniului, vor duce o viață deplorabilă în proporție de 90%, sunt în definitiv, cel mai rău dintre invalizi, mai rău decât atunci când sunt pierdute două picioare și un braț. Oamenii vor duce, ulterior, o viață fizică, spirituală și socială nefericită*”.

¹⁰ Chirurgul militar Johann Ertl a scris despre aceasta, în anul 1918, în cartea sa de chirurgie: „*Se poate afirma pe bună dreptate, că diferitele tipuri de leziuni ale mandibulei aparțin formelor speciale de leziuni ale acestui război mondial*”.

¹¹ Din totalul de 26.292 medici ai forțelor terestre și de ocupație, marinei și trupelor de protecție și-au pierdut viața 1.819, adică 6,92 la sută.

¹² Kaiserreich = The German Empire (German: Deutsches Kaiserreich, oficial *Deutsches Reich*), cunoscut, de asemenea, ca Imperiul German, a fost statul națiune german, care a existat de la Unificarea Germaniei în 1871 până la abdicarea lui Wilhelm al II-lea în 1918.

¹³ Astfel s-a exprimat, la 30 noiembrie 1914, un editor al foii Bursei de Valori pentru comerțul de carte germană: *„Niciodată nu a fost mai favorabil momentul pentru revitalizarea comerțului cu cărți ca în prezent, când, în imagini ale luptei popoarelor între ele, se arată că doar superioritatea spirituală garantează victoria”*.

¹⁴ Chiar și astăzi, cele mai multe volume galbene ale editurii Reclam se prezintă sub forma unei ediții de campanie.

¹⁵ Cărțile individuale puteau fi cumpărate deja cu 25-50 pfenigi sau, în cazul editurii Ullstein, cu o marcă.

¹⁶ A fost cunoscută și ca „Săptămâna cărții de război”, unde bilețele de hârtie au fost lipite în cărți cu un salut din țară, precum acest slogan: „Lăsați eroii din Germania să aibă cărți. Ele sunt sufletul tranșelor”.

¹⁷ Astfel a scris un militar în mai 1916 la Foaia de bursă a comerțului cu cărți german: *„O mătușă a mea a avut intenții foarte bune, a căutat în subsol și prin casă toată literatura germană deosebit de dragă ei, cu care a crescut în ultimii ani de adolescență și mi-a trimis un pachet de cinci kilograme. Bătrâna mi-ar fi făcut o mare bucurie, dacă ar fi cumpărat o*

carte nouă de la librărie pentru coletul trimis.” Un soldat de pe Frontul de Est s-a exprimat mai dramatic: *„Deși calitatea cărților arată o tendință ascendentă plăcută, unii căutau în zadar o carte bună și găseau multe de proastă calitate”*.

¹⁸ DDR = Deutsche Demokratische Republik – Republica Democrată Germană.

¹⁹ Ernst Jünger (n. 29 martie 1895 – d. 17 februarie 1998) a fost un scriitor, eseist și gânditor politic german. Inițial, în scrierile sale idealiza războiul ca experiență determinantă în viața individului, ca apoi să devină adversar al nazismului și să denunțe dictatura. Stilul său se caracterizează prin rafinament, transparență și fascinație plastică.

²⁰ Editorul Georg Stilke s-a extins cu librăriile pe front prea puternic, în opinia colegilor săi, iar editurile Ullstein și Reclam ar fi contribuit, conform acuzațiilor, prin acorduri cu Comitetul general, la eliminarea concurenței.

²¹ Die Oberste Heeresleitung (OHL) = Conducerea strategic-operativă, respectiv Comanda supremă a trupelor active ale Forțelor armate germane în timpul Primului Război Mondial. Această funcție a fost exercitată practic de către șeful Statului Major General al Armatei.

²² Termenul de Pace a cetății (Burgfrieden/Burgfriede) = pacea contractuală în cadrul comunității moștenitorilor unui castel a descris în Evul Mediu un statut juridic special al localităților cu ziduri (cetăți sau castele), în domeniul căruia erau valabile dreptul casnic și pedepsirea stăpânului cetății și erau interzise prin pedepse riguroase disputele și ruperea păcii.

RELAȚIILE POLITICO-MILITARE ROMÂNNO-SÂRBE, 1918-1919

MANUEL STĂNESCU *

Abstract

The changes in the international status of the United Principalities led to the appearance of a ministry of foreign affairs in the summer of 1862 and, almost immediately, to the official establishment, on a reciprocal basis, of the diplomatic agencies in Belgrade and Bucharest in early 1863. The two legations, from Belgrade and Bucharest, carried out their activity (with a certain interruption in the years of the First World War) until 1939, when they were elected to the embassy rank. The Second World War led to a new interruption in bilateral relations, after which they were resumed at legation level until 1956, when they were again raised at the embassy level, a situation that has remained so far.

In the matter of Banat at the end of the First World War, two directions of opinion were faced. A radical one, adopted by Ion I.C. Brătianu, according to the "all or nothing" principle, and a moderate one, conceived and promoted by Take Ionescu, who considered that in the post-war security architecture a major dispute on territorial issues with Serbia / Yugoslavia would severely isolate Romania. In order to preserve the status quo, the compromise was considered the best solution. Consequently, the Romanian-Serbian relations have evolved to the present day and have substantially altered the Romanian collective mentality, in which Serbia occupies a special place.

Keywords: *Romania in the Great War, Banat, Romanian-Serbian relations, the Treaty of Versailles*

Schimbările ivite în statutul internațional al Principatelor Unite au dus la apariția unui ministru al afacerilor externe în vara anului 1862 și, aproape imediat, la înființarea oficială, pe bază de reciprocitate, a agențiilor diplomatice de la Belgrad și București la începutul anului 1863. În urma obținerii independenței de către cele două țări și recunoașterea acestora prin

hotărârile Congresului de Pace de la Berlin din 1878, s-a trecut la stabilirea unor relații diplomatice în concordanță cu noul statut. Drept urmare, la 14/26 aprilie 1879 agenția diplomatică a României de la Belgrad a devenit legație. Primul ministru al României la Belgrad a fost Lascăr Catargiu. După ce România și Serbia au devenit regate, în 1881 respectiv 1882,

* Cercetător științific, Institutul Pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

titulatura miniștrilor acreditați la Belgrad s-a schimbat în „trimis extraordinar și ministru plenipotențiar”. Primul reprezentant care a avut această titulatură a fost Mihai Mitilineu. Cele două legații, de la Belgrad și București, și-au desfășurat activitatea (cu o anumită întrerupere în anii Primului Război Mondial) până în 1939, când au fost ridicate la rang de ambasadă. Al Doilea Război Mondial a dus la o nouă întrerupere a relațiilor bilaterale, după care ele au fost reluate la nivel de legăție până în 1956, când au fost din nou ridicate la nivel de ambasadă, situație care se menține până în prezent¹.

Interese comune, destin asemănător: Serbia și România 1863-1918

Comitatul Timiș a fost pentru prima oară menționat documentar în 1175, iar zona Banatului, cu nenumărate delimitări teritoriale de-a lungul secolului, a avut un rol important din punct de vedere strategic. Actuala zonă de vest a țării a fost, timp de aproape un mileniu, un *buffer* între zona de influență otomană și cea occidentală. Numele regiunii, Banat, provine din perioada în care regatul maghiar a dat regiunile de graniță unor bani: Banatul de Belgrad, de Sabăț, de Severin (devenit de Timișoara). În secolul al XVI-lea, zona a fost anexată de Imperiul Otoman, apoi la începutul secolului al XVIII-lea a intrat în componența imperiului habsburgic. Fiind o zonă limitrofă a imperiului, a avut un statut asemănător (păstrând proporțiile) cu cel al Australiei în imperiul britanic. „Prostituatele și tâlharii din imperiu erau urcați în căruțe și trimiși la marginea imperiului, ca pedeapsă. Mulți dintre ei ai ajuns în Banat, unde de multe ori erau lăsați în câmp, să se descurce”². Denumirea „Banatul” sau, în germană, „Banat”, a fost folosită doar după cucerirea Timișoarei de către Eugeniu de Savoia în 1716. Cea dintâi referință privind denumirea Banatul Timișoarei este consemnată într-o scrisoare către Hoffkammer din Viena, datată ianuarie 1717. În anul următor păcii de la Passarowitz (iulie 1718), termenul a primit recunoaștere oficială prin stabilirea organismului *Banater Landesadministration* (administrația regiunii Banat). Apoi, numele de Banat a devenit destul de comun pentru a se integra în titlurile regale și imperiale³. La

începutul secolului al XX-lea, Banatul și, cu predilecție Timișoara constituiau o zonă importantă atât strategic, cât și economic și industrial. La începutul aceluia secol, Timișoara ajunsese, ca importanță comercială, al doilea oraș al Ungariei, după Budapesta⁴.

Relațiile româno-sârbe au fost consistente începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, având în vedere granița comună, statutul internațional în mare măsură asemănător și legăturile dinastice. Dinamica relațiilor dintre cele două țări a fost legată de conjunctura internațională (criza orientală din 1877-1878, războaiele balcanice) precum și de relațiile cu marile puteri influente în Balcani, îndeosebi Austro-Ungaria. Când relațiile Serbiei cu dubla monarhie, în deceniul nouă al secolului al XIX-lea, erau bune, cele cu România stagnau; dimpotrivă, când la sfârșitul secolului relațiile s-au răcit, Belgradul făcea o serie de pași de a se apropia de România. În aceeași cheie pot fi privite și relațiile cu un alt vecin comun, Bulgaria. Dacă în perioada premergătoare Primului Război Balcanic și chiar în timpul acestuia, relațiile româno-sârbe au fost strict protocolare, chiar anemice din punct de vedere economic, cele ale Serbiei cu Bulgaria s-au aflat pe o pantă ascendentă constantă, materializată prin tratatul de alianță din 1912. Total opusă a fost situația în timpul celui de-al Doilea Război Balcanic, continuând până la declanșarea Primului Război Mondial, când Serbia, pe fondul neînțelegerilor grave cu Austro-Ungaria și Bulgaria, s-a apropiat de România⁵.

În perioada neutralității (1914-1916) tratativele cu puterile Antantei au fost intense, iar problema Banatului a fost insistent discutată. Principalele și cele mai dificile negocieri s-au purtat între guvernul român și cel rus, celelalte mari puteri din coaliție secundând acțiunile aliatului lor și căutând să armonizeze punctele de vedere. La 20 aprilie/3 mai 1915, ministrul român la Petrograd îi prezenta ministrului de externe rus, Sazonov, condițiile guvernului de la București privind încheierea alianței, printre care se număra și garantarea unirii cu Banatul, în întregime⁶. Necesitatea obținerii ajutorului militar al României, pe care puterile Antantei îl solicitau tot mai intens în vara anului 1915, a determinat în cele din urmă acceptarea în principiu a programului politic avansat de

guvernul Brătianu. Într-o scrisoare către Camille Blondel, acesta sublinia că pretențiile României asupra Banatului nu sunt exagerate: „În ceea ce privește Banatul, estimez că doar partea meridională a Tisei poate servi drept frontieră între Serbia și noi, Noi vom ceda fără greutate sârbilor români de pe valea Timocului și credem că sârbii, cu care nu am avut decât relații amicale, nu se vor îndârji în a aspira la teritoriile situate pe malul stâng al Tisei sub pretextul cătorva sârbi care se află acolo. Să doriți să trasați frontiera noastră prin mijlocul acestor teritorii presupune să întâmpinați nenumărate dificultăți, deoarece în aceste zone sunt atât de amestecați sârbi, români, germani și unguri”⁷.

Inițiativa demersurilor a avut-o guvernul francez, care a acționat cu mult aplomb diplomatic atât la Petrograd, cât și la Londra. La 20 iulie/2 august 1915, Sazonov s-a adresat guvernului român, declarându-se de acord cu încheierea convențiilor cu România⁸. Astfel, prin acordul unanim al marilor puteri din cadrul Antantei, se făcea un prim pas spre unirea întregului Banat cu România. Tratatul de alianță încheiat la 4/17 august la București a cuprins toate aceste înțelegeri anterioare și a dat valoare juridică pretențiilor României asupra întregului teritoriu al Banatului. Tot în Convenție se prevedea angajamentul României de a nu ridica fortificații în fața Belgradului: „România se îndatorează să nu ridice fortificații în fața Belgradului într-o zonă ce se va determina ulterior și să nu țină în această zonă decât forțe necesare serviciului de poliție. Guvernul Regal Român se îndatorează a indemniza pe sârbii din regiunea Banatului, care părăsind proprietățile lor ar dori să emigreze, în timp de doi ani de la încheierea păcii”⁹.

Relațiile româno-sârbe au cunoscut o nouă dinamică odată cu intrarea în luptă pe frontul din Dobrogea a diviziei de voluntari sârbi, formată din prizonieri de război din armata austro-ungară aflați pe teritoriul Rusiei. Inclusă în organica Corpului 47 de armată, parte a Armatei de Dobrogea ruse, divizia a avut în realitate o componentă etnică diversă, având în rândurile lor sârbi, croați, bosniaci, cât și cehi și slovaci. Voluntarii au luptat cu mult eroism, specialiștii considerând divizia sârbă cea mai bună unitate de luptă din cadrul Armatei de Dobrogea, 11 ofițeri, inclusiv comandantul, fiind decorați cu

Ordinul „Mihai Viteazul” și numeroși alții primind alte ordine militare românești. Pierderile diviziei pe frontul din Dobrogea s-au ridicat la 50% din efectiv¹⁰.

Efemera republică a Banatului

Contextul istoric în zona Banatului în toamna anului 1918 și prima jumătate a celui ulterior a fost unul extrem de complicat. În noiembrie 1918, Banatul era administrat formal de la Budapesta (prin autoritățile comitatelor, Consiliul Bănățean Social-Democrat și Republica Bănățeană a lui Otto Roth, asupra căreia vom reveni), de la Novi Sad (prin Adunarea Națională Sârbească, care a decis, la 25 noiembrie, reunificarea sârbilor din Banat, Bacika și Barania cu regatul Serbiei) și de la Belgrad (prin Comenduirea Militară Sârbă în frunte cu generalul George Georgevici și avocatul Martin Filipon, investit ca *mare jupan* al comitatelor reunite Timiș și Caraș)¹¹.

Unul dintre cele mai puțin cunoscute episoade din istoria ultimului veac românesc îl reprezintă efemera „republică bănățeană”, care a avut un pronunțat caracter antiunionist. Ea s-a constituit la 31 octombrie 1918 și a încetat să existe la 15 noiembrie, când armata sârbă a intrat în Timișoara. La 30 octombrie, dr. Otto Roth, membru în conducerea Partidului Social Democrat din Ungaria și locotenentul colonel Albert Bartha, șeful Statului Major al Comandamentului Militar Timișoara, au participat, la Budapesta, la o întrunire a liderilor politici maghiari. Întorși la Timișoara în cursul zilei, la propunerea conducerii social-democrate locale, dominată de maghiari, s-a format un așa-numit „Sfat al poporului”, care l-a numit pe lt.col. Bartha comisar militar, iar pe Roth comisar civil al Banatului. După proclamarea înființării republicii bănățene, s-a ținut o adunare a consiliului municipal, în care s-a hotărât ca sfatul poporului din Banat să se subordoneze Consiliului Național Maghiar de la Budapesta¹².

Cei doi comisari ai așa-numitului „Sfat al poporului” au încercat să preia conducerea militară și politică mai întâi în Timișoara, apoi în întregul Banat. Dacă Bartha a preluat comandamentul garnizoanei și a rămășițelor armatei imperiale în provincie, Rozh s-a instalat la primăria Timișoarei, încercând să co-

ordoneze administrarea orașului și a regiunii. În consecință, l-a convocat pe Aurel Cosma, conducătorul românilor din Timișoara și din Banat și președinte al organizației Partidului Național Român, cerându-i sprijinul în ideea ca românii să se alăture acestui organism, subordonat Budapestei. Căpitanul Aurel Cosma a adus însă la cunoștința conducerii acestui „Sfat al poporului” că ofițerii români au constituit un Consiliu Militar Național. Aurel Cosma îi replica lui Otto Roth: „Noi, românii, nu putem primi propunerea domnului Otto Roth. Aspirațiile neamului nostru ne îndeamnă să urmăm altă cale. Vom constitui consiliul nostru național”¹³.

Consiliul Militar Național Român s-a impus încă de la creare ca o importanță forță politică, iar prin Comitetul Executiv a susținut interesele locuitorilor români, acționând cu hotărâre pentru unirea Banatului cu România și având o contribuție majoră în impulsionarea procesului de instaurare a conducerii politico-administrative în localitățile bănățene. Prin intermediul unui comunicat, Consiliul Militar Român din Timișoara a anunțat afilierea sa la Consiliul Național Român Central de la Arad, ale cărui dispoziții urmau să fie singurele recunoscute și adoptate, ceea ce reprezenta o hotărâre fermă de a respinge orice proiect de autonomie sub orice formă și, totodată, era o exprimare a dorinței de Unire cu România¹⁴.

Otto Roth, care ulterior a practicat avocatura în Timișoara, a încercat să-și justifice, aproape un deceniu mai târziu, prin interviuri acordate presei locale, acțiunile din octombrie – noiembrie 1918. El a subliniat că a încercat să evite transformarea Banatului în teatru de război, în condițiile în care din sudul Dunării se apropiau armatele Antantei, fiind determinat în acțiunile sale de dorința de a salva integritatea economică și teritorială a Banatului, adăugând și necesitatea menținerii siguranței publice și aprovizionarea populației¹⁵.

Semnarea convenției militare de la Belgrad între Puterile Antantei și Ungaria a complicat situația din Banat și Timișoara. Conform articolului 3, armata maghiară se obliga să se retragă la nord de Mureș, teritoriul evacuat urmând să fie ocupat de forțele aliate. Folosindu-se de acest pretext, armata sârbă a ocupat Banatul și a intrat în Timișoara la 14 noiembrie, punând capăt efemerei republici bănățene.

Convenția de la Belgrad a creat o situație favorabilă pentru autoritățile sârbe, care (încercând să profite de situația existentă la finalul conflictului) și-au propus să pună viitoare conferință a păcii în fața unui fapt împlinit (după modelul folosit și după încheierea primului război balcanic). În consecință, armata sârbă a abandonat flancul stâng pe care îl ocupa în cadrul trupelor aliate de la Salonic și s-a deplasat spre dreapta frontului, ocupând întreg Banatul până la Mureș, conform convenției dar fără consimțământul comandantului operațiunilor de pe frontul oriental, generalul Franchet d'Esperay. Armata sârbă a trecut Dunărea în ziua de 9 noiembrie 1918 și a ocupat orașul românesc Biserica Albă, unde a instaurat o administrație sârbească. În zilele următoare au fost ocupate și orașele Lugoj și Timișoara, astfel că, până la 20 noiembrie 1918, trupele sârbești au ajuns pe linia Mureșului, instalându-se între localitățile Szegedin și Lipova¹⁶.

Prefectul comitatului Timiș și Otto Roth, numit comisar guvernamental al Banatului de către guvernul de la Budapesta, hotărâsc ca armata sârbă să fie primită ca aliat, sperând ca aceasta să o ajute în planurile de conservare a republicii bănățene recent auto-proclamată. Spre deosebire de România, stat cu o majoritate etnică fermă, Serbia era un stat mai mic, care spera să conducă o federație cu o componentă etnică foarte diversă. Liderii promaghiari din Banat, precum Otto Roth, sperau ca Aliații să permită o Ungarie Mare sub o formă federală sau, în cel mai rău caz, să fie menținut un Banat independent, sub egida Antantei, al cărui președinte să fie, eventual, chiar Otto Roth¹⁷. Dar liderii militari sârbi au fost reticenți în a-și afirma sprijinul pentru Roth. Când voievodul comandant Petar Bojonovici, sosit la Timișoara la 3 decembrie 1918, a fost salutat de acesta drept mesager al Consiliului Bănățean și al Republicii Ungare, comandantul sârb a replicat că „tot ceea ce a luat în posesie armata sârbă este sârbesc” și că „nu este dispus să ia la cunoștință de vreo republică ungară”¹⁸.

După semnarea armistițiului de la Belgrad, la 13 noiembrie au început tratativele, în Arad, între o delegație a guvernului maghiar, condusă de Oskar Iaszi, ministrul minorităților, și o delegație a Consiliului Național Român Cen-

tral¹⁹. Din Banat au participat Aurel Cozma, președintele comitetului executiv al Consiliului Național Român din Timișoara și Timiș (și șeful organizației Timiș a Partidului Național Român) însoțit de un alt membru al consiliului, Sebastian Brândușa. La tratative a fost prezent și Otto Roth, din partea „sfatului popular bănățean” și reprezentanții Consiliului Național al Șvabilor din Timișoara²⁰.

Ocuparea Banatului – o chestiune delicată între Aliați

Concomitent armata sârbă înainta, ajungând la Timișoara în timpul tratativelor de la Arad, la 14 noiembrie. Ocuparea orașului Timișoara a avut loc efectiv duminică, 15 noiembrie 1918, când primarul Iosif Geml a predat oficial orașul trupelor sârbești, cu rugămintea de a proteja populația civilă. În numele Consiliului Național Român din Timișoara a vorbit Aurel Cosma, președinte, cerând comandantului armatei de ocupație protejarea românilor din Banat. Sârbii au preluat administrarea militară a orașului, dizolvând, la 17 noiembrie, garda civilă care menținea ordinea, aceste atribuții trecând acum în seama poliției, asistată de soldați sârbi. În aceeași zi au fost desființate și gărzile naționale românești, din ordinul comandamentului militar sârb²¹.

Deși armata sârbă a fost primită cu prietenie, ea aparținând unei țări parte din Antanta, lucrurile s-au schimbat radical după ocupația militară impusă de sârbi. Inițial, armata sârbă a preluat doar administrația militară a regiunii, cea civilă rămânând în seama autorităților maghiare. La început, s-a permis ca fiecare naționalitate să-și poată arbora steagul propriu și purta culorile naționale. Comandamentul de ocupație și „sfatul poporului” au avut o înțelegere, sârbii căutând să respecte litera convenției de armistițiu de la Belgrad. Sfatul era cel care avea în grijă întreținerea trupelor, controlul aprovizionării acestora revenea Consiliului Național Sârb din Banat, care în mod firesc sprijinea masiv armata de ocupație²².

Din păcate, subminarea mișcării naționale românești a fost un obiectiv prioritar al administrației militare sârbe. Într-o informare adresată de generalul M. Rasic către președintele Consiliului de Miniștri și ministru de externe al Serbiei, Ștefan Protić, din 22

noiembrie/5 decembrie 1918, după ce arată că în partea de răsărit a Banatului „au loc și unele manifestații violente din partea românilor”, autorul afirma că: „Am ordonat ca orice agitație de acest fel să fie zădărnicită imediat, cu toate astea, aproape zilnic au loc diferite incidente”. În opinia autorului, incidentele erau organizate de către Consiliul Național Român din Arad. În consecință, au fost luate măsuri drastice: desființarea gărzilor și apoi a Consiliilor Naționale românești, interzicerea alegerii de delegați pentru adunarea de la Alba Iulia, sau în cazul în care acest lucru s-a întâmplat, interzicerea deplasării lor. Un exemplu notabil l-a constituit episcopul ortodox de Caransebeș, Miron Cristea, viitor mitropolit și patriarh al României, reținut de trupele sârbe în gara Bouțari, pe linia de demarcație, o zi și o noapte. În urma acestui incident Miron Cristea a ajuns la Alba Iulia cu o zi întârziere, el având calitatea de vicepreședinte al Adunării²³.

Deciziile de la Alba Iulia au avut o consecință negativă asupra comportamentului trupelor de ocupație din Banat. Persecuțiile au fost intensificate și mulți români au fost deportați în lagăre de concentrare aflate în afara Banatului. După întoarcerea de la Alba Iulia, Aurel Cosma a fost chemat să se prezinte la comandamentul armatei sârbe de ocupație și somat să-și înceteze activitatea în cadrul Consiliului Național Român din Timiș, al cărui președinte era. Atât CNRC, cât și Consiliul Dirigent au intervenit pentru sistarea persecuțiilor; cu toate astea, ele au continuat pe parcursul ocupației sârbești a Banatului²⁴. Constantin Kirițescu a lăsat o descriere plastică a contextului ocupației sârbe: „Ocupația sârbească în Banat avea caracterul unei ocupații dușmane: prigoane, arestări, întemnițări, deportări în masă a țăranilor români pentru a munci în Serbia, tot felul de violențe și jafuri. Autoritățile administrative și militare sârbe se dedau la rechiziții forțate, ridicau depozitele și materialele care se transportau în Serbia. Astfel, purtarea sârbilor prieteni și aliați, față de români, se asemena ca picăturile de apă cu purtarea germanilor și ungarilor dușmani. [...] Ceea ce era mai grav, pe lângă suferințele individuale, era că se primejduiau raporturile de prietenie seculară între populația sârbă și română și interesele politice, care cereau ca cele două popoare să rămână aliate”²⁵.

Dr. Ștefan Popp, șeful siguranței publice din Sibiu, informa la rândul-i Marele Cartier General în aceeași perioadă că „ocuparea Aradului prin trupe franceze fără trupe române nu are însemnătate pentru interesele mari ale românismului din acele părți. S-a dovedit că sârbii din Banat și în special din Timișoara cu toate că trupele franceze erau acolo ca trupe de ocupație comit cele mai mari fărădelegi față de națiunea română și se întovărășesc cu unghurii dușmanii noștri de moarte. Francezii nu pot sau nu doresc să-i împiedice. Populația română din Arad și din jur a fost reținută în a-și face sieși dreptate numai prin promisiunea că în curând vor intra trupele române”²⁶.

Situația era raportată la nivelul Marelui Cartier General român de maiorul Alexandru Dumitrescu, care la 28 noiembrie/11 decembrie 1918, preciza: „În Banat, unde trupele sârbe au pus stăpânire deplină peste tot (ocupațiune militară) este ordină completă și autoritățile rămase – conform cererii comandamentului francez, dar contra voinței sârbilor – își pot exercita puterea în toată liniștea. În schimb însă se duce acuma o luptă îndârjită – și asemănătoare cu cea pe care o duceau unghurii înainte – contra românilor, zilnic se fac internări și arestări de români în diferite localități din Banat și actualmente Aradul are un mare număr de români din Banat, refugiați de frica persecuțiilor autorităților militare sârbe”²⁷.

În memoriile sale, generalul Henri Berthelot detaliază vizita făcută în Serbia, Banat și Transilvania în decembrie 1918 – ianuarie 1919 și amintește, în treacăt, de situația tensionată creată de administrația militară sârbă. La 26 decembrie, ajuns la Orșova, notează că „sârbii împiedică persoanele de naționalitate română să mă întâmpine la gară”. Tot la 26 decembrie îi scria cumnatei sale: „Iată-mă pe drum de ieri seară, pentru un turneu de pacificare între România, Serbia și Ungaria, în legătură cu Banatul Timișoarei și Transilvania [...] În această dimineață am ajuns la Orșova, la frontiera Banatului. Este o graniță absolut artificială, pentru că populația din această regiune este în mod limpede de origine română, deși sârbii emit pretenția de a pune mâna pe el”. La 6 ianuarie revine asupra problemei: „Mârzescu îmi semnalează abuzurile comise de sârbi în Banat. Mi se comunică declarații, făcute la

consiliul miniștrilor ungari, care demonstrează jocul lor dublu și faptul că trebuie să ne menținem circumspecți în ceea ce-i privește”²⁸. Colonelul Rosetti, care l-a însoțit pe generalul Berthelot, telegrafia la 19 decembrie 1918 Marelui Cartier General, precizând: „În convorbirea pe care generalul Berthelot a avut ieri vineri cu Principele regal Alexandru al Serbiei, acesta s-a arătat foarte conciliant. A cerut ca evacuarea Banatului de sârbi să se facă treptat. Și a exprimat dorința unei înțelegeri directe cu România. A. S. Regală va pleca marți, 31 decembrie, la Paris și Londra. Am căpătat impresiunea că o invitație de a veni la București la întoarcerea sa ar fi foarte bine primită”²⁹.

Atașatul militar român pe lângă armata aliată de la Salonic, colonelul Dumitrescu³⁰, relatează discuțiile avute cu comandamentul francez referitor la chestiunile teritoriale din Banat: „Generalul Franchet d'Esperey și șeful său de stat-major mi-au comunicat că cererea noastră în privința evacuării trupelor sârbe din Banat întâmpină opoziție din partea sârbilor. Am impresia că guvernul francez și Aliații amână decizia, ceea ce este contrar intereselor noastre. Expediția în Rusia întâmpină mari greutăți în Franța din cauza socialismului și a soldaților care ar voi să se întoarcă. Astfel colaborarea noastră e cu atât mai prețioasă pentru ei”. În opinia colonelului Dumitrescu, „dacă sârbii refuză până la sfârșit evacuarea Banatului, ar fi nevoie să se examineze posibilitatea de a trimite trupe române în Banat pentru ocuparea regiunii împreună cu sârbii și francezii, cum s-a făcut deja la Spalato, Cattaro și Fiume, unde sunt trupe italiene, franceze și americane”³¹. În memoriile sale, generalul Rosetti amintește de rapoartele colonelului Dumitrescu, care considera că „generalii francezi și în special Franchet d'Esperey sunt cu totul sârbofili”³².

Se pare că și generalul Walther Howarth Greenly (1875-1955), șeful misiunii militare britanice în România în perioada 1918-1920, a încercat să aplaneze disputele româno-sârbe privitoare la Banat, după cum precizează un document din arhivele militare, eforturile sale fiind însă privite cu multă reticență: „Generalul Greenly nu a primit din partea Marelui Cartier General român nicio misiune oficială din partea guvernului sârb. Pentru a se evita un conflict armat între noi și sârbi, șeful misi-

unii engleze s-a oferit singur să meargă la Belgrad pentru a determina comandamentul sârb să retragă forțele pe care le are concentrate în Banat. Cum serviciul nu putea fi refuzat s-a comunicat generalului Greenly că în cazul în care sârbii vor retrage forțele lor atunci și comandamentul român va deplasa din Banat forțele aduse cu scopul de a face față situației”. După discuții avute la Belgrad, generalul britanic informa partea română despre condițiile puse de comandamentul sârb pentru retragerea forțelor din Banat: „a) a nu se lăsa în Banat decât forțe egale cu celea pe care le vor lăsa sârbii în Torontal; b) nicio forță armată română să nu mai fie ținută în apropierea liniei de demarcație într-o zonă a cărei lărgime va fi de aproximativ 10-15 km și c) mișcările de evacuare ale ambelor armate să fie controlate de generalul Greenly. Dată fiind absurditatea pretențiilor sârbești nu s-a dat acestei cereri niciun răspuns. S-a comunicat însă verbal generalului Greenly, la întoarcerea la București, motivele pentru care nu se pot admite sub niciun cuvânt pretențiile sârbești”. În finalul raportului se cerea o verificare amănunțită a propunerilor generalului Greenly: „Acesta fiind istoricul chestiunii, rămâne de cercetat, în caz când se crede necesar, dacă generalul Greenly a tratat într-adevăr cu guvernul sârb și cu ministrul rus la Belgrad și în baza cărui mandat”³³.

Problemele remarcate de Berthelot și raportate la Paris erau cunoscute, fără îndoială, de delegațiile sosite în capitala Franței pentru Conferința de Pace, care a debutat în aceeași lună ianuarie 1919. Într-o scrisoare adresată de Caius Brediceanu, avocat bănățean, membru al delegației române, prietenului Valeriu Braniște, membru în Consiliul Dirigent, aflat la Sibiu, aflăm detalii despre chestiunile litigioase cu care se confrunta delegația, în special cele referitoare la statutul Banatului: „Cât privește România, în tot timpul de când suntem aici, numai o chestiune nu a fost unanim primită de Aliați – chestiunea Banatului. Vina nu o purtăm noi, care susținem în fața Congresului teoria existenței tratatului din 4 august 1916, care ne garantează întreg Banatul, postulat în absolută concordanță cu hotărârile de la Alba Iulia, dar ne este împiedicată activitatea prin curentul care l-au făcut între aliați pe timpul guvernului Marghiloman [5 martie

– 24 octombrie 1918] Take Ionescu cu anturajul său politic și financiar. Acești domni au făcut în Londra cu Pasici [prim-ministrul sârb] și Venizelos [prim-ministru grec] o înțelegere în vederea unui bloc cehoslovac – iugoslav – grec, o înțelegere nouă prin care Banatul a fost împărțit cu sârbii. Membrii englezi și americani din comisia afacerilor române, apoi cei mai remarcabili oameni politici englezi și americani (între care și Scotus Viator [alias R. W. Seton-Watson, filoromân] sunt de partea sârbilor și ne trimit la d. Take Ionescu, de câte ori susținem teoria unității economice, topografice etc. a Banatului, de dragul căreia renunțăm la românii din Timoc, numai ca să avem hotare adevărate față de sârbi, a căror existență națională din Banat suntem dispuși a o pune sub scut internațional al Societății popoarelor. Natural că același scut îl cerem pentru românii din Timoc și Macedonia [...]. Pe francezi și italieni îi putem considera ca câștigați pe partea noastră, dar sunt majorați de englezi și americani, care au pentru sârbi mai multă simpatie și oareșicare considerație pentru unguri”³⁴.

Brătianu era fără îndoială deranjat de activitatea lui Take Ionescu. Într-o telegramă adresată de la Paris generalului Rosetti la 29 ianuarie 1919, premierul se plângea că „în chestiunile Banatului și Cadrilaterului stăm prost din cauza atitudinii lui T. Ionescu”. Istoricul Gheorghe Brătianu considera că Take Ionescu era stăpânit „până la obsesie” de ideea reconcilierii României cu vecinii ei, militând pentru înlăturarea oricăror probleme de natură să despartă aceste țări și pentru întărirea colaborării cu ele chiar cu riscul unei sacrificii. De aici poziția sa în problema Banatului. Take Ionescu mergea chiar mai departe, ajungând să regrete rezultatele propriei sale politici din 1913 și alipirea Cadrilaterului pentru că dorea o împăcare definitivă cu Bulgaria³⁵.

După ce Banatul a fost în întregime ocupat de forțele sârbe până la 7/20 decembrie 1918³⁶, din ianuarie 1919 acestea au continuat să ocupe doar partea de sud-vest a comitatului Torontal – inclusiv Timișoara, până la linia de demarcație cu trupele aliate. La 3 mai 1919, Biroul 2 contrainformații din cadrul secției informații din Marele Stat Major informa eșalonul superior printr-o dare de seamă asupra situației din Banat. Conform acestui

document (care era redactat pe baza datelor culese de un „informator localnic”) ocupația era exercitată de o divizie franceză din colonii, condusă de generalul Brunett și o divizie de cavalerie sârbă, condusă de generalul Gruici. Armata franceză avea atribuții operative, în timp ce trupele sârbe coordonau administrarea regiunii. Aprovizionarea se făcea din depozite, achiziții (cumpărături) și rechiziții. Deși nu existau elemente din fosta armată austro-ungară, trupele de ocupație foloseau sporadic „mici unități” din fosta jandarmerie maghiară, ceea ce crea „impresia cea mai rea” în rândul populației, fiind „de neînțeles pentru ce persistă aliații noștri a-i susține și sprijini”. În ceea ce privește starea de spirit a populației românești, „entuziasmul pentru România Mare este de nedescris”, în timp ce șvabii „sunt în expectativă, din cauza unor preținși conducători, care din fericire nu au prea multă trecere, dat fiind că în trecutul lor foarte apropiat cu toții, aproape fără deosebire, au servit politica șovină maghiară”.

Administrația sârbă era considerată „primitivă”; „toată administrația lor se rezumă la faptul trist dar adevărat de a persecuta pe românii din Banat”, în primul rând prin interzicerea mișcărilor sociale și culturale românești. Orice formă de organizare politică era interzisă de autorități, sub acuzația de iredentism și tulburarea liniștii și ordinii publice, „în schimb comuniștilor li se dă voie să facă manifestație de stradă”. Singura publicație românească era identificată ca fiind săptămânalul *Banatul*, care avea însă neajunsul că apărea la Lugoj, nu la Timișoara³⁷. Alte documente oferă exemple concrete de abuzuri ale administrației militare sârbe. La 23 mai 1919, un locotenent român „a fost acostat pe o stradă în Timișoara de un soldat sârb care a adresat cuvinte ofensatoare lui și armatei române”. La 8 iunie, un maior român a cerut și primit de la administrația de ocupație încuviințarea de a veni însoțit cu alți trei ofițeri în satul Cicea, unde unul dintre camarazi își serba logodna. „La 9 iunie însă cei patru ofițeri români luând trenul pentru a se reîntoarce la Arad au fost arestați în gara Jimbolia de trei jandarmi sârbi care i-au escortat până la Timișoara. Aici au fost dați jos din tren și duși la comenduirea Pieței unde din ordinul unul căpitan au stat închiși toată noaptea

într-o celulă murdară și fără paturi”. Au fost eliberați dimineața, după ce un colonel sârb le-a cercetat cu atenție documentele. Tot în satul Cicea au fost arestați 10 „fruntași români, printre care și un avocat”, sub acuzația de „spionaj”. La momentul redactării notei informative, arestații nu fuseseră încă eliberați. Având în vedere înmulțirea incidentelor de acest fel, maiorul Dumitru, autorul raportului, considera că „o intervenție pe cale diplomatică este absolut necesară, deși nu trebuie așteptat de la ea siguranța că lucrurile se vor îndrepta”³⁸.

Și Nicolae Iorga a notat în jurnalul său zvonurile privind comportamentul „barbar” al sârbilor: „au dus sute de oameni în Albania la șosele, au decimat populația unui sat, care a omorât un ofițer pentru rechiziții nesfârșite. Unii ofițeri spun „tu” la toți, și la învățători, preoți, avocați, și-i tratează de sârbi românizați, scriind Lupovici pe Lupu etc.”. Iorga relatează și punctul de vedere al lui Brătianu referitor la Banat: „vrea Banatul tot. Înțelege nu cafea cu lapte ci ori lapte, ori cafea”³⁹.

Întâlnirea între generalul Franchet d'Espérey și regele Ferdinand la începutul lunii aprilie 1919 nu a lămurit decât antipatia monarhului român pentru comandantul trupelor aliate din Orient. Generalul Rosetti relatează că „Franchet d'Espérey, uitând că Regele e neamț de origină și că se afla în casa Lui, i-a spus că toți nemții mint. A mai spus că Brătianu a făcut gafe la trecerea sa prin Belgrad și s-a făcut imposibil față de sârbi, arătându-se intransigent. La care Regele a răspuns: da, din partea noastră intransigența e o gafă, din partea sârbilor e o calitate. [...] Continuând, d'Espérey a spus Regelui că ar trebui să se arate mare și să renunțe la Torontal. Regele a răspuns că nu poate să fie decât intransigent. El a îmbrățișat și reprezintă idealul național, pentru care a suferit. Nu poate renunța. Poate că i se va impune aceasta, dar de bună voie el nu poate consimți la așa ceva”⁴⁰.

Deseori au existat puncte de vedere radicale, exprimate inclusiv de generalul Radu Rosetti. La 21 mai 1919, el nota în memoriile sale întâlnirea pe care a avut-o cu Ștefan Cicio-Pop în problema „de a da jumătate din Torontal sârbilor”. Generalul sugera chiar o revoltă armată, arătând că „trebuie a se socoti

bine dacă față de sacrificiile trecutului, față de urmașii noștri avem dreptul să sacrificăm 250 000 de români (câți spune Pop că sunt de partea ce s-ar da sârbilor) dându-i pe mâini străine sau trebuie să sacrificăm câteva vieți, chiar mii de vieți, spre a face un gest sau o acțiune care, dacă nu face ca Parisul să revină imediat asupra hotărârii sale (ceea ce sunt convins că va face), va pune problema în fața lumii și va stabili drepturi pentru viitor”. A doua zi Rosetti sugerează că Vintilă Brătianu „este de părere că răscola din partea de Banat dată sârbilor să se facă după ce atribuirea va fi definitivă”. Pe de altă parte, atașații militari acreditați la București insistau pentru o înțelegere. Greenly afirma că „e firesc însă [...] ca Torontalul să fie dat sârbilor. Atât el, cât și Pétin [...] insistă că trebuiesc liniștite spiritele”⁴¹.

În urma activității guvernului român la Conferința de Pace de la Paris, care a debutat în ianuarie 1919, a numeroaselor proteste venite din partea bănățenilor, în baza dispozițiilor Consiliului Suprem Interaliat, Comandamentul trupelor aliate a ordonat ca partea Banatului ocupată de trupele franceze să fie evacuată până la 22 iulie 1919, iar cea ocupată de trupele sârbești până la 31 iulie, acestea repliindu-se pe linia de frontieră fixată prin Conferința de Pace și anunțată guvernelor interesate⁴². Retragera trupelor franceze din Banat a avut loc între 16-22 iulie 1919, iar a celor sârbești între 20 iulie – 2 august 1919, concomitent cu instalarea definitivă a administrației românești. În ziua de 3 august 1919, după ce s-a încheiat întreaga operație de înlocuire a trupelor și administrației străine din Banat, armata română a intrat în Timișoara unde a fost primită cu mult entuziasm de populație⁴³. Linia de demarcație creată în iulie 1919, la retragerea militară a sârbilor, consacra definitiv și noua graniță de stat româno-iugoslavă. În partea românească au fost înglobați aproximativ 60 000 de minoritari iugoslavi (sârbi și croați). În Banatul sârbesc și-au continuat viața aproximativ 80 000 de români⁴⁴.

În chestiunea Banatului la sfârșitul Primului Război Mondial s-au confruntat două direcții de opinie. Una radicală, adoptată de

Ion I.C. Brătianu, conform principiului „totul sau nimic”, și una moderată, concepută și promovată de Take Ionescu, care considera că în arhitectura de securitate postbelică un diferend major pe teme teritoriale și cu Serbia/Iugoslavia ar fi izolat grav România. În vederea păstrării statu-quo-ului, compromisul a fost considerat cea mai bună soluție. În consecință, relațiile româno-sârbe au evoluat până în zilele noastre și au modificat substanțial mentalul colectiv românesc, în care Serbia ocupă un loc aparte.

NOTE

¹ Bogdan Catana, *Relațiile româno-sârbe, 1875-1913*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012, pp.14-15.

² Detalii în Ioan Hațegan, *Habitat și populație în Banat (secolele XI-XX)*, Editura Mirton, Timișoara, 2003.

³ Martyn Rady, *Controverse istorico-istoriografice privind toponimul „Banat”*, în Victor Neumann (coord.), *Identitate și cultură. Studii privind istoria Banatului*, Editura Academiei Române, București, 2009, p.20.

⁴ Camil Petrescu, *Economie și societate în Timișoara interbelică*, în Victor Neumann (coord.), *Identitate și cultură. Studii privind istoria Banatului*, Editura Academiei Române, București, 2009, p. 134.

⁵ Bogdan Catana, *op. cit.*, pp. 189-190; Cf. și Mihail E. Ionescu, Nicolae-Șerban Tanașoca (coordonatori), *Al doilea război balcanic (1913)*, Editura Militară, București, 2014.

⁶ *România în primul război mondial*, vol. I, Editura Militară, București 1987, p. 109.

⁷ Apud Ionela Felicia-Moscovici, *La France et le Banat entre 1916-1919. Les convulsions de la guerre et de la paix*, Université de Strasbourg, 2013, Roumanian, (Hal), p. 46.

⁸ *Ibidem*, p. 111.

⁹ Cf. Mihail E. Ionescu (coord.), *Românii în Marele Război. Anul 1916. Documente, impresii, mărturii*, Editura Militară, București, 2017.

¹⁰ Miodrag Milin, *Voluntari sârbi pe frontul românesc din toamna anului 1916*, în „Analele Banatului”, S. N. Arheologie – Istorie, XXI, 2013, pp. 439-453.

¹¹ Miodrag Milin, *Societate și școală la sârbi bănățeni. Tendințe și atitudini în secolul al XX-lea*, în Victor Neumann (coord.), *Identitate și cultură. Studii privind istoria Banatului*, Editura Academiei Române, București, 2009, p. 191.

¹² Radu Păiușan, *Mișcarea Națională din Banat și Marea Unire*, Editura de Vest, Timișoara, 1993, p. 108.

¹³ *Ibidem*, p. 106.

¹⁴ *România în anii Primului Război Mondial*, vol. II, Editura Militară, București, 1987, pp. 611-612.

¹⁵ Radu Păiușan, *op. cit.*, p. 110.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 132-133.

¹⁷ *Ibidem*, p. 133.

¹⁸ Miodrag Milin, *op. cit.*, p. 192.

¹⁹ Gheorghe Platon (coord.), *Istoria României*, vol VII, tom II, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 514.

²⁰ Radu Păiușan, *op. cit.*, p. 135.

²¹ *Ibidem*, p. 136.

²² *Ibidem*, pp. 136-137.

²³ *Ibidem*, pp. 138-139.

²⁴ *Ibidem*, p. 139.

²⁵ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, vol. II, Editura Științifică și Pedagogică, București, 1989, p. 437.

²⁶ Arhivele Militare Naționale Române, fond *Microfilme*, rola II 1.2580, cd. 579.

²⁷ Ștefan Pascu (coordonator), *1918 la români. Documentele Unirii*, vol VII, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 608.

²⁸ Generalul Henri Berthelot, *Memorii și corespondență 1916-1919*, Editura Militară, București, 2012, pp. 387-394.

²⁹ Arhivele Militare Naționale Române, fond *Microfilme*, rola II 1.2585, cd. 212.

³⁰ Generalul Toma Dumitrescu (10 mai 1877 – 1 octombrie 1936), absolvent al Școlii de ofițeri de infanterie, a urcat treptele ierarhiei militare până la gradul de general de divizie. După absolvirea Școlii Militare de Război a lucrat în statul major, la

data intrării României în Primul Război Mondial ocupând funcția de șef de cabinet al șefului de stat major al Marelui Cartier General. La reîntrirea României în război, în noiembrie 1918, a fost delegat de Marele Stat Major ca ofițer de legătură pe lângă Comandamentul armatelor aliate de la Salonic, iar la Conferința de Pace de la Paris a fost membru în delegația României în calitate de expert militar. După război a fost însărcinat cu diverse misiuni diplomatice și numit comandant al Școlii Superioare de Război. Pe larg în Toma Dumitrescu, *Războiul național (1916)*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1999.

³¹ Arhivele Militare Naționale Române, fond *Microfilme*, rola II 1.2585, cd. 214.

³² General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, Editura Modelism, București, 1997, p. 308.

³³ Arhivele Militare Naționale Române, fond *Microfilme*, rola II 1.2585, cd. 223-224.

³⁴ Georgeta Filitti, *Pe vremuri oamenii își trimiteau scrisori*, în „Magazin istoric”, anul L – serie nouă – nr. 10 (607), octombrie 2017, pp. 72-76.

³⁵ General Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 314.

³⁶ *România în anii...*, p. 649.

³⁷ Arhivele Militare Naționale Române, fond *Microfilme*, rola II 1.2585, cd. 176-178.

³⁸ *Ibidem*, cd. 188-189.

³⁹ Nicolae Iorga, *Memorii*, vol II, Editura „Națională” S. Ciornei, f.a., pp. 139-140.

⁴⁰ General Radu R. Rosetti, *op. cit.*, pp. 338-339.

⁴¹ *Ibidem*, p. 353.

⁴² Gheorghe Mărdărescu, *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei*, Editura Militară, București, 2013, p. 82-85.

⁴³ *România în anii...*, p. 651.

⁴⁴ Miodrag Milin, *op. cit.*, p. 192.

INAUGURAREA CIMITIRULUI MILITAR ROMÂNESC DE LA APȘERONSK, FEDERAȚIA RUȘĂ

CARMEN RÎJNOVEANU *

La 26 noiembrie 2018, în plină febră a pregătirilor pentru sărbătorirea Centenarului Marii Uniri, a avut loc la Apșeronk, ținutul Krasnodar (Federația Rusă), inaugurarea celui de al doilea cimitir pentru militarii români căzuți în anii 1942-1943 în Caucaz și Kuban. Primul a fost inaugurat la 25 octombrie 2015, de Ziua Armatei, la Rossoșka, lângă Stalingrad, aici fiind înhumați militari români morți în marea confruntare de pe Volga și din stepa Kalmucă din aceeași perioadă.

Ideea amenajării unui cimitir pentru militarii români morți în confruntările din Caucaz și Kuban a apărut în luna aprilie a anului 2016, în contextul în care investigații în teren desfășurate de Societatea germană pentru îngrijirea mormintelor de război (VDK) în perioada 2002-2016, au avut drept rezultat identificarea osemintelor a 88 de militari români morți în această regiune și înhumați în cimitire de campanie din șapte localități.

Societatea germană pentru îngrijirea mormintelor de război a reușit să amenajeze un cimitir situat la șapte kilometri de localitatea Apșeronk, cu o suprafață de 2,8 ha, unde au

fost înhumați până acum circa 30.000 de militari germani dintre cei aproximativ 50-60.000 de ofițeri și soldați morți în lupte în această regiune. Cimitirul german a fost inaugurat în anul 2008.

Tot aici s-a amenajat și un cimitir slovac, unde odihnesc somnul de veci 337 de militari, morți în diferite localități. Slovacia, stat de sine stătător în perioada 1939-1944, aflat însă la remorca Germaniei, a avut în Caucaz o divizie, comandată, inițial, de generalul Josef Turanec.

În baza Acordului dintre Guvernul României și Guvernul Federației Ruse privind regimul juridic al mormintelor militare române aflate pe teritoriul Federației Ruse și al mormintelor militare ruse aflate pe teritoriul României, ratificat prin Legea nr. 413/2006, Oficiul Național pentru Cultul Eroilor (România) și Asociația „Voennie Memoriali” (Federația Rusă), instituții îndrituite cu aplicarea acordului bilateral, au semnat în luna august 2018 un contract pentru amenajarea necropolei, lucrările începând în luna septembrie.

Cimitirul militar românesc de la Apșeronk este situat între cimitirul german și cel slovac

* Cercetător științific gr. II, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

și are o suprafață de 800m² (40m lungime și 19,8m lățime). Este împrejmuit cu un gard metalic, având un monument central (cruce de granit cu o înălțime de 3 m), platou central și patru plăci comemorative, pe fiecare fiind inscripționate locurile unde au murit militari români, două băncuțe, suprafață destinată viitoarelor reînhumări, scări pietonale de acces, alei interioare, două catarge. Pe placa de la baza crucii este scris: „In memoriam militarilor

români căzuți în luptă în zona Kuban”, iar la intrarea în cimitir este o placă indicatoare: Cimitirul militarilor români Apșeronsk.

La ceremonie au participat membri ai Ambasadei României, în frunte cu ambasadorul Vasile Soare, oficiali ai Parlamentului, Ministerului Apărării Naționale, Ministerului Afacerilor Interne, reprezentanți ai societății civile și ai părții ruse. Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară a fost reprezentat de

o delegație formată din cc.șt. Petre Otu, director adjunct, și cc.șt. Carmen Rijnoveanu.

Ceremonia a început cu dezvelirea monumentului central, urmată de o slujbă religioasă oficiată de doi preoți (unul militar și unul civil), în prezența a doi preoți ruși. S-au depus apoi coroane de flori din partea Ambasadei României în Federația Rusă, Asociației „Voennie Memoriali”, Senatului României, Ministerului Apărării Naționale, Ministerului de Interne, Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

Momentul cel mai emoționant l-a reprezentat reînhumarea osemintelor celor 88 de

militari români, căzuți în lupte și înmormântați inițial în cimitire de campanie din regiune.

Din discuțiile cu oficialii români prezenți la ceremonie s-a desprins ideea continuării investigațiilor pe teren pentru identificarea osemintelor și altor militari români morți în confruntările din toamna anului 1942 și în cursul lui 1943.

Inaugurarea necropolei este un gest de reparație morală, chiar dacă târzie, a memoriei militarilor români căzuți în luptă departe de țară, conform jurământului pe care l-au depus.

ACTIVITĂȚI DEDICATE CENTENARULUI MARII UNIRI DIN 1918

Încă din 2014, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară (ISPAIM) a inclus în programul său de activitate desfășurarea de activități, potrivit specificului său, consacrate Centenarului Marii Uniri din 1918 și Primului Război Mondial. Dată fiind extraordinara însemnătate a anului 1918 pentru România de astăzi, anul 2018 nu avea cum să facă excepție, bucurându-se de toată atenția cuvenită. Pentru cititorii noștri, am pregătit o scurtă prezentare a principalelor acțiuni și evenimente cu care ISPAIM a marcat o sută de ani de la Marea Unire:

Conferințe internaționale organizate de ISPAIM:

- Masa rotundă cu participare internațională: „*Pacea de la București (24 aprilie/7 mai 1918) și reintrarea României în război (28 octombrie/10 noiembrie 1918)*”, 07.06.2018, București, Cercul Militar Național;
- Conferința internațională cu tema: „*Sfârșitul Marelui Război și începutul unei noi ordini europene*”, 05-08.11.2018, București.

Lucrări publicate:

- „*Românii în Marele Război. Documente, impresii, mărturii, 1917*”, coordonator gl.mr. (r) dr. Mihail E. Ionescu, Editura Militară (notă: volumul 1918 se află la editură);
- „*Bătăliile de la Mărășești și Oituz în dinamica Primului Război Mondial*”, Editura Militară;
- „*La Roumanie devant le Congrès de la paix*”, Editura Militară.

Participarea la reuniuni științifice internaționale:

- Conferința internațională „100 Years since the Great Union of the Romanians, 1918-2018”, 06.03.2018, Bruxelles (Belgia), participant din partea ISPAIM: general (r) Mihail E. Ionescu;
- Programul „Românii și Marele Război”, organizat de Institutul Cultural Român din Londra în perioada 15 iunie – 15 iulie 2018 și dedicat centenarului Marii Uniri. Din partea ISPAIM, a participat general (r) Mihail E. Ionescu, cu prelegerea „Romania in the First World War. The Great Union of Romanians”, 15.06.2018, Londra;
- Conferința „Studiu al câmpului de luptă pentru a identifica teme și lecții pentru a consolida gândirea operațională și tactică. Campania din 1917 din România”, organizată de Comandamentul Corpului de Reacție Rapidă a NATO din Turcia, 20-22 iunie 2018, Istanbul, participant din partea ISPAIM: general (r) Mihail E. Ionescu;
- Conferința internațională „The end of the Great War: Military operations and peace treaties”, 24-27.09.2018, Belgrad (Republica Serbia), participant din partea ISPAIM: Șerban Pavelescu;
- Conferința internațională „From battle lines to point of reconciliation: Bitola 1918-2018”, 16-19.10.2018, Bitola (Fosta Republică Yugoslavă a Macedoniei), participant din partea ISPAIM: Daniela Șișcanu;
- Simpozion și expoziție de fotografie cu imagini din albumul „Războiul cel Mare. Fotografia pe frontul românesc 1916-1919”, 23-24.10.2018, Tel Aviv (Israel), participant din partea ISPAIM: Manuel Stănescu;
- Ceremoniile organizate de Primăria Altamura pentru marcarea a 100 de ani de la sfârșitul Primului Război Mondial, 24-25.11.2018, Bari (Italia), participant din partea ISPAIM: Sorin Cristescu;

INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE DE APĂRARE ȘI ISTORIE MILITARĂ

BĂTĂLIILE DE LA MĂRĂȘTI, MĂRĂȘEȘTI ȘI OITUȘ ÎN DINAMICA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

editura militară

Românii în *Marele Război* Anul 1917

editura militară

LA ROUMANIE DEVANT LE CONGRÈS DE LA PAIX

Documents officiels du gouvernement roumain (1919)

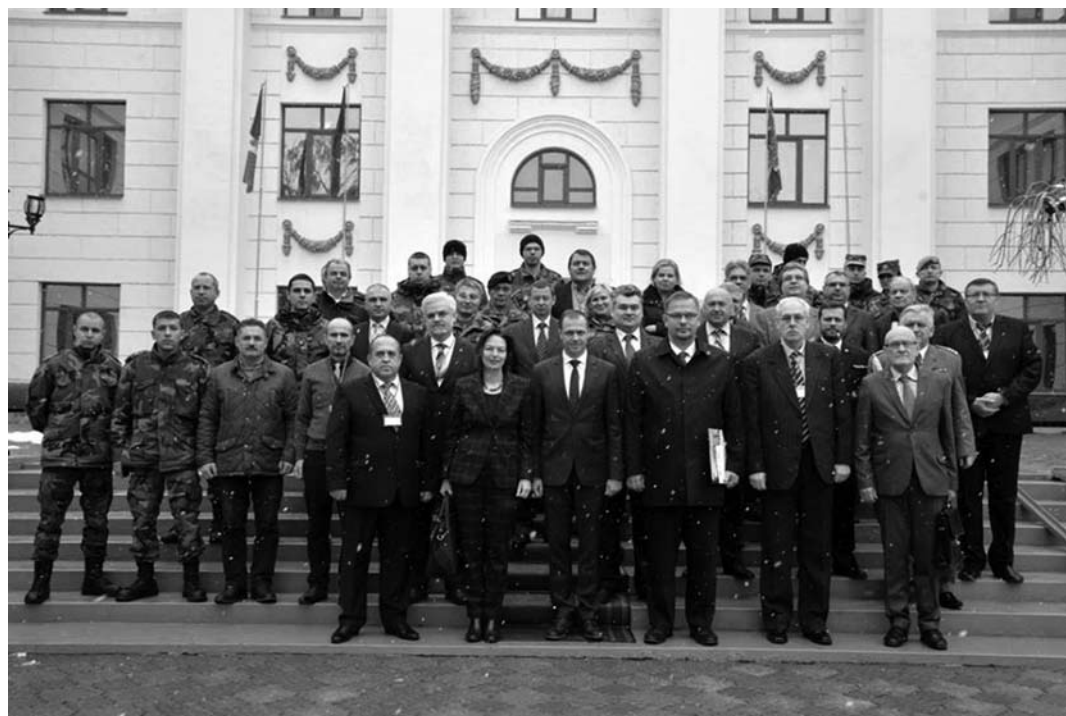
Éditions Militaires

Simpozion și expoziție de fotografie cu imagini din albumul „Războiul cel Mare. Fotografia pe frontul românesc 1916-1919”, 23-24.10.2018, Tel Aviv (Israel)

Conferința internațională: „Sfârșitul Marelui Război și începutul unei noi ordini europene”,
05-08.11.2018, București

Conferința internațională: „100 ani de la sfârșitul Primului Război Mondial”,
20-23.11.2018, Chișinău

Masa rotundă cu participare internațională: „Pacea de la București (24 aprilie/7 mai 1918) și reintrarea României în război (28 octombrie/10 noiembrie 1918)”, 07.06.2018, București

**Masa rotundă cu tema: „80 de ani de la moartea mareșalului Alexandru Averescu”,
03.10.2018, București**

Conferința internațională „100 Years since the Great Union of the Romanians, 1918-2018”, Bruxelles

Conferința „Studiu al câmpului de luptă pentru a identifica teme și lecții pentru a consolida gândirea operațională și tactică. Campania din 1917 din România”, organizată de Comandamentul Corpului de Reacție Rapidă a NATO din Turcia, 20-22 iunie 2018, Istanbul

Participarea la reuniuni științifice naționale:

- Masa rotundă: „*Studiul Primului Război Mondial la Centenar. Noi direcții de cercetare, inerții, controverse*”, 29.08.2018, Iași;
- Masa rotundă cu tema: „*80 de ani de la moartea mareșalului Alexandru Averescu*”, 03.10.2018, București.

Programul de cooperare științifică cu Republica Moldova (Centrul de cultură și istorie militară):

- A început în anul 2014 și s-a concretizat în anul 2018 în participarea a două delegații la reuniunile științifice organizate de ISPAIM și participarea a ISPAIM la conferința internațională: „100 ani de la sfârșitul Primului Război Mondial” de la Chișinău (20-23.11.2018).

Redacția Revistei de Istorie Militară

**REVISTA DE ISTORIE MILITARĂ – CAIETUL 2/2018
A CENTRULUI PENTRU ISTORIE MILITARĂ ȘI ȘTIINȚE
SOCIALE AL BUNDESWEHR¹-ULUI (ZMSBW)**

Revista de istorie militară – Caietul 2 / 2018 cuprinde următoarele lucrări:

Eseuri

- Recepția autorilor germani în Spania în timpul regimului Ancien aflat în exercițiu: rolul Forțelor navale și terestre – Manuel-Reyes Garcia Hurtado²
- Cinema în zona de tensiune a autenticității istorice, a stereotipurilor și a libertății artistice. Referitor la figura conducătorului-SS Hans Landa în opera lui Quentin Tarantino „Inglourious Basterds” – Robert Alexander Witte³
- Analiza istorică a organizațiilor paramilitare, ca provocare pentru cea mai recentă istorie militară, folosind exemplul responsabilității comenzii în Iugoslavia dezintegrată – Agilolf Keßelring⁴

Informații din activitatea de cercetare

- „„Război, violență și cultura vizuală» Grupuri de lucru sponsorizate de rețeaua interdisciplinară «Război și violență»” – Katherine Barbara Aaslestad⁵
- „Politica externă și de securitate germană după terminarea Războiului Rece. De la Apărarea națională la Armata de intervenție?” – Friederike Hartung⁶
- „Tratatul INF din 1987. O reevaluare” – Richard Rohrmoser⁷ și Philipp Scherzer⁸
- „Viața de zi cu zi a excepției. Regimuri de ocupație în secolul 20” – Benedikt Neuwöhner⁹
- „Războiul de șapte ani 1756-1763. Micro- și macroperspective” – Markus Christopher Müller¹⁰
- „Sistemul militar în politică. Militarii și răspunderea politică în Germania secolelor 19 și 20” – Carsten Siegel¹¹
- „Rememorând tehnologiile celui de-al Doilea Război Mondial: muzee, expoziții, obiecte tehnologice și vizitatori” – Laura Haendel¹²
- „Lungul sfârșit al Primului Război Mondial. Europa între reorganizarea forțată și formarea statelor naționale” – Jolin Diekmann¹³

58 Recenzii de carte grupate, în funcție de perioada abordată, astfel: domeniu general (8), antichitate și epoca medievală (2), epoca modernă timpurie (6), 1789-1870 (2), 1871-1918 (9), 1919-1945 (19) și după 1945 (12).

SORIN-VASILE NEGOIȚĂ*

* Cercetător științific gr. III, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

NOTE

¹ Armata federală germană.

² Universitatea La Coruna (Spania).

³ ZMSBw, Potsdam.

⁴ Porvoo, Finland.

⁵ West Virginia University, Morgantown, USA.

⁶ Comandamentul Forțelor Aeriene, Köln.

⁷ Universitatea Mannheim.

⁸ Baden-Baden.

⁹ Universitatea Duisburg-Essen.

¹⁰ München.

¹¹ ZMSBw, Potsdam.

¹² Muzeul german al tancurilor, Munster.

¹³ Universitatea Friedrich Schiller, Jena.